

- ❖ సింహళపాలకుడు అయిన దుత్త గామీణి శ్రీలంకలోని అనురాధాపురంలో నిర్మించిన సువణ్ణ మూలకి బౌద్ధ స్థూపోత్సవానికి పల్లవ బౌద్ధ నుండి నాలుగు లక్షల అరవై వేల బిక్షు సంఘంతో చైత్యకవాద ప్రవర్తకుడైన “మహాస్థవీరుడు” వెళ్ళాడని సింహళ బౌద్ధ గ్రంథమైన ‘మహావంశం’ వలన తెలుస్తున్నది.
- ❖ మౌర్యుల కాలంలో శాతవాహనులు ప్రతిష్ఠాసం రాజధానిగా “ములక, అస్సక రాజ్యాలను” శాతవాహనులు పాలించేవారు. ఈ వంశానికి మూలపురుషుడని భావిస్తున్న “శాతవాహనుడు” అశోకుని సమకాలికుడిగా ఉండినాడు.
- ❖ మౌర్య యుగంలో ఆంధ్ర ప్రాంతంలో ఇనుము బాగా వాడుకలోనికి వచ్చింది.
- ❖ కొండాపూర్లో నెలమాళిగలలో ఇనుప భారానాల సూచనలు ఉన్నాయి.
- ❖ ఆంధ్రదేశము వస్త్ర పరిశ్రమకు ప్రసిద్ధి చెందినట్లు ‘భీమసేన జాతకం’ నుండి తెలుస్తున్నది.
- ❖ వ్యవసాయం, ఇనుప, వస్త్ర పరిశ్రమలెక్కువగా సాగడంతో ఆంధ్రదేశం సుభిక్షమై ఉత్తర దేశంతోను, సింహళ దేశంతోను వాణిజ్యం సాగించింది.
- ❖ సింహళంలో ప్రచారంలో ఉన్న బుద్ధుని దంతగాధల వల్ల ఉత్తర భారతదేశం నుండి సింహళానికి వెళ్ళే మార్గమధ్యలో ఆంధ్రదేశం మజిలి స్థలంగా ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ ఈ కాలం నాటి సూత్రకారులలో ప్రసిద్ధుడు అపస్తంబుడు.

శాతవాహన యుగము

శాతవాహన రాజవంశ స్థాపనతో ఆంధ్రుల చరిత్రలోనే గాక దక్షిణ భారతదేశ చరిత్రలో నూతన అధ్యాయం ప్రారంభమైంది. మౌర్య సామ్రాజ్య పతనాంతరం ఉత్తర భారతం అల్లకల్లోమపుతున్న సమయంలో దక్షిణపథమును సమైక్యం చేసి ఒక దశలో పాటలిపుత్రంలో కూడా విజయపతాకము ఎగురవేసి, దేశంలో సాంస్కృతికంగా ఏకత్వాన్ని సాధించి శాతవాహనులు చరిత్రలో ప్రసిద్ధులయ్యారు. శాతవాహనులు పురాణాల ప్రకారము 30 మంది ఆంధ్రులు 450 సం॥ కాలం పరిపాలించినట్లు చెప్పుతున్నాయి. శాతవాహనులకు “సాతవాహనులు, శాలివాహనులు, శాతర్షులు, ఆంధ్రులు, ఆంధ్ర భృత్యులని” పేర్లు ఉన్నాయి.

ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించిన మొట్టమొదటి రాజులు శాతవాహనులు. కొన్ని పురాణాలు ఈ రాజులనే “ఆంధ్రభృత్యులని” వ్యవహరిస్తున్నాయి. అనగా శాతవాహనులు ఆంధ్రులకు సామంతులుగా నుండి స్వతంత్రాధికారాన్ని సాధించినారు. కొన్ని పురాణాలు పేర్కొన్న శాతవాహనులు రాజుల పేర్లు ప్రాచీన శాసనాల నుండి, నాణేల నుండి ఉదహరించిన శాతవాహన రాజుల పేర్లతో చాలా వరకు సరిపోతున్నాయి. అందుచేత భండార్కర్, విన్నెంట్ స్మిత్, బర్డెన్, రాఫ్స్ పండితులు శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని మగధలో శుంగవంశం విజృంభించిన సమయంలోనే వారు కృష్ణా, గోదావరీ మండలంలో విజృంభించి (రాఫ్స్) పశ్చిమోత్తరసీమలకు విస్తరించినారని, శ్రీకాకుళం, ధాన్యకటక నగరాలు వారి మొదటి రాజధానులని (బర్డెన్, బార్నెట్) తీర్మానించినారు. వీరి మొదటి రాజధాని శ్రీకాకుళం కృష్ణాజిల్లాలో కలదు. శాతవాహనులు ఆంధ్రులు కారని ఆంధ్రుల యొక్క భృత్యులని వాదించిన చరిత్రకారులు వి.యన్. సుక్తంకర్, శ్రీనివాస్ శాస్త్రి మొదలగు వారు. “అస్సక, ములక” జనపదాలను ఆంధ్రరాజ్యాలుగా సుత్తనిపాతపై వ్యాఖ్యా పేర్కొంటున్నది.

ములక ఔరంగాబాద్ జిల్లాగాను, దీనికి రాజధానిగా “ప్రతిష్ఠాన్” (పైరాన్), అస్సక నిజామాబాద్ జిల్లాగాను దీనికి రాజధానిగా బోధన్ నగరాలు గుర్తించడమయింది. జైన వాఙ్మయం ప్రతిష్ఠానాన్ని శాతవాహనుల రాజధానిగా పేర్కొంటున్నది. శాతకర్ణి పాలిస్తున్నందున ప్రతిష్ఠానాన్నే ‘శాతకర్ణ’ అని వినయపటిక వ్యవహరించి ఉండవచ్చు. జైన వాఙ్మయ సాక్ష్యాన్ని పైరాన్ పరిసర ప్రాంతాలలో జరిగిన పురావస్తు ఖనన ఫలితాలు బలపరుస్తున్నాయి. ముఖ్యంగా “నెవాస” దగ్గర శాతవాహన తొలి రాజులైన కన్త (కృష్ణ) సిరిసాతకర్ణి, సిరిసాతవాహన నాణేలు, ముద్రలు లభించినాయి. “సిరిసాదవాహన” అనే లేఖనం ఉన్న నాణేలు, పూనా, వరంగల్, హైదరాబాద్ మరియు కొండాపూర్లో లభించినాయి. ఖారవేలుని హాధిగుంఘా శాసనము మొదటి శాతకర్ణి రాజ్యం కలింగ రాజ్య సరిహద్దుల్లో ఉన్నట్లు సూచిస్తున్నది. “మళ్ళకళింగ” జాతకం ప్రకారం దంతపురం రాజధానిగా ఉన్న కళింగాధీశుడు అస్సకరాజైన అరుణునితో పోరాడి పరాజయం పొందినాడు అని తెలుస్తుంది. మొదటి శాతకర్ణి, ఖారవేలుల మధ్య సంఘర్షణను ఈ కథ సూచిస్తున్నదని భావించవచ్చు.

శాతవాహన వంశనామం

సాతవాహన పదం శాతవాహనకు ప్రాకృత రూపం, శాసనాలలో 'సాతవాహన' కులానికి చెందినవారుగా పేర్కొనబడటం వల్ల 'సాతవాహన' వీరి వంశనామంగా పరిగణించవచ్చు. ఇటీవల కరీంనగర్ జిల్లా కోటిలింగాల వద్ద దొరికిన నాణేల ఆధారంగా పురాణాల్లో మొదటగా పేర్కొనబడిన సిముఖ సాతవాహనుడు, వంశ మూల పురుషుడైన సాదవాహనుడు ఇరువురూ ఒక్కరే అని నిర్ధారించవచ్చు. సంస్కృతకోశం అభిధాన చింతామణి' లో ఈ పదానికి సుఖ ప్రదమైన వాహనం కలవాడు అనే అర్థముంది. 'కథాసరితాగరం' అనే గ్రంథం 'సాత' అనే యక్షుని వాహనంగా కలవాడు సాతవాహనుడని పేర్కొన్నది. ఈ వంశానికి మూలపురుషుడు ఇతనేనని, ఇతని వారసులు ఈ పేరున తమ వంశనామంగా స్వీకరించారని భావించవచ్చు. కొండాపూర్, వరంగల్లు ప్రాంతాల్లో దొరికిన నాణేలపై ఉన్న "సాతవాహనుడు" ఇతడేనని చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు.

జినప్రభాసూరి అనే జైన రచయిత ప్రకారం వందలకొలది (శతాన్ని) వాహనాలను (వాహనాని) దానం చేసినందున శాతవాహనులయినారు. ప్రాచీన తమిళ కావ్యమైన శిలప్పాధికారంలో 'సూర్వార్ కన్నార్' అను పేరుంది. ఇది 'శతకర్ణి'కి తమిళ రూపం. ముందూర్ భాషలో 'శాత' అంటే గుర్రం అని హాన్, కర్ణి, పహాన్ మాటలకు కొడుకు అని అర్థం ఉంది. అందుచేత అశ్వమేధం చేసిన రాజు సంతతి వారు శాతవాహనులైనారని ప్రజలు అని పండితుని అభిప్రాయం. హేమచంద్రుని వ్యాకరణము "శాలివాహన" పదం శాతవాహనకు అపభ్రంశ రూపముగా చెప్పబడింది.

శాతవాహన కులము

శాతవాహనుల వర్ణము విషయము పై చరిత్రకారులలో భిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. ఉత్తర భారతంలో మౌర్యుల పతనానంతరం బ్రాహ్మణులైన శుంగ, కణ్వులు రాజ్యము స్థాపించినట్లై వైదిక మత పునరుద్ధరణకు దక్షిణాపథంలో సాతవాహనులు రాజ్యాన్ని స్థాపించారు. దీనికి నిదర్శనం నానేఘాటు శాసనంలో చెప్పబడిన శాతకర్ణి అనేక వైదిక క్రతువులు చేయడమే. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి "ఆగమనిలయుడని, క్షత్రియ దర్పమాన మర్ధనుడని, ఏక బ్రాహ్మణుడని" అతని తల్లి బాలశ్రీ నాసిక్ శాసనంలో వర్ణించింది. వాసిష్ఠీగౌతమాది గోత్రాలు కల్గిన బ్రాహ్మణులు సాతవాహనాలకు తమ కుమార్తెలనిచ్చి వివాహం చేసినట్లు చరిత్రధారాలు ఉన్నాయి. వీటన్నింటిని బట్టి శాతవాహనులు బ్రాహ్మణులని నిర్ధారించవచ్చు. అయితే కొంతమంది పండితులు సాతవాహనులు క్షత్రియులనే వాదం వినిస్తున్నారు సాతవాహనులు క్షత్రియోచిత అశ్వమేధ, రాజసూయాది క్రతువులు చేయడం మరియు నాసిక్ శాసనంలో బాలశ్రీ "రాజర్షివధువు"గా అభివర్ణించుకుంది. ఈ కారణాల వలన చరిత్రకారులు శాతవాహనులను క్షత్రియులుగా భావిస్తున్నారు. కాని సాతవాహనులు, బ్రాహ్మణులని చెప్పడానికి ఇవి అద్దకావు. అలాగే "ద్వాత్రింశత్ పుత్రైక" గ్రంథం సాతవాహనుడు లేదా శాలివాహనుడు బ్రాహ్మణ, నాగ సంయోగం వల్ల జన్మించాడని పేర్కొంటుంది. అనుశ్రుతులు ఆధారంగా సాతవాహనులు బ్రాహ్మణేతరులని చెప్పలేం.

జైన వాఙ్మయంలో శాతవాహనుల మూల పురుషుడు బ్రాహ్మణ యువకునకు, శూద్ర స్త్రీ యందు జన్మించినట్లుంది. కాని కథాసరితాగరంలోని దీపకర్ణి కథను బట్టి "సాతుడనే" యక్షునకు బ్రాహ్మణుని యందు జన్మించినాడు. శాతవాహనుల ప్రాచీన నాణేముల మీద సదవాహన, సాదవాహన రూపాలు, అశ్వము, వృక్షాచైత్యము కనబడుతున్నాయి. కాబట్టి కళింగ సదరాజులు, సాదవాహనులు యక్షజాతీయులు అయినట్లు తెలుస్తుంది. "దీపకర్ణి"లోని కథను బట్టి "సాతుడే" ఉభయుల మూలపురుషుడు అని, కృష్ణానది ముఖద్వారం వీరి జన్మస్థలం అని తెలుస్తుంది. శాత అనే మాటకు కన్నడంలో 'హాలకుడు' అనే అర్థం ఉన్నట్లు సూచిస్తున్నది. శాలి (వరి) వాహన (బండి) అనే మాట సైతం హాలికునే సూచిస్తుంది. అందుచేత శాతవాహనులు స్థానిక అనార్యజాతి వారై వ్యవసాయ వృత్తి నవలంబిస్తూ బలవంతులై పాలక వర్గంలో ప్రవేశించి శాతవాహన రాజ్యస్థాపన చేసి ఉంటారు.

కాలనిర్ణయం

సాతవాహనులకు సంబంధించిన వివాదస్పదమైన అంశాలలో క్లిష్టమైనది వారి కాల నిర్ణయం. శాతవాహనుల మొదటి రాజైన సిముకుని మొదలు 23వ వాడైన గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి రాజ్యానికి వచ్చేవరకు గల రాజుల్ని తొలి సాతవాహనులని, అనంతర రాజుల్ని మలి సాతవాహనులని పేర్కొనవచ్చు. పురాణాల ప్రకారం 456 సం॥లు శాతవాహనులు పరిపాలన చేసినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ వంశం క్రీ.శ. 225 ప్రాంతంలో అంతరించి ఉంటుంది, ఐనచో క్రీ.పూ. 230 ప్రాంతంలో విజృంభించి ఉంటుంది. ముఖ్యంగా నెవాసా లో జరిగిన తవ్వకాలలో శాతవాహన, కన్హ, శ్రీ శాతకర్ణి మొదటి రాజుల నాణేలు దొరికినాయి.

- ❖ శాతవాహనుల చరిత్రకు ప్రామాణికమైన పురాణం “మత్స్య పురాణం”. మత్స్య పురాణంను బట్టి శాతవాహనుల్లో 15వ రాజైన మొదటి పులోమావి కణ్వరాజు సుశర్మను క్రీ.పూ. 30లో వధించినాడు. పులోమావి క్రీ.పూ. 43లో సింహాసనం ఎక్కి వుంటాడు.
- ❖ మత్స్య, వాయు పురాణాల్లో అయితే ఆయా రాజవంశాల్లో ఒక్కొక్కరాజు ఎంతకాలం పరిపాలించిందీ కూడా సమాచారం ఉంది.
- ❖ ఆంధ్రులను “పాలోములని” మత్స్య పురాణం పేర్కొంది. శాతవాహనుల కాల నిర్ణయం గురించి ఆర్.డి. బండార్కర్, డి.సి. సర్కార్, ఆచార్య గౌర్తి వెంకటరావు మొదలైన చరిత్రకారులు వివిధ అభిప్రాయాలను వ్యక్తం చేశారు.
- ❖ హాథీగుంఫా శాసనం ప్రకారం ఖారవేలుడు మరియు మొదటిశాతకర్ణి ఇరువురు సమకాలికులు.
- ❖ హాథీగుంఫా శాసన నానాఘట్ శాసన లిపులకు సాన్నిహిత్యం ఉంది. ఖారవేలుడు క్రీ.పూ. 183 ప్రాంతంలో కళింగాధిపతి అయినాడు.
- ❖ ఈ అంశాలు కూడ శాతవాహన విజృంభణ క్రీ.పూ. 230 ప్రాంతంలో జరిగిందిగా సూచిస్తున్నాయి.
- ❖ క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో దక్షిణాపథ రాజకీయ పరిస్థితులు ఆంధ్రుల స్వతంత్ర రాజ్యస్థాపనకు అనుకూలంగా ఉన్నాయి. అశోకుని అనంతరం ప్రబలిన కల్లోలు అవకాశంగా తీసుకొని స్వతంత్రులయినారని చెప్పడం సమంజసం.

శాతవాహనులు - జన్మస్థలం

శాతవాహనుల జన్మస్థలం ఏదనేది ఒక వివాదస్పద అంశం. కొంతమంది పండితులు శాతవాహనులు ఆంధ్రేతరులని నమ్ముతుండటం వల్ల వారి జన్మభూమి కర్ణాటకమని, విదర్భయని, మహారాష్ట్రయినీ భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తం చేశారు.

శాతవాహనులు - ఆంధ్రదేశీయులు

ఆంధ్రదేశమే శాతవాహనుల జన్మస్థలమని రాపున్, విన్సెంట్ స్మిత్, ఆర్.జి. భండార్కర్, బర్టెన్ మరియు గుత్తి వెంకటరావు మొదలైన వారు నిర్ధారిస్తున్నారు. శాతవాహన పూర్వ యుగంలోనే “తెలివాహ” (మహానది ఉపనది)కు దక్షిణంగా ఆంధ్రభూమి ఉందని మొట్టమొదటి బౌద్ధ గ్రంథాలు చెప్పాయి. ఆగ్నేయ దక్కనులో “ఆంధ్రుల” రాజ్యం బలమయిందని మెగస్తనీసు వర్ణించాడు. మౌర్యుల కాలానికే దక్షిణాన రఠీక, భోజ, కళింగ, ఆంధ్ర రాజ్యాలున్నాయి. మొదటి రెండు పశ్చిమ దక్కనులో ఉన్నాయి. శాతవాహన రాజ్యస్థాపకుడైన సిముకుని నాణేలు ఇటీవల “కొండాపూర్, కోటి లింగాలలో” లభించటంతో అతడు తన రాజ్య పాలన ఆంధ్రదేశంలో ప్రారంభించడానికి వీలు కలిగింది.

శాతవాహన వంశానికి మూలపురుషుడిగా చారిత్రకులు భావిస్తున్న శాతవాహనుని నాణేములు “కొండాపూర్, వరంగల్లు” ప్రాంతాలలో దొరికినాయి. అందుచేత ఆ ప్రాంతంలోనే శాతవాహన స్వతంత్రాధికారానికి అంకురార్పణ జరిగిందని చాలా మంది అభిప్రాయం. అశోకుని “13వ శిలాశాసనం”లో ఆంధ్రులు బౌద్ధమతాన్ని అనుసరిస్తున్నారని ఉంది. అశోకుని ఎర్రగుడి, రాజుల మందగిరి శాసనాలు ఆ విషయాన్ని బలపరుస్తున్నాయి. అశోకుడు తన శాసనాలలో శాతవాహనులను ‘సత్యపుత్రులు’గా పేర్కొన్నాడు. అమరావతీ, భట్టిప్రోలు స్థూపాల ప్రాచీనత అశోకుని కాలంలో ఆంధ్రుల కృష్ణా, గోదావరి ప్రాంతాల్లో నివసిస్తున్నారని

సూచిస్తున్నది. అలాగే తొలి రాజుల్లో గొప్పవాడు నానాభూట్ శాసనంలో 'దక్షిణాధిపతి' గా వర్ణించబడిన మొదటి శాతకర్ణి రాజ్యం ఖారవేలుని 'హాథీగుంఘా' శాసనాన్ని బట్టి కళింగానికి పశ్చిమంగా ఉన్న భూమికే పరితమని చెప్పడం కూడా సమంజసం కాదు. పైగా ఖారవేలుని "గుంటుపల్లి" శాసనాన్ని బట్టి అతని పశ్చిమ జైత్రయాత్ర ఆంధ్రదేశ కృష్ణానది ప్రాంతం పైనే జరిగిందని నిర్ధారణ అవుతుంది. బాలశ్రీ 'నాసిక్ శాసనం'లో ఆంధ్ర ప్రసక్తి లేదనడం నిజం కాదు.

గౌతమీపుత్రుని సామ్రాజ్యంలోని పర్వతాలైన మహేంద్ర (శ్రీకాకుళం జిల్లాలోని మహేంద్ర పర్వత ప్రాంతం), సిరిరస (ధాన్య కటకం), సెటగిరి (నాగార్జున కొండ) మొదలైన ప్రాంతాలను నాసిక్ శాసనం పేర్కొంటుంది. పి.వి. పరబ్రహ్మ శాస్త్రిగారు సేకరించిన శతాధిక కోటిలింగాల నాణేములలో ఏడు మొదటి శాతవాహన రాజైన సిముఖునివి. ఈ నాణేలకు శాతవాహన చరిత్రలో చాలా ప్రాముఖ్యం వచ్చింది. శాతవాహనులకు ఆంధ్ర దేశంలో మొదటి నుండే సంబంధం ఉన్నదనే విషయాన్ని ఈ నాణేలు ధ్రువీకరిస్తున్నాయి. జైన వాఙ్మయంలో "శాతవాహనుడు" వంశ మూల కర్తయని ఉంది. కథా సరిత్యాగరంలో కూడా ఒక కథనం ఉంది. వీటన్నిటిని సమన్వయించి చూస్తే "కొండాపూర్, కోటి లింగాల" నాణేములలో చెప్పబడిన "శాతవాహనుడు" లేదా "సిముక శాతవాహనుడే" ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమునకు మూలపురుషుడని, అతని వారసులు తమను తాము ఆపేరు మీదనే శాతవాహనులుగా చెప్పుకున్నారని నిర్ధారించవచ్చు. లభిస్తున్న సాక్ష్యాలన్నింటిని సమన్వయిస్తే శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని, "ధాన్యకటకం" రాజధానిగా ఆంధ్రదేశం నుండే తమ రాజ్యాన్ని దక్షిణాపధానికంతా విస్తరింపచేశారని తెలుస్తుంది. ఇప్పుడు చాలా మంది శాతవాహనులు ఆంధ్రులని, వారి తొలి స్థావరం ఉత్తర తెలంగాణలోని నిజామాబాద్, కరీంనగర్, మెదక్ ప్రాంత వాసులని అభిప్రాయం వ్యక్తం చేస్తున్నారు.

బళ్ళారివాదం

శాతవాహనులు ఆంధ్రదేశులని నిర్ణయించిన "సుక్తాంకర్" వండితుడే కర్ణాటకము వారి జన్మభూమి అనే వాదం ప్రతిపాదించాడు. శాతవాహనుల్లో ఆఖరివాడైన మూడో పులోమావి "మ్యూకదోని" శాసనం, పల్లవ శివస్కందవర్మ "హిరహడగల్లి" శాసనాలు ఈ వాదానికి ఆధారాలుగా పేర్కొంటున్నాయి. బళ్ళారి జిల్లాలో ఉన్న మ్యూకదోని, హిరహడగల్లి శాసనాల ఉనికిని బట్టి ఆ శాసనాల్లో ఆ ప్రాంతం "శాతవాహనిహార, శాతవాహనిరట్ట" అని వ్యవహరించబడింది. కనుక అదే శాతవాహనుల జన్మస్థలమని, చివరిదశలో వారు ఆంధ్రదేశాన్ని జయించి పాలించారని వారి వాదన. మ్యూకదోని శాసనానికి కారకుడైన మూడో పులోమావి శాతవాహనులలో చివరి వాడు. శాతవాహన వంశకర్తకు, అతనికి నాలుగువందల సంవత్సరాల కాలవ్యవధి ఉంది. ఈ వివరణను బట్టి శాతవాహనాహార నామమున్నంత మాత్రాన బళ్ళారి ప్రాంతమును శాతవాహనుల జన్మభూమియని నిర్ణయించడం సముచితంకాదు.

విదర్భవాదం

శాతవాహనుల జన్మస్థలం విదర్భయని "వి.వి.మిరాషి" ప్రతిపాదించినాడు. దీనికి బాలశ్రీ నాసిక్ శాసనాన్ని, ఖారవేలుని హాథీగుంఘా శాసనాన్ని ప్రాతిపదికగా చేసుకున్నాడు. గౌతమీ బాలశ్రీ నాసిక్ శాసనంలో తన కుమారుడు గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణిని "బెనకటస్వామి" అని వ్యవహరించింది. ఇక హాథీగుంఘా శాసనము శాతకర్ణిని లక్ష్మపెట్టక ఖారవేలుని సైన్యాలు పశ్చిమంగా "కణ్ణబెణ్ణా" నది వరకు నడిచి మూసికా నగరాన్ని హడలగొట్టాయని తెలుపుతున్నది. విదర్భ ప్రాంతంలోని వైన్ గంగా నదికి రెండు ప్రక్కల గల భూమిని "బెనకట"గాను, కణ్ణబెణ్ణానది వైన్ గంగకు ఉపనది అయిన "కన్వాస్" నదిగానూ గుర్తించాడు. కనుక కళింగకు పశ్చిమంగా వున్న విదర్భ ప్రాంతమే శాతవాహనుల జన్మభూమియని వాదించాడు. కాని బెనకటాన్ని ధాన్యకటకంగాను, కణ్ణబెణ్ణా నదిని కృష్ణవేణి నదిగాను గుర్తించటమే యుక్తంగా ఉన్నాయి.

ఇటీవల దొరికిన గుంటుపల్లి (పశ్చిమగోదావరి జిల్లా) శాసనాన్ని బట్టి కూడా ఖారవేలుని పశ్చిమ జైత్రయాత్ర ఆంధ్రదేశ కృష్ణానదీ ప్రాంతం పైనే జరిగిందని నిర్ధారించవచ్చు. మిరాషీ సూచనలు సత్యమని అంగీకరించినా మొదటి శాతకర్ణి గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి విదర్భను పరిపాలించారని చెప్పగలమే కాని ఆ ప్రాంతమే శాతవాహనులకు జన్మస్థలమని చెప్పలేం.

మహారాష్ట్ర వాదం

ప్రాకృత భాషను వాడినందున శాతవాహనులు మహారాష్ట్రులని “శ్రీ.పి.టి శ్రీనివాస అయ్యంగారి” వాదము. వీరి భావానికి జోగల్కర్ మొదలైన పండితులు మరికొన్ని అంశాలు జతపరిచి శాతవాహనులు ఆదిమ నివాసము మహారాష్ట్రమనే వాదాన్ని రూపొందించినారు. జోగల్కర్ పండితుడు పై వాదాన్ని మరింత బలపరుస్తూ శాతవాహనుల ఆంధ్రులు కాని తూర్పుతీర ఆంధ్రులు కారని, మహారాష్ట్రలో పూనే జిల్లాలోని “అంధీనదీ” తీరవాసులవడం వలన వారు ఆంధ్రులయ్యారని, వివిధ తెగల్ని ఐక్యం చేసి “సవరాష్ట్రాన్ని” స్థాపించారని అందుచేతనే మహారాష్ట్ర నవ రాష్ట్రంగా వ్యవహరింపబడిదని చెప్పాడు.

శాతవాహనులు వాడిన గౌతమీపుత్ర, వాసిష్ఠీపుత్ర వంటి మాతృ సంజ్ఞలను బట్టి, శాతవాహనులు వాడిన ప్రాకృత భాషను బట్టి వారు మహారాష్ట్రీయులని, పైగా వారిలో తొలిరాజులు పైతాను ప్రాంతంతో సంబంధం ఉన్నవారని, వారి శాసనాలు పశ్చిమదక్కనులో మాత్రమే లభించాయని చెప్పన్నారు. ఈ అంశాలు ప్రతిపాదికగా శ్రీనివాస అయ్యంగార్ వంటి చరిత్రకారులు ఆంధ్రులు రరికులు, పిటినికులు మొదలైన తెగలతో మహారాష్ట్ర ప్రాంతాలలో వుంటూ ఆ తెగలన్నింటినీ సమైక్యం చేసి రాజకీయ ఆధిపత్యం సంపాదించారని అనంతరం బహుశ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణియో లేదా అతని కుమారుడు వాసిష్ఠీ పులోమావియో ఆంధ్రదేశాన్ని జయించి ఉంటాడని ఊహిస్తున్నారు.

శాతవాహనుల రాజధాని

- ❖ శాతవాహన రాజధానుల విషయంలో చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తపరిచారు.
- ❖ బర్హెస్, బార్నెట్ వంటి చరిత్రకారుల ప్రకారం వీరి మొదటి రాజధాని శ్రీకాకుళం. తర్వాత అమరావతి, ప్రతిష్ఠానపురములు రాజధానులుగా ఉన్నట్లు వాదిస్తున్నారు.
- ❖ పి.టి. శ్రీనివాస అయ్యంగార్, వి.వి. మిరాషీ వీరి వాదన ప్రకారం వీరి మొదటి రాజధాని ప్రతిష్ఠానపురం, తర్వాత అమరావతి ఉండినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ పి.వి. పరబ్రహ్మశాస్త్రి ప్రకారం వీరి మొదటి రాజధాని కోటిలింగాల, తర్వాత ప్రతిష్ఠానపురం, ధాన్యకటకములు రాజధానులుగా ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ బౌద్ధ వాఙ్మయంలోని సెరివణిజ జాతకం ప్రకారం తేలివాహ నదిపై ఉన్న ఆంధ్ర నగరి శాతవాహనుల మొదటి రాజధాని అని తెలుస్తుంది.
- ❖ ఆర్.జి. భండార్కర్ వీరి జన్మభూమి కోస్తాంధ్ర అని, మొదటి రాజధాని ధాన్యకటకం అని పేర్కొన్నారు.

శాతవాహన వంశ వృక్షం

శ్రీముఖుడు క్రీ.పూ. 231-208

- ❖ శాతవాహన వంశ స్థాపకుడు శ్రీముఖుడు.
- ❖ శాతవాహన వంశ మూల పురుషుడు శాతవాహనుడు.
- ❖ శ్రీముఖుడు “పైతాను” ప్రాంతమును రాజధానిగా చేసుకొని పరిపాలన కొనసాగించాడు.
- ❖ ఇతను 23 సం॥లు పరిపాలించినట్లు “మత్స్యపురాణం”లో పేర్కొనబడింది.
- ❖ ఇతను మొదట జైన మతాభిమాని. తర్వాత వైదిక మతాభిమానిగా మారినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ శ్రీ ముఖుడు మహారాష్ట్రలోని రధికులను జయించి వారి నాయకుడైన మహారథి త్రణకైయిలో కుమార్తె అయిన దేవి నాగానికను తన కుమారుడైన మొదటి శాతకర్ణికి ఇచ్చి వివాహం జరిపించాడు.
- ❖ దేవి నాగానిక వేయించిన నానాఘాట్ శాసనంలో “సిరిముఖ శాతవాహన సిరిమల” తో అని సిముఖుని కీర్తించింది. బట్టి ఈ రాజవంశానికి శ్రీముఖుడివల్ల కాక ‘శాతవాహన’ అనే వ్యక్తి పేరు మీదుగా శాతవాహన పేరు వచ్చిందనేది తెలుస్తోంది.
- ❖ అశోకుడికి సామంతరాజుగా ఉన్న శాతవాహనుడనే రాజు చక్రవర్తి మరణాంతరం దక్కన్లో తనస్థానం పదిలం చేసుకొని, తన కుమారుడు స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకోడానికి మార్గం ఏర్పరచినట్లు తెలుస్తోంది.

- ❖ శ్రీముఖుడు అధికారంలోకి వచ్చిన తరువాత, స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకొని, తన రాజవంశానికి తండ్రి పేరు పెట్టి ఉండవచ్చని భావించవచ్చు.
- ❖ ఇటీవల కోటి లింగాలలో లభించిన నాణేములలో శ్రీముఖుడు “చిముఖ” అని పేర్కొనబడ్డాడు.
- ❖ సీముఖ, సైముక, చిముక, సింధుక అనేవి ఇతని పేర్లకు పర్యాయ పదాలుగా పిలువబడింది.
- ❖ శ్రీముఖుని నాణేములు కరీంనగర్ జిల్లా “మునగులగుట్ట, కోటి లింగాలలో” బయల్పడినవి. ఈ నాణేముల వలన అతడు జైన మతాభిమాని అయినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ శ్రీముఖున్ని నాగానిక తాను వేయించిన నానాఘాట్ శాసనంలో పేర్కొంది.
- ❖ రణగోభద్ర, రణగోస్వామి అనే పేర్లున్న నాణేములు శ్రీముఖుడు వేయించినవి.

కృష్ణుడు (కన్న) క్రీ.పూ. 208 -198

- ❖ శ్రీముఖుని కుమారుడు మొదటి శాతకర్ణి యుక్త వయస్కుడు కానందున శ్రీముఖుని తమ్ముడు అయిన కృష్ణుడు సింహాసనం ఎక్కి పది సం॥లు పాలించినాడు.
- ❖ అశోకుడు మరణించిన తర్వాత అస్తవ్యస్తమైన మగధ రాజ్య పరిస్థితులను అవకాశముగా తీసుకొని కృష్ణుడు స్వతంత్ర అధికారమును స్థాపించినాడు. తన రాజ్యంను నాసిక్ వరకు విస్తరించినాడు.
- ❖ ఇతడు కన్వేరి గుహలను చెక్కించినాడు. నాసిక్ లో ‘శ్రమణుల’ కోసం ఒక గుహాను త్రవ్వించి మహామాత్రుడ్ని నియమించినాడు. కన్వేరి శాసనంలో ‘మహామాత్ర’ పదం వల్ల శాతవాహనులు మౌర్యుల పాలన విధానం అనుసరించినట్లు తెలుస్తుంది. నాసిక్ లో బౌద్ధ సన్యాసుల సంక్షేమం కోసం “ధర్మ మహామాత్య” అనే అధికారులను నియమించాడు.
- ❖ ఇతని కాలంలో ఆంధ్రాలో “భాగవతం” ప్రవేశపెట్టబడెను.
- ❖ ఇతడు శాతవాహనులలో మొదటిసారిగా శాసనాలు ముద్రించాడు.

మొదటి శాతకర్ణి క్రీ.పూ. 197 - 179

- ❖ ఇతను వరుస క్రమంలో మూడవ రాజు.
- ❖ నానాఘాట్ శాసనంను బట్టి మొదటి శాతకర్ణి శ్రీముఖుని కుమారుడు.
- ❖ తొలి శాతవాహనుల్లో అగ్రగణ్యుడు మొదటి శాతకర్ణి.
- ❖ ఇతను తొలిసారిగా బ్రాహ్మణులకు పన్ను మినహాయింపు భూములను దానంగా ఇచ్చాడు.
- ❖ ఇతని కాలంలో పుష్యమిత్రుడు మౌర్య వంశంను నిర్మూలించి మగధలో శుంగ వంశంను స్థాపించాడు.
- ❖ ఇతనిని పురాణాలు “మహాన్” అని పేర్కొన్నాయి.
- ❖ మత్స్యపురాణం మొదటి శాతకర్ణిని “మల్లకర్ణి” అని పేర్కొన్నది.
- ❖ మొదటి శాతకర్ణి తూర్పు మాళ్వ ప్రాంతాలను ఆక్రమించి, మాళ్వ ఆక్రమణకు గుర్తుగా ఉజ్జయిని చిహ్నాలతో నాణేలు ముద్రించాడు. వీటితో పాటు ‘ఏనుగు గుర్తు’ (గజ గుర్తు) గల నాణేములను ముద్రించాడు.
- ❖ తూర్పు మాళవ ఆక్రమణ కంటే ముఖ్యమైంది “మొదటి శాతకర్ణి, ఖారవేలుల” సంఘర్షణ.
- ❖ ఇతను మగధ రాజు పుష్యమిత్రశుంగునికి, కళింగ రాజు ఖారవేలుడికి, గ్రీకు బాక్త్రీయన్ రాజు డెమిట్రీయస్ లకు సమకాలీకుడు.
- ❖ వైవాహిక సంబంధాల ద్వారా సామ్రాజ్య విస్తరణకు కృషి చేసిన మొదటి శాతవాహన రాజు.
- ❖ “చుళ్ళ కళింగ జాతకం”లో కళింగ పాలకునిపై అస్సకాధీశుని విజయం ఖారవేలునిపై మొదటి శాతకర్ణి విజయము అయ్యి వుంటుందని భావించవచ్చు.
- ❖ మొదటి శాతకర్ణి ఖారవేలునిపై విజయానికి సూచనగా “రెండు అశ్వమేధయాగాలు, ఒక రాజసూయ యాగం” తో సహా 20 యాగాలు చేశాడని నానాఘాట్ శాసనం వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ హాధీగుంఘా శాసనంను బట్టి క్రీ.పూ. 181 ఖారవేలుని సైన్యాలు కణ్ణబెణ్ణానది వరకు దండెత్తి “మూషిక నగరమును” ధ్వంసం చేసినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ యుద్ధంలో విజయం ఎవరికి లభించింది స్పష్టంగా తెలియదు.

- ❖ మొదటి శాతకర్ణి అశ్వమేధ సమయంలో ముద్రించిన నాణేం ఒకటి ఇటీవల పూనా సమీపంలో దొరికింది.
- ❖ మొదటి శాతకర్ణి అనేక యజ్ఞాలు, దానాలు చేసినాడు. 'యజ్ఞాలు' చేసిన తొలి శాతవాహన రాజు.
- ❖ మొదటి శాతకర్ణి 43,102 గోవులను, 27,000 గుర్రాలను దానం చేసినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ నానాఘాట్ శాసనం వలన నాటి బ్రహ్మణులు వైదిక విద్యనభ్యసించి వైదికకర్మలు చేయడంలో సామర్థ్యం వహించినారని తెలుస్తుంది.

దేవి నాగానిక

- ❖ మొదటి శాతకర్ణి మహారథి త్రణకైయిరో కుమార్తె అయిన దేవి నాగానికను వివాహం చేసుకున్నాడు.
- ❖ దేవి నాగానిక మొదటి శాతకర్ణి అనంతరం అతని కుమారులు నలుగురు చిన్నవారు కావడం వలన కుమారుడు అయిన "వెదసిరి" పేరుతో రాజ్యభారం వహించి కొంత కాలం పాలన చేసినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ దేవి నాగానిక ప్రసిద్ధ శాసనము "నానాఘాట్ శాసనం" మొదటి శాతకర్ణి మరణానంతరం వేయించింది. ఈ శాసనం మొదటి శాతకర్ణి విజయాలను తెలుపుచున్నది. ఈ శాసనం అశ్వమేధ యాగాలను మరియు శాతవాహనుల, మరాఠుల మధ్య గల వివాహ సంబంధాలను ప్రస్తావించింది.
- ❖ నానాఘాట్ శాసనంలో మొదటి శాతకర్ణి "వీర, శూర, దక్షిణాపథపతి, అప్రతిహతచక్ర, సామ్రాట్" వంటి బిరుదులతో కీర్తించబడినాడు.
- ❖ నాగానిక మొదటి శాతకర్ణి నిర్వహించిన క్రతుకాండలో ఆసక్తితో పాల్గొంది. నాగానిక నానాఘాట్ శాసనంలో తనను తాను 'గృహతాపసి, చరిత్రబ్రహ్మచర్య, యజ్ఞహుత ధూపన సుగంధయా అని దిఘవత సుందయా' అని వర్ణించుకుంది.

పూర్ణోత్సంగుడు క్రీ.పూ. 179-161

- ❖ నానాఘాట్ శాసనంను బట్టి మొదటి శాతకర్ణి అనంతరం వేదసిరి సింహాసనము అధిష్టించినాడు. వేదసిరికే "పూర్ణోత్సంగ" అనే బిరుదు వుంది. శుంగులను పూర్తిగా నిర్మూలించినందుకు ఆ బిరుదు వచ్చి వుంటుంది.
- ❖ నానాఘాట్ శాసనంలో 'శ్రీముఖుని, కన్వుని' ప్రతిమలను వేదసిరి వేయించాడు. ఈ శాసనంలో కుమార ఛాయ, కుమార హరికుసిరి, కుమార శాతవాహన అనే తన సోదరుల గురించి పేర్కొన్నాడు.
- ❖ ఇతని కాలంలో నెవాసా, విదర్భ, అకోలా, ఔరంగాబాద్ మొదలైన ప్రాంతాలలో శతసిరి శాతవాహన ఆఖ్యలు కల్గిన నాణేలు లభించాయి. ఆ నాణేలలోని పెద్ద శతసిరి, కుమార శాతవాహనుల నాణేలుగా గుర్తించబడినవి.
- ❖ మొదటి శాతకర్ణి చేతిలో పొందిన పరాభవానికి గుర్తుగా ఖారవేలుడు తన 4వ రాజ్య సం॥లో అంటే వేదసిరి కాలంలో ప్రిథుండ నగరం (ప్రతిపాలపురం)ను నిర్మూలించినట్లు ఖారవేలుని హాథీగుంఠా శాసనం వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ పూర్ణోత్సంగుడి కాలంలోనే ఖారవేలుడు ఆంధ్రదేశంలోని మహిషకులను ఓడించి "మూషికాధిపతి" బిరుదు ధరించినట్లు గుంటుపల్లి శాసనం వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ వేదసిరి అనంతరం స్కంధ స్థంబి 18 సంవత్సరాలు పాలించాడు.

రెండో శాతకర్ణి

- ❖ రెండవ శాతకర్ణి వరుసక్రమంలో 6వ వాడు. రెండవ శాతకర్ణి మత్స్య పురాణంలో ఆరోవానిగాను, వాయుపురాణంలో మూడోవానిగాను పేర్కొంది.
- ❖ ఇతను శాతవాహన సామ్రాజ్యంను అత్యధిక కాలం (56 సం॥) పరిపాలించిన రాజు. శక శాతవాహన సంఘర్షణను గ్రీకు గ్రంథమైన పెరిప్లస్ ఆఫ్ ఎరిత్రియన్ సీ వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ గార్గి సంహిత ప్రకారం ఇతను శుంగుల రెండవ రాజధాని విదిశను జయించాడు.
- ❖ రాజన్యశ్రీ శాతకర్ణి అనే బిరుదు పొందాడు.
- ❖ మాళ్వలో లభించిన ఇతని నాణేల మీద రాణోసిరి సతకనిన అనే ఆఖ్య ఉంది.
- ❖ గార్గి సంహిత ప్రకారం ఇతను శుంగుల రెండవ రాజధాని విదిశను జయించాడు.

- ❖ రెండో శాతకర్ణి కాలంలోనే “శక శాతవాహన సంఘర్షణ” ప్రారంభం అయ్యింది.
- ❖ ఉత్తర భారతదేశంలో శాతవాహన సామ్రాజ్యం మొదటగా రెండవ శాతకర్ణి కాలంలోనే వ్యాపించింది.
- ❖ 2వ శాతకర్ణి పాలన కాలంలోనే మగధ రాజధాని అయిన “పాటలీపుత్రంను” జయించినాడు.
- ❖ గార్గి సంహితలోని యుగపురాణం ప్రకారం శకులను ఓడించి “మగధ, కళింగలను” ఆక్రమించి 10 సం॥ల పాలన చేసినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ ఇతనికి “యుగపురాణ” అనే బిరుదు కలదు.
- ❖ ఇతను సాంచి స్థూపానికి దక్షణ తోరణం నిర్మించి ఒక శాసనంను వేయించాడు. (ఈ శాసనం వేసింది రెండవ శాతకర్ణి అధికారి వాసిష్ఠపుత్ర ఆనందుడు)

అపీలకుడు

- ❖ అపీలకుడు శకరాజును వధించి క్రీ.పూ. 58లో విక్రమ శకాన్ని స్థాపించాడని కాలకాచార్య కతానిక అనే జైన గ్రంథం తెలుపుతోంది
- ❖ శాతవాహన ఎనిమిదవ రాజు అపీలకుడి నాణేం చత్తీస్‌ఘట్‌లోని బాల్పూర అనే గ్రామంలో దొరికింది.
- ❖ ఇతని తర్వాత లంభోధరుడు, అపీలకుడు, మేఘస్వాతి, స్వాతి, స్కంధస్వాతి మరియు మృగేంద్రుడు మొదలగువారు వరుసగా పరిపాలించెను.

కుంతల శాతకర్ణి

- ❖ కుంతల శాతకర్ణి “సంస్కృత భాషను” ప్రోత్సహించాడు. ఇతని కాలంలో సాహిత్యము, శృంగారము అభివృద్ధి చెందెను.
- ❖ కుంతల శాతకర్ణిని వాత్సాయనుని కామసూత్రాలు, సోమదేవుడు రచించిన కథాసరిత్యాగం మరియు కావ్యమీమాంసలు పేర్కొన్నాయి.
- ❖ ఇతని మంత్రి శర్వవర్మ కాతంత్ర వ్యాకరణమును సంస్కృతంలో రచించాడు.
- ❖ ఇతని కాలంలోనే గుణాధ్యుడు “బృహద్భ్య గ్రంథమును” పైశాచిక భాషలో రచించారు.
- ❖ ఇతని కాలంలోనే ప్రాకృత భాష స్థానంలో సంస్కృతం రాజ భాషగా మారింది.
- ❖ కుంతల శాతకర్ణి మొదట నిరక్షరాస్యుడు. తర్వాత ఆరు నెలలలో సంస్కృతం నేర్చుకొనెను. “రాజన్ మోదకైస్తాడయ” అనే సంస్కృత వాక్యానికి సంబంధించి ఒక రాణి అవమానించిన పాలకుడు ఇతడే అయి ఉండవచ్చు.
- ❖ ఇతని ఆస్థానంలోనే వాత్సాయనుడు “కామసూత్ర” గ్రంథమును రచించాడు.
- ❖ ఇతను నాణేలపై “పాటలీపుత్ర” చిహ్నమును ముద్రించాడు.
- ❖ విలాస ప్రియుడైన కుంతల శాతకర్ణి కర్తరి అనే ఒకానొక కామసంబంధమైన బంధన క్రియ ద్వారా తన భార్య మలయవతి మరణానికి కారకుడయ్యాడని కామసూత్రాల ద్వారా తెలుస్తుంది.
- ❖ ఇతని తర్వాత స్వాతి కర్ణుడు పరిపాలన చేసెను.

స్వాతికర్ణ

- ❖ కుంతల శాతకర్ణి తరువాత స్వాతికర్ణ రాజ్యానికి వచ్చి ఒక సంవత్సరం పాలించాడు.
- ❖ కావ్యమీమాంస, కథా సరిత్యాగర కావ్యాలు ఇతనిని గురించి పేర్కొన్నాయి.

మొదటి పులోమావి

- ❖ మొదటి పులోమావి పురాణాల ప్రకారం 15వ శాతవాహన రాజు.
- ❖ వాయు పురాణం ప్రకారం మగధను 10 సంవత్సరాలు పరిపాలించినట్లు తెలుస్తుంది.

- ❖ ఇతడు మగధపై దండెత్తి కణ్వరాజు “సుశర్మ”ను వధించి శాతవాహన సామ్రాజ్యంను పునరుద్ధరించినట్లు మత్స్య పురాణం వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ పులోమావి అనేది ఒక తెలుగు పదం.
- ❖ శాతవాహన సామ్రాజ్యమును ఇతని కాలంలో అఖిల భారత సామ్రాజ్యంగా మార్చినాడు.
- ❖ మొదటి పులోమావి విజయాలను గూర్చి తెలుపు శాసనాలు అలహాబాదులో లభించినవి.
- ❖ మొదటి పులోమావి “పాటలీపుత్రం”లో ఆంధ్రపతాకమును ఎగురవేసినట్లు “కుమ్రామా” వద్ద లభ్యమైన నాణేముల వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ మొదటి పులోమావి తర్వాత గౌరకృష్ణుడు అధికారములోకి వచ్చాడు. గౌరకృష్ణుడు ఆంధ్ర సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నతకు కారకుడు అయినాడు. అందువలనే పురాణాలు ఇతనిని “రిక్తవర్ణుడు, గౌరకృష్ణుడు, వైకృష్ణుడు, అరిష్టకర్ముడు, అనిష్ట కర్ముడు” అని కించపరచాయి.

హాలుడు - 17వ రాజు

- ❖ ఒక సంవత్సరమే రాజ్యపాలన చేసిన ఇతడు సాధించిన కీర్తి అజరామరమయింది.
- ❖ హాలుడు స్వయంగా కవి. ఆంధ్రుల చరిత్రలో మొదటి ప్రజాకవిగా పేరు గడించాడు. అనేక మంది కవులను పోషించి “కవివత్సలుడు” అనే బిరుదు పొందినాడు.
- ❖ హాలుడు సమకాలీన సామాజిక పరిస్థితులను ప్రతిబింబించే ఏడు వందల గాథలతో ప్రాకృత భాషలో “గాథాసప్తశతి లేదా సత్తసై” అనే గ్రంథమును సంకలనం చేశాడు.
- ❖ కుతుహాలుడు రచించిన ‘లీలావతి పరిణయం’ అనే ప్రాకృత గ్రంథమును బట్టి హాలుని వివాహం “సప్త గోదావరి” (ద్రాక్షారామం) ప్రాంతంలో జరిగిందని తెలుస్తున్నది. ఈ గ్రంథములో హాలుడు శ్రీలంక దేశంపై దాడి చేసి పద్మావతి రాణిని ఓడించి ఆమె కుమార్తె లీలావతిని వివాహం చేసుకున్నట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ ఇతని కాలమును ప్రాకృత భాషకు స్వర్ణయుగం గా పేర్కొంటారు.

గాథాసప్తశతి

- ❖ హాలుడు గాథాసప్తశతిని “ప్రాకృత” భాషలో రచించినాడు. దీనిలో 700 గ్రామీణ శృంగార కథలను పేర్కొన్నాడు.
- ❖ గాథాసప్తశతిలోని గాథలను బట్టి, నాటి శిల్పాలను బట్టి స్త్రీ, పురుషులు ఉల్లాసవంతమైన జీవితాన్ని గడిపేవారని తెలుస్తుంది.
- ❖ గాథాసప్తశతి వర్ణించిన పండుగలలో ఊళి, కౌముది మహోత్సవం వంటివి కలవు.
- ❖ ఈ గ్రంథములో గౌరి, గణేశ, ఇంద్రాది దేవతల ఆలయాల ప్రస్తావన వుంది.
- ❖ సప్తశతిలో పొట్ట, అత్త, తుప్ప, వేంట, అద్దం, పిల్ల, పంది, పత్తి, కుసుమ మొదలైన అనేక దేశి పదాలున్నాయి.
- ❖ గాథాసప్తశతిలో కృష్ణలీలలు, రాధాక్రిష్ణుల ప్రణయగాధలు, లక్ష్మీనారాయణల ప్రస్థావన వుంది.
- ❖ మధురభక్తికి ప్రతీకగా నిల్చిన గాధను భారతీయ వాఙ్మయంలో మొట్టమొదట ప్రస్తావించింది గాథాసప్తశతి.
- ❖ ఈ గ్రంథం వలన శాతవాహనుల కాలనాటి సాంఘిక జీవనం తెలుస్తుంది.
- ❖ గాథాసప్తశతిలో ఆనాటి పల్లె జీవితం చక్కగా చిత్రీకరించబడింది.
- ❖ ఈ గ్రంథం సంస్కృతాంధ్ర మహాకవులకు మార్గదర్శకమైంది. ఈ గ్రంథము చాలా చక్కగా రచించబడినదని బాణభట్టుడు ప్రసంసించాడు.
- ❖ ఈ గ్రంథం శివస్తోత్రంతో ప్రారంభమవుతున్నది.
- ❖ గాథాసప్తశతి గ్రంథంలో బోదిస్వ, అమరరాజ, చుల్లువా, కుమారెల, శ్రీరాజు, ఆంధ్రలక్ష్మి, రేవ, మాధవి మొదలైన ప్రాకృత కవుల, కవయిత్రుల పేర్లు ప్రస్తావించబడ్డాయి.

మాండూలక

- ❖ హోలుని తరువాత మాండూలకుడు రాజ్యానికి వచ్చి 4 సంవత్సరాలు పాలించాడు.
- ❖ ఇతనిని వాయుపురాణం మందలక అని పేర్కొంది.

సుందర శాతకర్ణి

- ❖ ఇతని కాలంలో కనిష్ఠుడు క్రీ.శ. 78లో కుషాణ సామ్రాజ్యాధిపతి అయ్యాడు. రెండవ శాతకర్ణి కాలంలో వైభవంగా వెలిగిన కళ్యాణిరేవు సుందర శాతకర్ణి కాలంలో వైభవాన్ని పోగొట్టుకుంది.

శివస్వాతి

- ❖ ఇతడు కనిష్ఠునికి సమకాలికుడు.
- ❖ బాలశ్రీ అనే బ్రాహ్మణ స్త్రీని వివాహమాడాడు.
- ❖ శివస్వాతి, బాలశ్రీకి జన్మించినవాడే శాతవాహన వంశంలో సుప్రసిద్ధుడైన గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి.

గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

- ❖ ఇతను 23వ శాతవాహన రాజు. క్రీ.శ. 78లో సింహాసనమును అధిష్టించినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ శాతవాహనులందరిలో కెల్లా అగ్రగణ్యుడు.
- ❖ గౌతమీపుత్ర గురించి తెలుసుకోవడానికి ముఖ్య ఆధారము నాసిక్ ప్రశస్తి శాసనము. ఈ శాసనము గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి తల్లి గౌతమీ బాలశ్రీ “రెండో పులోమావి” పాలన కాలంలో 19వ రాజ్య సంవత్సరములో వేయించింది. ఈ శాసనమును రచించింది శివస్వాతి మహాస్వామి.
- ❖ తండ్రి శివస్వాతి, తల్లి గౌతమీ బాలశ్రీ.
- ❖ రాజధానిని అమరావతి నుండి ‘ప్రతిష్ఠానపురం’నకు మార్చినాడు.
- ❖ ఇతని కాలం నుంచే తల్లల పేర్లను తమ పేర్లతో జోడించే సాంప్రదాయం ప్రారంభమైంది.
- ❖ మొదటి దక్షిణ భారతదేశ రాజుగా ఖ్యాతి గడించాడు.
- ❖ కార్దేగుహకు ‘కరణాక’ అనే గ్రామాన్ని, బాలశ్రీ తొలిపించిన దేవి గుహకు ‘పిచాసిపద్రక’ అనే గ్రామాన్ని దానం చేశాడు
- ❖ నాసిక్ శాసనం వలన గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి “శాతవాహనకులయశఃప్రతిష్ఠాపనకరుడు, క్షత్రియ వర్ధమానమర్ధనుడు, త్రిసముద్రతోయపీతావాహనుడు, శక, యవన, పహ్లావనిఘాదనుడు, ఏకశూరుడు, ఏకధనుర్ధనుడు, ఏకబ్రాహ్మణుడు, ఆగమనిలయుడు, వర్ధసాంకర్య నిరోధక, శకసంహారి, ద్విజకులవర్ధనుడు” అనే బిరుదులు ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ సింహాసనాన్ని అభిష్టించే నాటికి రాజ్యం సంకుచితమై ప్రతిష్ఠానానికి తూర్పున ఆంధ్రప్రాంతాలకు మాత్రమే పరిమితమైంది. అలాంటి సమయంలో ఇతడు దిగ్విజయ యాత్రలు చేసి రాజ్యాన్ని సువిశాల సామ్రాజ్యంగా రూపొందించాడు.
- ❖ మొదటి యాత్రలో అసిక, అశ్వక, ములక, విదర్భలను జయించాడు. రెండవ యాత్రలో క్షహరాట వంశాన్ని నిర్మూలించాడు. అందుకే ఇతనికి ‘క్షహరాటవంశ నిరవశేషకర’ అనే బిరుదు ఉంది.
- ❖ కన్నడ దేశంలోని వైజయంతి అనే ప్రసిద్ధ రేవువట్టణాన్ని ఇతడు ఆక్రమించాడు.
- ❖ నాసిక్ శాసనం వలన గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి రిషిక రాజ్యం, అపరాంతక రాజ్యం, సకూర రాజ్యం, శతగిరి రాజ్యం, మొదలైన ప్రాంతాలను జయించినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ మొదటి పులోమావి మరణం తర్వాత క్షహరాట వంశమునకు చెందిన శకరాజు నహాపాణుడు భారతదేశంలో విశాల సామ్రాజ్యాలను స్థాపించి పాలించినట్లు తెలుస్తుంది.

- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి మహాక్షాత్రాప నహాపాణుని పై దండెత్తి శాతవాహనులు పొగొట్టుకున్న రాజ్యమును తిరిగి ఆక్రమించి “కళ్యాణి” ఓడరేవును వసపరుచుకున్నాడు. ఈ ఓడరేవు ఆక్రమణతో నౌకావ్యాపారము ఇతని కాలం నుండే ప్రాధాన్యత సంతరించుకొని యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి కాలంలో ఉజ్వల స్థితికి చేరుకొంది. నహాపాణునిపై విజయానికి చిహ్నంగా “జోగల్ తంభి” (నాసిక్) నాణేల నిధిలో గౌతమీ పుత్రుడు పునరుద్ధించిన “నహాపాణుని” వెండి నాణేలు (ప్రతి ముద్రిత నాణేలు, ద్విభాషా నాణేలు) లభించాయి. ఈ నాణేల నిధిలో 9270 నాణేలు లభించాయి. నహాపాణుని వారసులతో జరిపిన యుద్ధం గురించి “పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్ సి” అనే గ్రంథం వివరించును.
- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి భూమకుడు, నహాపాణుడు సమకాలీకులు.
- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి వర్ణ సౌకర్యాన్ని నిర్మూలించాడు అని బాలశ్రీ వర్ణించింది.
- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి నాణేలు కడలూరులో అధిక సంఖ్యలో లభ్యమయినాయి.
- ❖ ఇతని రాజ్యంలో దక్షిణాపథం, రాజస్థాన్, మాళవ సౌరాష్ట్రలు భాగమైనందున “త్రిసముద్రాతోయ పీతవాహనుడు” (అంటే తన శత్రువుల గుర్రాలకు మూడు సముద్రాల నీటిని త్రాగించిన వాడు) అనే బిరుదు పొందాడు.
- ❖ “మాత్యసంజ్ఞ”తో తమ నామం ధరించే సాంప్రదాయమును పాటించిన తొలి శాతవాహన రాజు ఇతడు.
- ❖ క్రీ.శ. 78లో “శాలివాహన” శకమును ప్రారంభించారు.
- ❖ గౌతమీ బాలశ్రీ తనను తాను నాసిక్ శాసనంలో “సత్యవచనాదాన అహింసానిరతయా, రాజర్షి వధువు”గా అభివర్ణించుకొంది.
- ❖ శాతవాహన రాణులలో బౌద్ధమును పోషించినవారు గౌతమి బాలశ్రీ మాత్రమే.
- ❖ గౌతమీ బాలశ్రీ “బదయనిభి” తెగకు చెందిన బౌద్ధభిక్షువులకు ఒక గుహా విహారమును నాసిక్లో చెక్కించింది.
- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి తన సామ్రాజ్యములోని “నూరు నివర్తనాల” భూమిని బౌద్ధ భిక్షువులకు భూదానాలు చేశారు.
- ❖ ఇతని కాలం నాటి నాణేములతో పాటు, వాటిని ముద్రించే దిమ్మెలు కూడా నాగార్జున కొండలో దొరికినవి.
- ❖ నాసిక్ శాసనములో గౌతమీపుత్రశాతకర్ణికి “బేనకటస్వామి” అనే బిరుదు కలదు. ఇతను బేనకట నగరమును మహారాష్ట్రలో నిర్మించెను.
- ❖ శాతవాహన రాజులలో తన పేరు మీద మొదట శాసనాలు వేయించిన రాజు ఇతడే.
- ❖ ఇతనికి రాజోరణ్ అనే సార్వభౌమ బిరుదు కలదు.
- ❖ ఇతను నాసిక్ గుహలో రెండు శాసనాలను వ్రాయించాడు. ఒకటి 18వ పాలనా సం॥లో, మరొకటి 24వ పాలన సం॥లో వేయించాడు.

వాసిష్ఠీపుత్ర రెండో పులోమావి

- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి జ్యేష్ఠ కుమారుడు వాసిష్ఠీపుత్ర రెండో పులోమావి.
- ❖ ఇతని శాసనాలు నాసిక్, కార్లే, ధరణికోటలలో లభించాయి. ఇతని శాసనాలు నాసిక్లో 4, కార్లేలో 2, అమరావతిలో 1, ధరణికోటలో 1 మొత్తం 8 శాసనాలు దొరికాయి.
- ❖ ఇతని “ధరణికోట” శాసనం ఆంధ్రదేశంలో లభించిన మొట్ట మొదటి శాతవాహనుల శాసనం.
- ❖ ఇతని నాణేములు ఆంధ్రదేశంలో విస్తారంగా లభించాయి.
- ❖ ఇతని నాసిక్ శాసనం ఇతనిని “దక్షిణపథేశ్వరుడిగా” పేర్కొంది.
- ❖ ఉజ్జయినీ పాలకుడైన కార్దమకచప్తనుడు ఇతనికి సమకాలికుడని టాలమీ తన గ్రంథంలో పేర్కొన్నాడు.
- ❖ గౌతమీ బాలశ్రీ నాసిక్ శాసనంను ఇతని 19వ రాజ్యవర్ష కాలంలో వేయించింది.
- ❖ ఇతని పాలన చివరి కాలంలో శాతవాహన రాజ్యంపై విదేశీ దండయాత్రలు ఎక్కువయినవి.
- ❖ కుషాణుల సామంతులైన “చప్తనుడు” శాతవాహన రాజ్యంలోని ప్రాకృశ్చిమ మాళ్యాలను ఆక్రమించినట్లు తెలుస్తున్నది.
- ❖ శాతవాహన రాజ్య ఉత్తర - పశ్చిమ ప్రాంతాలలో ఎక్కువ నష్టపోయిన రెండో పులోమావి ప్రతిష్ఠానపురం వదిలి తీరాంధ్ర దేశంలోని ధాన్యకటకాన్ని రాజధానిగా చేసుకొని పరిపాలించినట్లు ఇతని శాసనాలు, నాణేల వలన తెలుస్తుంది.

- ❖ రెండో పులోమావి మహారాష్ట్ర, మహాభోజ, పిరినిక, పుళింద, పుండ్ర, శబర, మూతిబ మొదలైన జాతులను సమైక్యం చేసి 'సవనరస్వామి' అనే బిరుదు పొందినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ రెండో పులోమావి కాలంలో అమరావతి స్థూపం నిర్మించబడింది. దీనిని స్థానిక రాజు నాగరాజు నిర్మించాడని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

వాసిష్టిపుత్ర శివశ్రీశాతకర్ణి

- ❖ వాసిష్టిపుత్ర రెండో పులోమావి సోదరుడు శివశ్రీ శాతకర్ణి.
- ❖ కన్నెరీ శాసనంలో ఇతనిని రుద్రదమనుడి అల్లడిగా పేర్కొనడం జరిగింది. ఇతను వేయించిన నాణేలు కృష్ణా గోదావరి జిల్లాల్లో లభించాయి.
- ❖ చష్టనుడి మనుమడైన "రుద్రదాముడు" తన కుమార్తె అయిన రుద్రదమనికను వాసిష్టిపుత్ర శివశ్రీ శాతకర్ణికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. ఈ విషయం కన్నెరీలో లభించిన ఒక శాసనం వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ అతనిని రాజును చేయటం కోసం యజ్ఞశ్రీ పై రెండుసార్లు దండెత్తాడు. క్రీ.శ. 150 నాటి "గిర్నార్" (జునాఘడ్) శాసనంలో దక్షిణాపథ పాలకుడగు శాతకర్ణిని రెండు పర్యాయములు యుద్ధంలో ఓడించి దూరపు బంధువు కావటం వల్ల కీడు చేయకుండా వదిలి వేసినట్లు రుద్రదాముడు చెప్పకున్నాడు.
- ❖ ఇతనికి 'క్షత్రప' అనే బిరుదు కలదు.

యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

- ❖ ఇతడు వరుస క్రమంలో 27వ రాజు.
- ❖ ఇతడు శాతవాహన రాజులలో చివరి గొప్ప పాలకుడు.
- ❖ యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి సింహాసనం అధిష్టించే నాటి నుండి శాతవాహన సింహాసనానికి అంతఃకలహం ఆరంభమైనట్లు తెలుస్తుంది. శివశ్రీ సోదరుడైన వాసిష్టిపుత్ర శాతకర్ణికి, యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణికి మధ్య సింహాసనం కోసం పోరు ప్రారంభమైనట్లు కనబడుతున్నది.
- ❖ రుద్రదాముని దండయాత్రల వలన శాతవాహన సామ్రాజ్యంలోని అపరాంత, అనుప, అకర, అవంతి, సౌరాష్ట్ర మొదలగు ప్రాంతములను శాతవాహనులు కోల్పోయారు. ఇట్లు పశ్చిమ దక్కను రాజ్యమును కోల్పోయి అస్సక, ములక, విదర్భాలతో పాటు దక్కను తూర్పు భాగమైన ఆంధ్ర దేశాన్ని యజ్ఞశ్రీ క్రీ.శ. 157 వరకు పాలించినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ ఇతని 27వ పాలనా సంవత్సర కాలం నాటి ప్రకాశం జిల్లా చినగంజాంలో లభించిన శాసనాన్ని బట్టి ఇతడొక యజ్ఞం చేశాడని తెలుస్తుంది.
- ❖ యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి రాజ్యానికి వచ్చి 29 సంవత్సరాలు రాజ్యం చేసినట్లు పురాణాలు తెలుపుతున్నాయి.
- ❖ శాతవాహన రాజులందరికంటే ఎక్కువ సంఖ్యలో నాణేలను ముద్రించాడు.
- ❖ ఇతను తన నాణేల మీద గౌతమీపుత్ర యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి అని రాయించుకున్నాడు. అమరావతి స్థూపాన్ని విస్తరించాడు.
- ❖ ఇతని కాలంలో "మత్స్యపురాణం" సంకలనం చేయబడింది.
- ❖ యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి "ఓడ తెరచాప" గుర్తులు గల నాణేలను ముద్రించాడు. ఓడ గుర్తు గల నాణేలు నాగార్జున కొండలో లభించాయి.
- ❖ ఇతని కాలంలో రోమ్తో వ్యాపారం పెద్ద ఎత్తున జరిగింది.
- ❖ "నౌకాముద్ర" గల యజ్ఞశ్రీ నాణేలు ఆ కాలంలో జరిగిన విదేశీ నౌకా వ్యాపారాన్ని తెలియజేస్తాయి.
- ❖ బాణమహాకవి యజ్ఞశ్రీని తన హర్ష చరిత్రలో 'త్రిసముద్రాధీశ్వరుడ'ని స్తుతించాడు.
- ❖ ఇతని ఆస్థానంలోనే రసాయన శాస్త్రవేత్త ఆచార్య నాగార్జునుడు ఉండేవాడు. ఆచార్య నాగార్జునుడు రచించిన గ్రంథం "సుహృల్లేఖ" యజ్ఞశ్రీకి అంకితం చేశాడు.
- ❖ నాగార్జునాచార్యుడు సుహృల్లేఖ (స్నేహితునికి లేఖ) గ్రంథంలో బౌద్ధమత సిద్ధాంతాల గురించి పూర్తిగా వివరించెను.

- ❖ టీబెల్, చైనా చరిత్రకారుల రచనలను బట్టి నాగార్జునునికై యజ్ఞశ్రీ “శ్రీ పర్వతంలో” మహా చైత్యవిహారమును నిర్మించినట్లు హుయాన్ త్సాంగ్ తన సి.యూ.కె. గ్రంథంలో వివరించెను.
- ❖ ఇతని కాలంలో ధాన్యకటక మహాస్తూపానికి ఆచార్య నాగార్జునుడు “శిలాప్రాకారం” నిర్మించాడు.
- ❖ ఇతని కాలంలో నాగార్జునకొండ గొప్ప విశ్వవిద్యాలయంగా పేరుపొందింది.
- ❖ ఇతని తర్వాత - విజయ శాతకర్ణి. చంద్రశ్రీ రాజులు పరిపాలన చేశారు. విజయ శాతకర్ణి అసంపూర్తి శాసనం నాగార్జున కొండలో లభించినది.

విజయశ్రీ శాతకర్ణి

- ❖ ఇతను విజయపురి పట్టణమును నిర్మించినట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ విజయ శాతకర్ణి అసంపూర్తి శాసనం నాగార్జున కొండలో లభించింది.

చండశ్రీ:

- ❖ విజయశ్రీ తరువాత చండశ్రీ రాజ్యానికి వచ్చాడు.
- ❖ చండశ్రీ 11వ రాజ్య సంవత్సరం నాటి శాసనం తూర్పుగోదావరి జిల్లా పితాపురం వద్ద కొడవలి అనే గ్రామంలో లభించింది.

మూడో పులోమావి

- ❖ చరిత్రలో నమోదు అయిన చివరి శాతవాహన రాజు.
- ❖ మూడో పులోమావి “మ్యాకడోని” శాసనం వేయించాడు. ఈ శాసనము ఇతని 8వ పాలనా సం॥నికి సంబంధించినది.
- ❖ ఇతని శాసనాలు కర్నూలు జిల్లా ఆధోనిలో ఒకటి లభించెను. ఈ శాసనంలో రాణో-శాతవాహనానాం అని పేర్కొనబడింది.
- ❖ ఇతను బళ్ళారి రాజధానిగా పాలించాడు.
- ❖ పులోమావి బళ్ళారి ప్రాంతానికి వెళ్ళి కొంత కాలం రాజ్యం చేసినాడు. అతనితో శాతవాహన వంశం అంతరించింది. దీనితో శాతవాహన యుగం ముగిసింది.
- ❖ విజయపురిలో బలవంతుడిగా ఉన్న ఇక్ష్వాకుల నాయకుడు శ్రీశాంతమూలుడు 3వ పులోమావిని పారదోలి ధాన్యకటక ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించాడు.

శాతవాహనుల పరిపాలన, ఆర్థిక, సాంఘిక విషయాలు

శాతవాహనుల పరిపాలనా విధానం :

మౌర్యుల సామంతులుగా రాజకీయ జీవితాన్ని ప్రారంభించిన వారు శాతవాహనులు. వీరు తమ పరిపాలన విధానంలో పెక్కు అంశాలను “మౌర్యుల” నుండి గ్రహించారు. శాతవాహనుల పరిపాలనలో మనుధర్మ శాస్త్రం, కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రం వీరికి మార్గదర్శకాలైనవి. ధర్మశాస్త్ర సమ్మతమైన రాచరికం శాతవాహన రాజ్యవ్యవస్థకు మూలం. రాజులు సర్వాధికారులు అయినా నిరంకుశులు కారు. నీతిధర్మ శాస్త్రాలనుసారూలై వైదిక సంస్కృతిని, వర్ణశ్రమ ధర్మాలను సంరక్షిస్తూ ఆచార సంప్రదాయాలను పాటిస్తూ రాజులు ప్రజారంజకముగా పాలించేవారు. రాజ్యం తండ్రి నుండి కుమారునికి వంశం పారంపర్యంగా సంక్రమించేది. శాతవాహన రాజులు స్వతంత్ర రాజ్యస్థాపనకు సూచనగా అశ్వమేధయాగాన్ని చేసే ఆచారాన్ని అవలంబించారు. దక్షిణ పథంలో రాజులు బిరుదులు ధరించడం కూడా వీరితోనే ఆరంభమైంది.

శాతవాహన రాజవంశంలో వారసత్వం పురుషుల ద్వారానే సంక్రమించేది. రాజు తర్వాత అతని పెద్ద కుమారునికి రాజ్య పరిపాలనాధికారం సిద్ధించేది. రాజుకు పుత్రసంతానం లేనప్పుడు అతని సోదరులు రాజ్యాధికారానికి వచ్చేవాళ్ళు. ఒకవేళ వారసుడు చిన్నవాడైతే అతని పినతండ్రిగాని, తల్లిగాని పరిపాలన సాగించేవారు.

శాతవాహన సామ్రాజ్యం కేంద్రీకృత బలమైన రాచరికం కాదు. రాచరికం వంశపారంపర్యంగా సంక్రమించే శాతవాహన సామ్రాజ్యంలో అసిక, అస్కక, ములక, సురత, కుకుర, అపరాంత, అనూప, విదర్భ, ఆకరావంతి, వైజయంతి మొదలైన సామంత రాజ్యాలుండేవి. వాటికి స్థానికంగా కొంతమంది పాలకులుండేవాళ్ళు. శాతవాహన రాజులు ఈ సామంత వంశాలలో వివాహ సంబంధాలు పెట్టుకొనేవారు. దేవీ నాగనీక తండ్రి ఒక మహారతి కార్దే దైత్య గృహ ప్రాంగణంలో సింహస్తంభాన్ని చేయించిన దాత. మరొక మహారతి చిత్తలదుర్గంలో దొరికిన నాణేలు కళలాయ అనే పేరు గల ఒక మహారతివి. మైసూరులోని చుటువంశీయులు, ఇక్ష్వాకులు, మహారాష్ట్ర ప్రాంతాల్లో మహారధి, మహాభోజ బిరుదాలు ధరించిన పాలకులు సయితం శాతవాహనుల సామంతులేనని చెప్పవచ్చు. సామంత రాజ్యాలు తప్ప మిగిలిన శాతవాహన సామ్రాజ్యం “ఆహారాలు” అనే రాష్ట్రాలుగా విభజింపబడింది. వీరి శాసనాలలో మామలాహారం, సోపారహార (అన్నింటిలో ప్రసిద్ధమైంది), గోవర్ధనాహార, శాతవాహనహారములు కన్పిస్తున్నాయి. ఆహారాలకు పాలనాధికారులు “అమాత్యులు”. ఉన్నత ఉద్యోగి బృందం సాయంతో రాజులు పరిపాలనను నిర్వహించేవారు.

- రాజామాత్యులు - రాజు సమక్షంలో పనిచేస్తూ రాజుకు సలహానిచ్చేవాడు.
- మహామాత్రులు - ప్రత్యేక కార్యనిర్వాహణ కోసం నియమింపబడిన మంత్రులు.
- భందాగారికుడు - వస్తు సంచయమును భద్రపరిచే అధికారి.
- హిరణ్యకుడు - ద్రవ్య రూపమైన ఆదాయాన్ని భద్రపరిచేవాడు (కోశాధికారి).
- మహాసేనాధిపతి - సైన్య వ్యవహారాలను చూచేవాడు.
- లేఖకుడు - రాజపత్రాలను, రాజ శాసనాలను రచిస్తూ రాజుకు అంతరంగిక కార్యదర్శిగా పని చేయువాడు.
- అక్షపటకులు / నిబంధకారులు - రాజాజ్ఞలను రాజ్యవ్యవహారాలను పత్రాలలో వ్రాసి భద్రపర్చేవాడు.

“నిగమాలంబే” పట్టణాలు. శాతవాహన రాజ్యంలో ప్రతిష్ఠాన్, తగర, సోపార, భరుకచ్చ, పైరాన్, కన్దేరి, జున్నార్, ధాన్యకటకం, కొండాపూర్, కళ్యాణి మొదలైన పెక్కు నగరాలుండేవి. నిగమ పాలనా వ్యవహారాలను “నిగమ సభలు” అనే పౌరసభలు చూచేవి. నిగమసభలలో “గహాపతులు” (కులపెద్దలు) సభ్యులుగా ఉండేవారు. నిగమ సభలను పేర్కొన్న గ్రంథం “గాథాసప్తశతి” మరియు నిగమ సభలను ప్రస్తావించిన శాసనము “భట్టిప్రోలు” శాసనము. ఆధ్యాత్మిక అనే పదము నాటి వర్తక సంఘాలు అయి ఉండవచ్చు.

పరిపాలనకు గ్రామం ప్రాతిపదిక. గ్రామీక లేక “గ్రామణి” గ్రామానికి పాలనాధికారి. మ్యాకడోని శాసనము “గుల్మిక” పదమును ప్రస్తావించింది. గుల్మిక పదము శకుల సంఘర్షణ కారణముగా సరిహద్దు ప్రాంతాల రక్షణకు నియమించిన సేనాధిపతులను తెలుపును. గౌల్మికుడు అంటే 30 మంది సైనికుల నాయకుడు అని అర్థం.

సైనిక వ్యవస్థ :

ఆంధ్రులకు 30 నగరాలున్నట్లు, లక్ష కాల్బలం, రెండు వేల అశ్వికులు, వెయ్యి ఏనుగులతో బలమైన సైన్యం ఉండేది అని “మెగస్తనీస్” పేర్కొన్నాడు. శాతవాహనులు తరచుగా జరిపిన ద్విగ్వియ యాత్రలను బట్టి వారికి పెద్ద సైనిక బలం ఉన్నట్లు గ్రహిస్తున్నాము. కళింగ ఖారవేలుని హఠీగుంఢా శాసనం రథ, గజ, తురగ, పదాతి దశాలతో కూడిన చతురంగ బలాలను గురించి ప్రస్తావించింది. అమరావతి శిల్పాలను బట్టి నాటి యుద్ధ తంత్రం ఊహించవచ్చు. శాతవాహన శాసనాలలో కటక, స్కంధావార పదాలు (హఠీగుంఢా శాసనం) కన్పిస్తున్నాయి. కటకం అంటే సైన్యాగారమని (కంట్స్ న్యెంట్) అని, స్కంధావారమంటే “తాత్కాలిక సైనిక శిబిరమని” తెలుస్తుంది. యుద్ధ సమయాలలో అప్పుడప్పుడు విజేతలు క్యూరంగా ప్రవర్తించిన సంఘటనలు లేక పోలేదు. కళింగ ఖారవేలుడు “ప్రిథుండ” నగరాన్ని గాడిదల చేత దున్నించి నేలమట్టం చేయడమును ఉదహరణగా పేర్కొనవచ్చు

ఆర్థిక పరిస్థితులు :

శాతవాహన యుగంలో ఆంధ్రదేశం అపూర్వమైన ఆర్థిక వికాసం సాధించింది. ఆంధ్రదేశంలో వ్యవసాయము, పరిశ్రమలు, వాణిజ్యం సమతూకంలో ఉండేవి. గ్రామాల్లో అధిక సంఖ్యాకులకు వ్యవసాయమే ప్రధాన వృత్తిగా ఉండేది. శాతవాహనుల కాలంలో ప్రధాన వాణిజ్య పంట కొబ్బరి. రాజ్యానికి ప్రధాన ఆదాయ మార్గం భూమి శిస్తు. రాజ్యంలో వ్యవసాయ భూమి

అంతటికి రాజు సొంతదారు కాదు. రాజ క్షేత్రం (రాజుకంభేట) మాత్రమే రాజు సొంత భూమిగా ఉండేది. శాతవాహనుల కాలంలో పండిన పంటలో 1/6 వంతు భూమి శిస్తుగా ఉండేది. వీరి కాలంలో భూమి కొలత “నివర్తనాలుగా” ఉండేది. పంటలో రాజు భాగానికి “దేయమేయ” మని రాజభాగం అని అనేవారు. భూదానాలు చేసిన మొదటి రాజులు శాతవాహనులు. కొన్ని సందర్భాలలో శాతవాహనులు బ్రాహ్మణ శ్రమణులకు భూదానాలు చేసేవారు. ఈ భూములను శూద్రులు సాగు చేసి “షక్తా” అనే పన్ను చెల్లించినట్లు తెలుస్తుంది. నాసిక్ శాసనంలో నీటిపారుదలకు ఉదకయంత్రం అనే పనిముట్టును వాడినట్లు తెలుస్తుంది. బహుశా ఉదకయంత్రం నడిపేవారు ఒక శ్రేణిగా ఏర్పడినారు. శాతవాహన కాలంలో ప్రజలు పశుపోషణ పట్ల శ్రద్ధ వహించేవారు. మొదటి శాతకర్ణి 43,102 గోవులు, 27000 గుర్రాలను దానం చేయడం నాటి పశుసంపదకు తారాణము.

శాతవాహన శాసనాలు పలురకాల చేతి వృత్తుల వారిని ప్రస్తావించాయి

కొలికులు -	సాలెవారు	రజ్జుగాహకులు -	భూమి సర్వే అధికారులు
తిలపిష్టకులు -	తెలికవారు	చంకు కారులు -	చర్మకారులు
కాసకారులు -	కంచుపనివారు	గధికులు -	సుగంధ్ర ద్రవ్యాలవారు
కులారులు -	కుమ్మరులు	సువర్ణకారులు -	కంసాలు
తెసకారులు -	మెరుగు పెట్టేవారు	వధకులు -	వడ్రంగులు
కమారులు -	కమ్మరులు	సేలవధకులు -	శిల్పులు
హాలికలు -	వ్యవసాయ దారులు	పసకరులు -	మేదరివారు
వెజ -	వైద్యులు	ధన్నికులు -	ధాన్య వ్యాపారులు
ఉదయంత్రికులు -	యంత్రాలు చేసేవారు	పరిందవారాలు -	గూఢాచారులు
కంచుకలు -	అంతపుర కాపలాదారులు	గరిక యంత్రము -	ముడిపత్తి నుండి విత్తనాలు వేరు చేయు యంత్రం
కుబ్జలు -	ఏనుగులను చూసేవారు		
ప్రతిహారులు -	ద్వార పాలకులు		

శాతవాహన యుగంలో ఒక్కొక్క వృత్తిని చేపట్టేవారు ఒక్కొక్క ప్రత్యేక సంఘంగా ఏర్పడేవారు. ఈ వృత్తి పనివారు “కరుకర” అనే వృత్తి పన్ను చెల్లించేవారు. శాతవాహన కాలంనాటి వృత్తి సంఘాలను “శ్రేణులు” (నికాయ సేణులు) అని పిలిచేవారు. ప్రతి శ్రేణికి “శ్రేణి” అనే “అధ్యక్షుడు” తోక “సంఘ నాయకుడు” ఉండేవాడు. శ్రేణి సంఘం సభ్యులని నెగమ (వనిజ) అని వ్యవహరించేవారు. కొందరు వర్తకులకు “గాహతి” అనే బిరుదు శాసనాల్లో కనిపిస్తుంది. శ్రేణి సభ్యులకు ఉండవలసిన కట్టుబాట్లను “శ్రేణి ధర్మం” అనేవారు. ఈ వృత్తి సంఘాలే తరువాత కాలంలో కులాలుగా ఏర్పడ్డాయి. ఈ శ్రేణులు నేటి బ్యాంకులుగా వ్యవహరించేవి. ఈ శ్రేణులు ధనమును నిల్వ ఉంచి దీనిపై వడ్డీ కూడ చెల్లించేవి. శాతవాహన కాలంలో “18 శ్రేణులు”న్నట్లు తెలుస్తున్నాయి. జున్నార్ శాసనాలు “ధన్నుక” (ధాన్యం), “కాసాకార”, “తెసకార” అనే శ్రేణులను పేర్కొన్నాయి. గోవర్ధన మండలంలోని “కోలిక శ్రేణి” (కోలిక నికాయ) (సాలెవారి సంఘం) 2000 కర్షపణాల శాశ్వత నిధిని అంగీకరించి, దీనికి నెలకు 100కు ఒక కర్షపణము చొప్పున వచ్చే “12% వడ్డీతో” నాసిక్ గుహ విహారములోని బౌద్ధ బిక్షువులకు వస్త్రదానం జరిగేదని ఋషభదత్తుని శాసనం వలన తెలుస్తుంది. ఋషభదత్తుడు అశ్వభూతి అనే ఒక బ్రాహ్మణుని నుంచి భూమిని 4000 కర్షపణాలకు కొని దాన్ని తిరిగి దానమిచ్చినట్లుగా నాసిక్ శాసనం వలన తెలుస్తుంది. కొండాపూర్, మస్కి, పైలాస్ ప్రాంతాల్లో దొరికిన మృణ్మయ శకలాలను గూర్చి యజ్ఞాని పండితుడు నాటి కులారుల నేర్పరితనమును మిక్కిలి ప్రశంసించాడు.

వాణిజ్యము :

శాతవాహన యుగంలో దేశీయ, విదేశీయ వాణిజ్యము విరివిరిగా సాగేది. విదేశాలతో వ్యాపారం చేసే వర్తకులను “సార్థ వాహులు” అని పిలిచేవారు. వర్తకులు “బిడారులుగా” ఏర్పడి ప్రయాణము సాగించేవారు. విరి కాలంలో “ఎడ్లబండి” ప్రధాన ప్రయాణ సాధనముగా ఉండేది. అల్లారు శాసనము ప్రకారం అచటి బౌద్ధ సంఘం ఎడ్లబండ్లను దానముగా స్వీకరించి వాటిని వర్తకులకు అద్దెకిస్తున్నట్లు తెలుస్తుంది. నాడు గుంటూరు ప్రాంతం “సన్నబట్టలకు”, వినకొండ ప్రాంతం “లోహ పరిశ్రమ”కు, ప్రల్నాడు ప్రాంతము “వజ్రాల పరిశ్రమ”కు ప్రసిద్ధి చెందాయి.

శాతవాహనుల కాలంలో దేశ విదేశీ వ్యాపారము ముమ్మరంగా జరిగేది. గ్రీకుగ్రంథం పెరిప్లస్, టాలమీ రచనలు, శాసనాలు, రోమను నాణేములు, రోమను రచయిత ప్లీనియాతలు శాతవాహనుల కాలం నాటి విదేశీ వ్యాపారమును సూచిస్తున్నాయి. విదేశీ వ్యాపారము ఎక్కువగా “రోమన్ సామ్రాజ్యం”తో చేసినట్లు తెలుస్తుంది. ఆంధ్రదేశ వస్త్రాలు ఎంతో సన్నగా ఉండి నాణ్యమైనవిగా ఉండేవి. ఈ వస్త్రాలపై రోమన్ దేశీయులకు విపరీతమైన మోజు ఉండేదని, రోమన్ బంగారం అంతా భారత్ కు వచ్చేదని “నేచురల్ హిస్టరీ” గ్రంథంలో ప్లీని అనే చరిత్రకారుడు వాపోయాడు. శ్రీకాకుళంలోని సాలిహుండం, విజయవాడ, గుంటూర్ జిల్లాలోని వినుకొండ, నాగార్జునకొండ, నెల్లూరు, కడప జిల్లాలోని అత్తిరాలలో అనేక రోమన్ నాణేలు దొరికాయి.

విదేశీ వాణిజ్యము సాగిస్తున్న రేవు పట్టణాలను “పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్ సి” అనే గ్రంథము తెలుపుతుంది. పశ్చిమతీరంలో బరుకచ్చ (వీరి రేవు పట్టణాలలో ముఖ్యమైనది), సోపార, కళ్యాణ్ లు, తూర్పున అరికమేడు (పుదుచ్చేరి), మైసోలియా, అల్లోసిగ్ని, ఎఫిబేరియన్ రేవు కేంద్రాలను, వాటి ద్వారా జరిగే స్వదేశీ, విదేశీ వాణిజ్యాన్ని టాలమీ వర్ణించాడు. కళ్యాణి ఓడరేవు వీరి కాలంనాటి అతిప్రాచీన ఓడరేవు. శాతవాహనుల కాలంలో ఘంటసాల, కొరంగి, కొడూరు, మైసోలియా మొదలైన రేవు పట్టణాలు తూర్పుతీరంలో ఉండేవి. పశ్చిమ తీరంలో బరుకచ్చ, సోపార, కళ్యాణి మొదలైన రేవులు ఉండేవి. మొదటి పులోమావి యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి ముద్రించిన “ఓడ బొమ్మగల” నాణేలు నాటి నౌక వ్యాపారాభివృద్ధిని, సముద్ర వ్యాపారమును తెలుపుతున్నాయి. శాతవాహన కాలంనాటి ఘంటసాల, గుంటుపల్లి శాసనాలు నాటి మహానావికులను పేర్కొంటున్నాయి. శాతవాహనుల కాలంలో వ్యాపారము వర్తకశ్రేణుల ఆధీనంలో ఉండేది.

నాణేములు :

వర్తక సంఘాలు చిహ్న ముద్ర గల నాణేములను ముద్రించేవి. శాతవాహన రాజ్యస్థాపనకు పూర్వమే చిహ్నముద్ర గల నాణేలతో పాటు రాజముద్ర గల నాణేలు కూడా ఆంధ్రదేశంలో చెలామణిలో ఉండేవని కరీంనగర్ జిల్లా కోటి లింగాల వద్ద దొరికిన నాణేలు తెలుపుతున్నాయి. వీరి కాలంలో సీసం, వెండి, రాగి, ప్రోటిన్ (సీసము, రాగి, తగరముల మిశ్రమ నాణేము) అనే నాణేములను ఎక్కువగా ముద్రించేవారు. వీరి శాసనాలలో “సువర్ణం” అనే బంగారు నాణేం వాడుకలో ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. ఒక సువర్ణం ‘35’ కర్ణపణాలతో సమానమని నాటి ఋషభదత్తుని శాసనము వలన తెలుస్తుంది. పురాణాలు, కర్ణపణాలు వెండి నాణేలు అయినట్లు తెలుస్తుంది. శాతవాహనుల కాలంలో ఎక్కువగా ఉపయోగించిన నాణేం ‘కర్ణపణ’. శాతవాహనుల నాణేల మీద పేర్లన్ని “బ్రహ్మలిపిలో, ప్రాకృత భాషలో” ఉన్నాయి. మరికొన్ని నాణేలు దేశీ భాషలో కలవు. వీరు నాణేములపై చైత్యము విల్లు, సింహాసనము, ఏనుగు, గుర్రము బొమ్మల గుర్తులతో ముద్రించినారు. మొదటి శాతకర్ణి ఉజ్జయినిని జయించినందుకు “ఉజ్జయిని గుర్తుతో” నాణేములు ముద్రించినాడు. శాతవాహనుల కాలంలో అత్యధికంగా సీసం నాణేములను ముద్రించారు. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి, రెండో పులోమావి మొదలైన శాతవాహన రాజులు “నౌకా ముద్ర” చిహ్నం గల నాణేములను ముద్రించినారు. శాతవాహన కాలం నాటి రోమన్ నాణేలు దినార మాషకాలు. వీరి కాలంలో ఆభరణాలను బంగారంతో చేసేవారు. గ్రీకు రచయిత పేర్సాక్ష భటిండ్ర నగరమును మచిలీపట్టణముగా గుర్తించారు.

సాంఘిక పరిస్థితులు :

శాతవాహన కాలం నాటి సాంఘిక పరిస్థితులను తెలుసుకొనుటకు ముఖ్య ఆధారం హాలుని గాథాసప్తశతి. శాతవాహన రాజ్య స్థాపన జరిగే నాటికి సమాజంలో చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థ నెలకొని ఉంది. వర్ణధర్మ రక్షణ తమ కర్తవ్యంగా కూడా శాతవాహన రాజులు భావించారు. శాతవాహనుల కాలము నాటికి బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు, శూద్రులు అనే ప్రధాన వర్గాలు కాక వృత్తులను బట్టి ఉపవర్గాలు లేక కులాలు ఏర్పడినవి. మొదటిసారిగా శాతవాహనుల కాలంలోనే వృత్తులను బట్టి కుల వ్యవస్థ రూపుదిద్దుకుంది. ఈ యుగంలో కుటుంబాలు చాల వరకు ఉమ్మడి కుటుంబాలే. “పితృస్వామ్య వ్యవస్థ” అమలులో ఉండేది. కుటుంబ సంభ్యులందరూ కలిసి దానాలు చేయడం, తీర్థాటనం చేయడం వంటివి అమరావతి శాసనాలలో కన్పిస్తుంది.

ఆనాటి సమాజం పితృస్వామ్యం, ఉమ్మడి కుటుంబ వ్యవస్థపై నిల్చి ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. ఆ ఆకాలంలో సమిష్టి కుటుంబాలుండేవి. అవి అన్యోన్యనురాగాలకు ప్రబలనిదర్శనాలు. అన్ని సమిష్టి కుటుంబాలు యజమానునికి 'గహపతి' అని, అతని భార్యకు 'గహపతిని' అని పేర్లు. పుణ్యక్షేత్రాలు దర్శించినా బౌద్ధతీర్థాలకు వెళ్ళినా కుటుంబ సమేతంగా వెళ్ళేవాళ్ళు. భార్యభర్తలు సరససల్లాపాలతో కాలం గడిపేవాళ్ళని గాఢాసప్తశతి ద్వారా తెలుస్తున్నది. గాఢాసప్తశతీ ప్రకారం హోలీ, కౌముదీమహోత్సవం లాంటి పండుగల సందర్భంగా పురుషులతోపాటు స్త్రీలు కూడా మత్తుపానీయాలు సేవించి, ఆనందంగా గడిపేవారు. స్త్రీ, పురుషులు వివిధ రకాల ఆభరణాలు, తపాగా ధరించేవారు. ఈ తలపాగాను ఉష్ణీయం అనేవారు.

స్త్రీలకు సమాజంలో గౌరవ ప్రదమైన స్థానం ఉండేది. మహిళలకు మతస్వేచ్ఛ కల్పించబడినది. స్త్రీలు అక్కడక్కడా భర్తల ఉద్యోగ నామాలు భోజికి, సేనాపతిని వంటి బిరుదులు ధరించేవారు. దేవి నాగానిక, గౌతమీ బాలశ్రీ వంటి స్త్రీలు రాజ్య వ్యవహారాల్లో సయితం పాల్గొన్నట్లు తెలుస్తుంది. నాటి స్త్రీలు స్వయంగా చేసిన దాన ధర్మాలను బట్టి స్త్రీలకు కొంత ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. అమరావతి శిల్పాలలోను, గాఢాసప్తశతి లోను నాటి సాంఘిక జీవితం ప్రతి ఫలస్తుంది. అమరావతి శిల్పాన్ని బట్టి స్త్రీ పురుషులకు ఆభరణాలపై మోజు ఎక్కువని కనీస వస్త్రాధారణ మాత్రమే చేసేవారని నాటి ప్రజలు అలంకరణ పట్ల ఎక్కువ ఆసక్తి చూసేవారని తెలుస్తుంది. ఈ కాలంలో సతీసహగమనం చూసి గ్రీకులు దిగ్రాంతికి గురయ్యారని స్ట్రాబో అనే చరిత్రకారుడు పేర్కొనెను. గాఢాసప్తశతిలో "సతీసహగమనం"ను గూర్చిన వివరాలు పొందుపర్చడమైనది. నాట్యకత్తెలు "అరదకమనే" మైపుతను వాడేవారు. వాత్సాయన కామసూత్రాల్లో కన్పించే హాలక, ఉద్యానగమన, ఘంటా నిబంధన, మదనోత్సవాల్లాంటి పండగల ప్రస్తావనను బట్టి ఆనాటి ప్రజలు ఎన్నో పండుగలను ఎంతో వేడుకగా జరుపుకొనేవాళ్ళని తెలుస్తున్నది. వీణ, శంఖం, వేణువు, మృదంగం మొదలైన వాద్యాలు మరియు అనేక నృత్య భంగిమలు శిల్పాలలో కన్పిస్తాయి. నాటి బ్రాహ్మణులు వైదిక విద్యలనభ్యసించి వైదికకర్తలు చేయడంలో సామర్థ్యం వహించినారని నానాఘాట్ శాసనం వల్ల తెలుస్తున్నది. శాతవాహనులు బ్రాహ్మణులు. వీరు వైదిక మతస్తులైనట్లు తెలుస్తుంది.

విద్య - వాఙ్మయం

ప్రాకృతం :

శాతవాహన యుగంలో పరిపాలనా వ్యవహార భాష, లిఖితభాష, రాజభాష "ప్రాకృతమే". నాటి శాసనాలు ప్రాకృత భాషలోను, బ్రహ్మీలిపిలోను ఉన్నాయి. శాతవాహన రాజులను పేర్కొనే శాసనాలు మొత్తం 32 లభించినాయి. శాతవాహన రాజు హాలుడు గొప్ప కవి. అతడు ప్రాకృతంలో "గాఢాసప్తశతి" అనే రచించినాడు. ఈ గాఢాసప్తశతి గ్రంథం వలన నాటి సాంఘికజీవన పరిస్థితులు తెలుస్తుంది. గుణాద్యుడు "బృహత్పథ" అనే గ్రంథమును పైశాచిక ప్రాకృతంలో రచించాడు. ఈ బృహత్పథ గ్రంథం సంస్కృతంలో సోమదేవసూరి వ్రాసిన "కథసరిత్యాగరానికి", క్షేమేంద్రుని "బృహత్పథ మంజరి"కి, బుద్ధస్వామి "బృహత్పథ శ్లోక సంగ్రహాని"కి మూలాధారమైంది. ఈ యుగంలో బృహత్పథ గ్రంథము "హలుడికి" అంకితం ఇవ్వబడింది. ఈ యుగంలో మరియొక కవి అయిన కుతూహలుడు "లీలావతి పరిణయం" అను ప్రాకృత కావ్యమును రచించాడు. హాలుడు, లీలావతిల వివాహం "సప్త గోదావరి" ప్రాంతంలో (దాక్షరామం) జరిగినదిగా ఈ గ్రంథం వలన తెలుస్తుంది. నాడు దేశిభాష అనే స్థానికభాష ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.

శాతవాహనుల శాసనాలో ప్రాకృతంలో పాటే దేశి భాష పదాలు కూడా ఉపయోగించబడినవి. దేశిభాష తెలుగు భాషకు మాతృక అయి ఉంటుంది. ముఖ్యంగా తెలుగు లిపికి ఈ అక్షరాలు చాలా దగ్గరగా ఉన్నాయని D.C. సర్కార్ అభిప్రాయపడినాడు. దేశిభాషనే "పైశాచిక భాష" అని అనేవారు. ఇది నేటి తెలుగు భాషకు మాతృక అయిఉంటుంది.

సంస్కృతం :

శాతవాహన యుగంలో మహాయాన బౌద్ధులు సంస్కృతంలో గ్రంథ రచనలు చేశారు. హాలుని ఆస్థాన కవి శర్వవర్మ కుంతల శాతకర్ణికి గుణాద్యుడు ఆరేళ్లలో నేర్పుతానన్న సంస్కృతాన్ని శర్వవర్మ ఆరు నెలల్లో నేర్పుతానంటాడు. అది అసాధ్యమని అలా నువ్వు నేర్చిన పక్షంలో నాకు వచ్చిన సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశిభాషల్ని వదిలిపెట్టి అడవులకు వెళ్ళిపోతానని పందెం కాసాడు గుణాద్యుడు. శర్వవర్మ శాతవాహన రాజు ఆరు నెలలలో సంస్కృతం నేర్చుకోవడానికి వీలుగా "కాతంబ్ర వ్యాకరణంను"

సంస్కృతంలో రచించాడు. ఆరునెలల్లో రాజును సంస్కృత విద్యాపారంగతునిగా తయారు చేస్తాడు. 2500 శ్లోకాలతో కూడిన ఆ వ్యాకరణాన్ని ఆనాటి పండితులు ఆదరించలేదని హుయాన్ త్సాంగ్ రాశాడు. పందెం ప్రకారం గుణాధ్యుడు అడవులకు వెళ్ళి అక్కడ పైశాచీ భాషను నేర్చుకొని ఆ భాషలో “బృహత్పథ”ను రాస్తాడు..

వాత్సాయనుడు కామసూత్రాలను “సంస్కృతంలో” రచించాడు. ఈ గ్రంథంలో కుంతల శాతకర్ణి ప్రస్తావన కలదు. కామసూత్రాలలో శాతవాహన కాలం నాటి నాగరిక జీవితం వర్ణించబడింది. సంస్కృతంలో గ్రంథరచన శాతవాహన యుగంలో ప్రారంభం అయింది.

- ❖ మత్స్యపురాణం శాతవాహన రాజు యజ్ఞశ్రీ కాలంలో వ్రాయబడిందని “పర్సీటర్” అనే చరిత్రకారుడు అభిప్రాయమును వ్యక్తం చేశాడు. ఈ మత్స్యపురాణం శాతవాహనుల ప్రామాణికమైన పురాణం.
- ❖ ఈ కాలంలో ధాన్యకటక, శ్రీపర్వతాలలో విశ్వవిద్యాలయాలు ఉండేవని శాసనాల వలన తెలుస్తుంది. ధాన్య కటక విశ్వవిద్యాలయం నమునాగానే “లాసా”లోని విద్యాలయం నిర్మాణమైనట్లు టీబెట్లో ప్రచారంలో ఉన్న సంప్రదాయం.
- ❖ యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి కాలంలో ఉజ్జయిని నుండి వచ్చిన యాత్రికుడు అమరావతిలో వేయించిన శాసన భాషలో సంస్కృత భాషా ప్రభావం కన్పిస్తుంది.
- ❖ శాతవాహనుల కాలనాటి వృత్తి సంఘాలు విద్యావ్యాప్తికి కృషి చేసాయి. బౌద్ధ మతస్తులు విద్యాలయాలు స్థాపించి విద్యను ప్రచారం చేసారు.

శాసనాలు :

వీరి పాలనా కాలానికి సంబంధించిన 24 శాసనాలు లభించినాయి. నాసిక్-8, కన్హేరి-5, కార్లే-3, బిల్గా-1, నానాఘాట్-2, మ్యాకదోని-1, చినగంజాం-1, అమరావతి-2, కొడవలి-1 మొదలైన శాసనాలు లభ్యమయ్యాయి.

శాతవాహనుల కాలం నాటి విదేశ రచనలు :

మెగస్తనీస్	-	ఇండికా
పెద్దప్లీని	-	నేచురల్ హిస్టరీ
టాలెమీ	-	ఎగ్జెడ్ టు జియోగ్రఫి
పేరు తెలియని నావికుడు	-	ఎర్రసముద్రంపై దినచర్య

మత పరిస్థితులు

- ❖ శాతవాహనులు రాజ్యాధికారం చేపట్టే నాటికి ఉత్తరాది మతాలైన వైదిక మతం, బౌద్ధ మతం, జైన మతములు స్వీకరించబడి దక్షిణాది ప్రజల చేత స్వీకరించబడి దక్షిణాది మతాలుగా మారిపోయాయి.

వైదిక మతము

- ❖ దేశంలో వైదిక మతోద్ధరణ జరుగుతున్న సమయంలో శాతవాహనులు అధికారంలోకి వచ్చారు. శాతవాహనులు వైదిక మతస్థులై వైదిక మతోద్ధరణకు కృషి చేశారు.
- ❖ మొదటి శాతకర్ణి అనారంభనీయ, అగ్నిష్టోమా, అశ్వమేధ, అతిరాత్ర, గవామయ్య, రాజసూయాధి వైదిక శత్రువులను అనేకం చేసి వేలకొలది గోవులను, కర్షణలను బ్రాహ్మణులకు దానం చేసినట్లు “నానాఘాట్” శాసనం వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి వర్ణ సౌంకర్యాన్ని నిరోధించి “ఏక బ్రాహ్మణ” అని, వైదిక విద్యలను ఆదరించి “ఆగమనిలయ” అను బిరుదును ధరించాడు.
- ❖ వేది శ్రీ (మొదటి శాతకర్ణి కుమారుడు) యజ్ఞశ్రీ మొదలైన పేర్లు కూడ శాతవాహనులు రాజుల వైదిక మతాభిమానాన్ని చాటుతున్నాయి.
- ❖ నానాఘాట్ శాసనంలో ఇంద్ర, సంకర్షణ, వాసుదేవ, చంద్ర, సూర్య, యవ, వరుణ, కుభేరాది దేవతలను ఆరాధించినట్లు తెలుస్తుంది.

శైవ మతము

కలియుగంలో “అకువీశ శివాచార్యుడు” వ్యాప్తికి తెచ్చిన శైవమతం శాతవాహన యుగములోనే ఆంధ్రదేశమంతట వ్యాప్తి చెందింది. పాకృత శాసనాలలో పశుపతి, రుద్ర గణపతి, గౌరి, పార్వతి పేర్లు శైవ మతానికి చెందినవి. లీలావతి కావ్యంలో పేర్కొనబడిన సప్తగోదావరి ప్రాంతం శైవక్షేత్రం అని తెలుస్తుంది. ఇవన్నీ ఆనాటికి శైవమతం ప్రాచుర్యంలో ఉన్నదని చాటుచున్నవి. వీరి కాలంలోని శాసనాల్లో కనిపించే శివదాస, స్కంధ, శివల, శివస్కంధ, శివశ్రీ లాంటి పేర్లు శైవ మత ప్రభావాన్ని సూచిస్తున్నాయి.

గుడిమల్లం: శాతవాహన కాలనాటి అతిప్రాచీనమైన శివలింగం గుడిమల్లం. ఇది చిత్తూరు జిల్లా రేణిగుంట సమీపంలో ఉంది. గుడిమల్లం భారతదేశంలోని అతి ప్రాచీనమైన శైవదేవాలయంగా ప్రసిద్ధి చెందెను. ఇక్కడ 13 అడుగుల భారీ శివలింగం బయల్పడింది. ఆ శివలింగంపై ఎర్రని కళ్ళతో వెంట్రుకలు విరబోసుకొని ఎనిమిది అడుగులతో భయంకరమైన నిలబడి ఉన్న శివశిల్పం చెక్కబడిఉన్నది. అచటి జంతువుల ఎముకలు కూడ బయల్పడ్డాయి. అనగా అచ్చట శివునికి బలి ఇచ్చినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ దేవాలయ వాస్తు విధానం గజపృష్ఠ విధానం. ఈ శివాలయానికి గల పేరు “పరశురామేశ్వర దేవాలయం”. ఈ క్షేత్రంలో శివలింగం మానవ లింగాన్ని పోలి ఉంది.

- ❖ హాలుని “గాధాసప్తశతి” గ్రంథంలో కూడా శైవదేవతలైన పశుపతి, రుద్ర, గణపతి, గౌరి, పార్వతి మొదలైన దేవతల ప్రస్తావన ఉంది. హాలుడు తన గాధాసప్తశతి రచనను శివస్తోత్రంలో మొదలుపెట్టి గౌరిస్తోత్రంతో ముగించాడు.

వైదిక మతము

శాతవాహన రాజులు వైదిక మతావలంబకులు. మొదటి శాతవాహనుడు జైనమతానిమాని అయినా రాజ్యరక్షణ కోసం వైదిక మతాన్ని అనుసరించాడు. అతని తమ్ముడైన కన్వ (కృష్ణ), శాతవాహనుని కొడుకైన శ్రీముఖుని పేర్లను బట్టి వైదిక మతాన్ని స్వీకరించినట్లు తెలుస్తుంది.

- ❖ శ్రీముఖుని కొడుకు శాతకర్ణి బ్రాహ్మణుల సానుభూతి, సహకారాలను ఆశించి వైదిక ధర్మ రక్షణకు దీక్ష వహించి యాగాలెన్నో చేసి బ్రాహ్మణులకు గోదాన, భూదానాలిచ్చి తృప్తి పరిచాడు. అతని కుమారునికి వేదసిరి అని పేరు పెట్టుకున్నాడు. వైదిక మతాన్ని పునరుద్ధరించి వంశ ప్రతిష్ఠను పెంచుకున్నాడు.
- ❖ శ్రీముఖుని తమ్ముడు కన్వుడు (కృష్ణుడు), గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి శాసనాలపైన వైష్ణవ చిహ్నాలున్నాయి.
- ❖ వైష్ణవ మతము ఆంధ్రసాతవాహనుల కాలంలో మొట్టమొదటిగా ఉత్తర భారతం నుండి దక్షిణ భారతదేశానికి వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది. శాతవాహనులు పెక్కుమంది వైదిక మతంను పాటించారు. వీరి తొలి రాజధాని అయిన శ్రీకాకుళంలో “ఆదివిష్ణు” దేవాలయం ఉంది.
- ❖ నానాఘాట్ శాసనంలో ఇంద్ర, సంకర్షణ, వాసుదేవ, కేశవ, వర్ధన, కృష్ణా, గోపాల మొదలైన వైష్ణవ దేవతలు పేర్లు ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ గాధాసప్తశతిలో కృష్ణాల్లలు, రాధాకృష్ణుల ప్రణయగాథలు, లక్ష్మీనారాయణల ప్రస్తావన ఉన్నది. తరువాత కాలంలో మధుర భక్తికి ప్రతీకగా నిల్చిన ‘రాధను’ భారతీయ వాజ్మయంలో మొట్టమొదటి ప్రస్తావించింది గాధాసప్తశతి మాత్రమే.

జైనమతము

- ❖ జైనమతానికి దక్షిణాపథంలో కన్నడ దేశంలో పొందిన వ్యాప్తి, ఆదరణ ఆంధ్రలో లభించలేదు. కానీ శాతవాహన యుగంలో బౌద్ధం ప్రజాదరణ పొందటం, జైనుల్లో దిగంబరత్వం వంటి కఠిన ఆచారాలవల్ల జైనమత వ్యాప్తి విశేషంగా లేదు.
- ❖ శాతవాహన సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించేనాటికే కళింగ, కర్ణాటక రాష్ట్రాలలో జైనమతం వ్యాప్తిలో ఉంది.
- ❖ క్రీ.పూ. 4వ శతాబ్దికే ఆంధ్రదేశంలో కూడ కళింగ మాళ్యా ప్రాంతాల నుండి జైనం ప్రవేశించిందని జైన గాథల వల్ల గ్రహిస్తుంది.
- ❖ జైనులు అర్ధమాగధి అనే ఒక రకమైన ప్రాకృతమును అనుకరించారు.
- ❖ శాతవాహన రాజ్యస్థాపకుడైన “శ్రీముఖుడు” జైన ధర్మాన్ని ఆచరించినట్లు జైనమత గ్రంథాల వల్ల తెలుస్తుంది.

- ❖ కరీంనగర్ జిల్లాలోని “మునుగుల గుట్ట” జైన స్థావరమని అచట లభించిన శ్రీముఖుని నాణేం వల్ల తెలుస్తుంది.
- ❖ జైనగ్రంథమైన “కాలకాసూరి ప్రబంధం” ప్రతిష్ఠాన పురానికి వచ్చిన “కాలకాసూరి” అనే జైన మతాచార్యుని శాతవాహనుడు ఆదరించినట్లు తెలుస్తున్నది. అతడు శాతవాహన వంశానికి మూల పురుషుడైన శాతవాహనుడు గాని, శిముఖుడు గాని అయివుండవచ్చును. కనుక ఈ ఆధారాలన్నీ శిముఖుడు మొదట జైన మతస్తుడని తెలియపరుచుచున్నవి.
- ❖ పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా ఎలూరు దగ్గరలో వున్న “గుంటుపల్లి” గుహలు మొదట జైన స్థావరాలని అచట లభించిన ఖారవేలుని సదా వంశస్థులు శాసనాల వలన తెలుస్తుంది.
- ❖ అశోకుని పౌత్రుడు సంప్రతి ఆంధ్ర ద్రావిడ దేశాల్లో జైనవ్యాప్తికి కృషి చేసినాడు. అమరావతి సమీపంలోని వర్ధమానకొండ పై “సంప్రతి విహారం” ఏర్పడింది. అచటనే ఖారవేలుడు “మహామేఘవాహన” విహారం నిర్మించినాడని ఇటీవల దొరికిన శాసనాల వల్ల తెలుస్తుంది.
- ❖ శాతవాహన యుగంలో జైనులు “వెణకటతాటపురి” (బెజవాడ) అనే ప్రదేశంలో జైన సమావేశము జరిపారని జైన సాహిత్యం తెలుపుతుంది.

కొండ కుందనాచార్యుడు

- ❖ క్రీ.శ. మొదటి శతాబ్దంలో శాతవాహనయుగంలో జీవించిన ప్రసిద్ధజైన ఆచార్యుడు కొండకుండనాచార్యుడు. ఇతని అసలు పేరు “పద్మనంది భట్టారకుడు”. ఇతర పేర్లు వక్రదేవుడు, గ్రద్ధపింఛుడు, ఏలాచార్యుడు.
- ❖ అనంతపురం జిల్లా “కొనకొండ” గ్రామానికి సమీపంలో ఉన్న కొండ గృహలో ఆశ్రమము నిర్మించుకొని జైన మత మత ప్రచారం చేస్తూ అనేక సిద్ధాంత గ్రంథాలు రచించాడు.
- ❖ ఇతను రచించిన గ్రంథాలు ప్రవచనసారం, నియమసారము, సమయసారము, పంచశక్తియ సారము మొదలైనవి. సమయసారం, ప్రవచన సారము, పంచశక్తియ సారము గ్రంథాలు “ప్రభాతత్రయం”గా పిలవబడెను.
- ❖ “సమయసారము” గ్రంథము శ్వేతాంభర, దిగాంబర శాఖల వారందరికీ ఆచరణీయమైంది.
- ❖ ఇతను పాకృత బాషలో 84 గ్రంథాలకు పైగా రచించాడని జైన సాంప్రదాయం పేర్కొంటుంది.
- ❖ ఇతను “అనేకాంతవాదం”ను పేర్కొన్నాడు.
- ❖ సరస్వతి గచ్చను, బలాత్కర గణాన్ని ఇతడు స్థాపించాడు. ఇతని సరస్వతి గచ్చను “పక్రగచ్చ” అని కూడా అంటారు.

బౌద్ధమతం

బౌద్ధమత స్థాపకుడైన గౌతమ బుద్ధుడు, జైనమత స్థాపకుడైన మహావీరుడు ఇద్దరూ వివిధ ప్రాంతాల్లో ఆయా మతాల్ని ప్రచారం చేస్తూ మత బోధనలు చేసినట్లు తెలుస్తున్నది. జైన బౌద్ధమతాలు రెండింటిలోను బౌద్ధం ఆంధ్రదేశంలో అగ్రగామిగా నిలిచింది. గౌతమ బుద్ధుడు ధాన్యకటకం (అమరావతి) దగ్గర కాలచక్రతంత్రం ప్రవర్తింపజేసినాడని ధారణలను నిక్షేపం చేసినాడని అందుకే ఆ ప్రాంతానికి ధరణికోట అనే పేరు వచ్చిందని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

బౌద్ధమత ధర్మాల ప్రచారంలో మొదట నుంచీ ఆంధ్రదేశం అగ్రగామిగా ఉంటూ వచ్చింది. బౌద్ధ గ్రంథాల్లోని బావరి, మహాకాత్యాయన కథలను బట్టి బుద్ధుని కాలంలోనే బౌద్ధం ఆంధ్రదేశంలో ప్రవేశించింది. భట్టిప్రోలు శాసనాల్లోని లిపి అశోకుని కాలం నాటి దక్షిణాది బ్రాహ్మలిపి అనే అభిప్రాయముంది. ధాన్యకటకంలో అశోకుని స్తంభ శాసన శకలం దొరికింది. అప్పటికే ప్రసిద్ధులైన అన్ని బౌద్ధ క్షేత్రాల్లో అశోకుడు స్తంభాలు ప్రతిష్ఠించినాడు. దీనిని బట్టి భట్టిప్రోలు, ధాన్యకటకాలలో లభించిన సాక్ష్యం వల్ల అశోకుని కాలానికే బౌద్ధమతం వ్యాప్తి చెందిందని చెప్పవచ్చు. ఇక కళింగ దేశ ప్రజలు జైన మతాన్ని ఆదరించినారు. మహాపద్మ నందుడు కళింగ నుంచి జైన ప్రతిమల్ని విజయ సంకేతాలుగా తీసుకెళ్ళాడని ఖారవేలుని హాథీగుంఫా శాసనం చెప్తుంది. బుద్ధుని బోధనలను తు.చ. తప్పక అమలుపరిచిన వాడు అశోకుడు.

బౌద్ధమత చరిత్రలో శాతవాహనయుగం స్వర్ణయుగం. శాతవాహన చక్రవర్తులు, వాళ్ళ రాణులు బౌద్ధాన్ని ఆదరించలేదు. కానీ అది ప్రజా ఉద్యమంగా విస్తరించింది. వ్యాపారులు, సాధారణ ప్రజలు, స్త్రీలు బౌద్ధమతాన్ని పోషించారని, ఎన్నో విహారాలు, చైత్యాలు, స్తూపాలు నిర్మించారని, వాటికోసం విరాళాలిచ్చారని ఆనాటి శాసనాలు తెలియజేస్తున్నాయి. అమరావతి నాగార్జున కొండ, రామతీర్థం, శాలిహుండం, బెజవాడ, గుడివాడ, ఘంటసాల, ఆరుగొలను, గుంటుపల్లి, చినగంజాం, పెదగంజాం,

భట్టిప్రోలు, కొండాపురం లాంటి ఎన్నో ప్రదేశాల్లో లభ్యమైన బౌద్ధ నిర్మాణావశేషాలు నాటి బౌద్ధమత ప్రాధాన్యాన్ని చెప్తున్నాయి. శాతవాహనుల కాలంలోని ధాన్యకటకం బౌద్ధమతానికి ప్రతీకగా నిల్చింది.

ఈ యుగంలో బౌద్ధమతం వ్యాప్తి చెందడానికి ప్రధాన కారకుడు నాగార్జునుడు. ఇతడు బుద్ధుని తర్వాత బుద్ధుడి అంతివాడు. బాల్యంలోనే బౌద్ధాన్ని స్వీకరించి బౌద్ధంపై అపారజ్ఞానాన్ని సంపాదించి శ్రీపర్వతంలో స్థిరపడ్డాడు. నాటి శాతవాహన చక్రవర్తి యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి తన గురువైన నాగార్జునిపై శ్రీపర్వతంలో మహాచైత్ర విహారాలను నిర్మించినట్లు ధాన్యకటక మహా చైత్యానికి నాగార్జునుడు శిలా ప్రాకారాన్ని నిర్మించినట్లు తెలుస్తున్నది. ఇతను బౌద్ధుల్లో అనిశ్చితంగా ఉన్న వివిధ వాదాల్ని విమర్శించి మహాయానానికి రూపకల్పన చేశాడు. చైత్యకవాదానికి ఆంధ్రదేశం అటపట్టెంది. నాగార్జునితో పాటు ఆర్యదేవుడు కూడా బౌద్ధమత ప్రచారం చేశాడు. అమరావతీ శాసనాల్లో బౌద్ధ చైత్యకల ప్రస్తావన ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది.

- ❖ బౌద్ధ గ్రంథమైన 'సుత్తనిపాత'లో బావరి అనే బ్రాహ్మణాచార్యుని వృత్తాంతం ఉంది. బావరి కోసలరాజు కుల గురువు. దక్షిణదేశంలో గోదావరి నది మీద ఆశ్రమం నిర్మించుకొని విద్యాబోధన చేసేవాడు.
- ❖ బావరి బుద్ధునికి సమకాలీకుడు. బౌద్ధమతాన్ని అవలంబించినాడు.
- ❖ 'విమానవత్తు' భాష్యం ప్రకారం బుద్ధుని ప్రధాన శిష్యుడు కాత్యాయనుడు. అసృక రాజుకు బౌద్ధమతం ఇచ్చినవాడు.
- ❖ బౌద్ధ జాతక కథల్లో అసృక, మూలక, కళింగ రాజ్యాలతో పాటు రాజులైన అరుణ, బ్రహ్మదత్తుల ప్రస్తావన కనిపిస్తుంది
- ❖ శాతవాహన రాజులు బౌద్ధమును ఎక్కువ ఆదరించలేదు. శాతవాహన రాణులలో గౌతమీబాలశ్రీ మాత్రమే బౌద్ధంను ఆచరించింది. బౌద్ధ విహారాలకు భూరి దానాలు చేసిన వారు సగానికిపైగా స్త్రీలే ఉన్నారు. వీరి కాలంలో ఆంధ్రదేశంలో బౌద్ధం ప్రజా ఉద్యమంగా విరసిల్లింది.
- ❖ రెండవ బౌద్ధ సంగీతి వైశాలిలో జరిగింది. మహాదేవ భిక్షువు నాయకత్వంలో ఆంధ్ర నుంచి వెళ్ళిన యువ భిక్షువులు బౌద్ధ సంఘ నియమావళిలో మార్పులు కావాలని పట్టుబట్టారు. సనాతన భిక్షువులు మార్పులను వ్యతిరేకించారు. దీనితో బౌద్ధ సంఘంలో విభేదాలు ఏర్పడి ధేరవాదం, మహాసాంఘిక శాఖలుగా విడిపోయింది. ధాన్యకటకం లేదా అమరావతి ప్రథమం నుండి "మహాసాంఘిక శాఖకు" ప్రధాన కేంద్రం అయ్యింది.
- ❖ మహాసాంఘికులకు చైత్యకలని స్థానిక నామం వుంది. మహాసాంఘికులే మహాయానులుగా పిలువబడ్డారు.
- ❖ బౌద్ధ మతంలో ఒక శాఖ అయిన మహాయాన బౌద్ధులు "సంస్కృతంలో" గ్రంథ రచన చేశారు.
- ❖ బౌద్ధులు గాథలను "ప్రాకృత భాషలో" బోధించారు.
- ❖ ఆశోకుని 13వ శిలా శాసనంను బట్టి ఆంధ్రులు బౌద్ధమతంను అనుసరిస్తున్నారని తెలుస్తుంది.
- ❖ ధాన్యకటక శాసనంను బట్టి బౌద్ధ బిక్షువులు అచ్చట "పంచనామ గోష్ఠి"గా ఏర్పడినారు.
- ❖ భట్టిప్రోలు శాసనములను బట్టి బౌద్ధ బిక్షువులు అచట "సింహగోష్ఠిగా" ఏర్పడినారు.
- ❖ గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి, రెండోపులోమావి బౌద్ధులకు దానధర్మాలు చేసినారు.
- ❖ బుద్ధునకు మొదట "లోకాత్తర" గుణాలను బోధించిన వారు చైత్యకులే.
- ❖ ధాన్యకటకం తూర్పుపర్వతంమీద వజ్రపాణి ఆలయం వుండేదని హుయాన్ త్సాంగ్ తెలియచేశాడు.
- ❖ చైత్యకులలో వివిధ శాఖలు ఏర్పడినాయి.

పూర్వశైల(వజ్రపర్వతం)	-	ధాన్యకటక
ఉత్తరశైల	-	జగ్గయ్యపేట
అపరశైల	-	శ్రీ పర్వతం
రాజగిరిక	-	గుంటుపల్లి
సిద్ధార్థక	-	గుడివాడ

- ❖ శాతవాహనుల సమకాలీకుడు సింహాల పాలికుడు దుప్పిగామిణి తామ్రపర్ణిలో నిర్మించిన బౌద్ధ స్తూపోత్సవానికి పల్నాడు నుండి నాలుగక్షల అరవైవేల మంది బిక్షువులతో "మహాస్థవీరుడు". వెళ్ళాడని సింహాళ బౌద్ధ గ్రంథం "మహావంశం" తెలుపుతుంది.
- ❖ సింహాళి బౌద్ధ బిక్షువుల కోసం నాగార్జున కొండలో ప్రత్యేక బౌద్ధ విహారము వుండేది.

- ❖ మహా సాంఘిక సిద్ధాంతాలే మహాయానానికి దారి తీసాయి.
- ❖ బౌద్ధ కేంద్రాలలోని కట్టడాలను నిర్మించిన శిల్పులను “శేలవర్ణకు” అని శాసనాలు పేర్కొన్నాయి.
- ❖ ఆనాడు విద్యావంతులను “శ్రమణులు” అనేవారు.
- ❖ నాసిక్, కార్లే శాసనాల్లో భద్రయానీయుల ప్రసక్తి ఉంది.
- ❖ సోపారలో “ధర్మోత్తరియులనే” మరొక శాఖవారున్నారు.

స్థూపాలు - విహారాలు - చైత్యగుహలు

- ❖ ధాతుగర్భాలు : బుద్ధుడి శారీరక అవశేషాలపై నిర్మించినవి.
- ❖ పారిభోజకాలు : బౌద్ధ ఆచార్యులు ఉపయోగించిన వస్తు అవశేషాలపై నిర్మించిన కట్టడాలు
- ❖ ఉద్దేశిక స్థూపాలు : బుద్ధుడి ధాతువులు లేకుండా కేవలం వారి పేరు మీద నిర్మించినవి.
- ❖ చైత్యగుహము/
చైత్యాలయము : పూజా వస్తువుగా చైత్యంగానీ, బుద్ధ విగ్రహం కాని వుండి నిత్యార్చనకు ఉపయోగించు ఆలయం.
(బౌద్ధుల ప్రార్థనాలయం)
- ❖ ఆరామాలు : బౌద్ధ భిక్షువుల విశ్రాంతి మందిరాలు.
- ❖ విహారాలు : బౌద్ధ భిక్షువులకి నివాసానికి ఉద్దేశించినవి.
- ❖ సంఘరామం : 3 లేదా 4 విహారాలు వుండి విద్యాభ్యాసాలకు అనుకూలమైనది.
- ❖ ఆంధ్రప్రదేశ్ లో వున్న సంఘరామాలు శాలిహుండం, రామ తీర్థం, నాగార్జునకొండ, సంకరం మొదలగునవి. ఆంధ్రదేశంలో 40 వరకు సంఘరామాలు వున్నట్లు పేర్కొన్న చైనా యాత్రికుడు హుయాన్ త్సాంగ్.
- ❖ ఆంధ్రదేశంలో ఉద్దేశిక స్థూపాలు లింగాలమెట్ట (విశాఖపట్నం), గుంటుపల్లిలో (పశ్చిమగోదావరి) కలవు.
- ❖ బుద్ధుడు ఆంధ్రదేశంలో శాలిహుండం ను దర్శించాడు.
- ❖ మహాదేవ బిక్షువు ఆంధ్రదేశంలో నలుడు లేదా “నాగాశోకుడు” అనే స్థానిక నాగరాజు సహాయంతో అమరావతిలో స్థూపమును నిర్మించినాడు. అశోకుడు ఈ స్థూపంను విస్తరించినాడు.
- ❖ అశోకుడు ఆంధ్రదేశంలో నిర్మించిన బౌద్ధ స్థూపాలు శాలిహుండం, అమరావతి, అదుర్రు మొదలుగునవి. ఇందులో అదుర్రు (తూర్పుగోదావరి) దివ్య స్థూపము.
- ❖ బౌద్ధ జాతక కథలు కృష్ణా, గోదావరి ప్రాంతమును “వజ్రదేశమని, నాగభూమి అని, మంజీర దేశమని” వర్ణించాయి.
- ❖ అమరావతి, శ్రీపర్వతం మహాచైత్యాలు ధాతుగర్భాలు.
- ❖ కడపలో నందలూరు వద్ద బౌద్ధ ఆరామం బయల్పడింది.
- ❖ ఆంధ్రదేశంలోని భట్టిప్రోలు, జగ్గయ్యపేట, అమరావతి, శాలిహుండం, ఘంటసాల స్థూపాలు మొదలైనవి చాలా ప్రాచీనమైన ధాతుగర్భాలు.
- ❖ శాతవాహనుల పరిపాలన కాలమునకు ముందే నిర్మించిన మహా చైత్యాలు ధాన్యకటకం, భట్టిప్రోలు.
- ❖ ఆంధ్రదేశంలోని అన్ని స్థూపాలు ఇటుకలతో నిర్మించారు.
- ❖ శ్రీ పర్వతంపై యజ్ఞశ్రీ తొలిపించిన ఏడు అంతస్థుల పారవత మహావిహారంలో 1500 గదులుండేవని పాహియాన్ అనే చైనా యాత్రికుడు వ్రాసినాడు.
- ❖ మహాయానం, హీనయానం, వజ్రయానం అను మూడు తత్వాలు ఆంధ్రదేశంలో కనపడతాయి.

వజ్రయానం	-	శాలిహుండం
మహాయానం	-	నాగార్జునకొండ
హీనయానం	-	అమరావతి

ఆంధ్రదేశంలో ప్రముఖ బౌద్ధ క్షేత్రములు

- ❖ **అమరావతి:** అమరావతి బౌద్ధ క్షేత్రం గుంటూరు జిల్లాలో దీపాలదిన్నె వద్ద కృష్ణానది తీరాన కలదు.
- ❖ ఈ స్థూపమును 1797 సం॥లో కల్నల్ మెకంజి అనే ఆంగ్లేయుడు కనుగొన్నాడు. ఈ ప్రదేశానికి అమరావతి అని పేరు పెట్టింది **వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడు**.
- ❖ అమరావతికి గల ఇతర పేర్లు ధాన్యకటకం, ఆంధ్రనగరి, పూర్వశైలము (బౌద్ధ వాఙ్మయము), శ్రీ ధాన్య, శ్రీస్థాన, సెరితన, ధరణీకోట, వజ్రపర్వతము (సింహళ గ్రంథం) మొదలగునవి.
- ❖ ధిమిక అనే చర్మకారుడు కుటుంబంతో కలిసి వచ్చి అమరావతి స్థూపానికి **“పూర్ణకుంభం”** సమర్పించి శాసనము వేయించాడు.
- ❖ అమరావతి శిల్పం క్రీ.పూ. 100 నుండి క్రీ.శ. 300 వరకు చెందింది. అమరావతి స్థూపం 162 అడుగుల వ్యాసము, 142 అడుగుల ఎత్తుగల శిఖరంతో నిర్మించబడింది.
- ❖ అమరావతి శిల్పాల్లో నలదమన అనాథ పిండక కథలు కలవు.
- ❖ బుద్ధుని జీవిత గాథలన్ని, జాతక కథలను అమరావతి శిల్పాల్లో ఎంతో అద్భుతంగా మలచారు. ఇక్కడ శిల్పాలలో మొదటిసారిగా పాలరాయిని ఉపయోగించారు.
- ❖ ఇక్కడి శిల్పాలలో భరతనాట్య శాస్త్రంలోని భంగిమలు చెక్కబడెను.
- ❖ మూడు అతి సుందరమైన సామూహిక నృత్య దృశ్యాలున్న శిల్పాలు అమరావతిలో కలవు.
- ❖ అమరావతి శిల్పాలలో పదుకునేవి, కూర్చునేవి 16 రకాల పీటలు కనిపిస్తాయి.
- ❖ అమరావతి శిల్పాలలో ద్యోతకమయ్యే కళాకౌశలం భారతీయ కళకే పరాకాష్ఠ అని పెర్గాసన్ అనే చరిత్రకారుడు అభిప్రాయంను వ్యక్తం చేశాడు.
- ❖ బౌద్ధయుగ ఆంధ్రశిల్పమునకు **“అమరావతి రీతి”** అనే పేరు వచ్చింది.
- ❖ ఇక్కడ అశోకుని పేరున్న శిలాఫలకం దొరికింది.
- ❖ అమరావతి శిల్పంలో రెండు దశలు వున్నాయి. మొదటి దశలో దేశీయమైన సాంచి, బిల్పా శిల్పానికి సన్నిహితంగా వుంటుంది. రెండో దశలో గాంధార శిల్పవాయలు కనిపిస్తాయి.
- ❖ ధాన్యకటక మహా చైత్యానికి శిలాప్రాకారమును నిర్మించింది ఆచార్య నాగార్జునుడు.
- ❖ అమరావతి స్థూపంలో **“నాగబు”** అనే పదము తెలుగులో వుంది.
- ❖ అమరావతి శిల్పం వలన స్త్రీ, పురుషుల దేశభాషలు మరియు వారు ధరించు ఆభరణములు మొ॥నవి తెలుయుచున్నవి.
- ❖ అమరావతి స్థూప ఫలకాలు లండన్ మ్యూజియం, మద్రాసు మ్యూజియం లో భద్రపరిచినారు.
- ❖ ఇక్కడ శిల్పాల వలన శాతవాహనుల కాలంనాటి సాంఘిక జీవితము తెలుస్తుంది.
- ❖ అమరావతి ప్రథమం నుండి మహా సాంఘీకులకు ముఖ్య కేంద్రంగా ఉండేది.
- ❖ ధాన్యకటకం విద్యాలయంలాగానే టిబెట్లో **“లాసా”** విద్యాలయం ఏర్పాటు అయ్యిందని టిబెట్లో ప్రచారంలో ఉన్న సంప్రదాయం.
- ❖ అమరావతిలో బుద్ధ దేవాలయం వుండేది.
- ❖ అమరావతి శిల్పకళ ఆగ్నేయాసియాలో నిర్మించబడిన అన్ని స్థూపాలకు మార్గదర్శకత్వం అయ్యింది.
- ❖ అమరావతి స్థూపం అండం నుండి నాలుగు దిక్కులలో నాలుగు వేదికలున్నాయి. ఈ వేదికలపైన **“ఆయక స్తంభాలు”** అనే పేరు గల ఐదు నిలువు స్తంభాలున్నాయి. అమరావతి స్థూప వేదికలపై వున్న ఆయక స్తంభాలు బుద్ధుని జీవితంలోని ఐదు ఘట్టాలకు ప్రతీకలు.

అమరావతి శిల్పరీతిలో బుద్ధుని లక్షణాలు:

- ❖ పద్మంపై పద్మాసనంలో కూర్చున్న బుద్ధుడు.
- ❖ తొలిసారిగా బుద్ధుడు మీసాలు, గడ్డంతో కనపడటం.

❖ బుద్ధుని విగ్రహాల పక్కన తెల్ల ఏనుగుల శిల్పాలు చెక్కడం.

బుద్ధుని జీవితంలో ఐదు ఘట్టాలు

బుద్ధుని జననం	-	పద్మం
మహాభినిష్కమణం	-	గుర్రం
జ్ఞానోదయం	-	బోధివృక్షం
ధర్మచక్ర ప్రవర్తన	-	ధర్మచక్రం
మహాపరినిర్వాణం	-	స్థూపం

భట్టిప్రోలు :

- ❖ భట్టిప్రోలు బౌద్ధ క్షేత్రం గుంటూరులో వుంది. మరొక పేరు “ప్రతిపాలపురం”.
- ❖ ఆంధ్రదేశంలో అతి ప్రాచీనమైన బౌద్ధ క్షేత్రం.
- ❖ జైన కావ్యము ధర్మామృతమును బట్టి ఇక్ష్వాకు రాకుమారుడు అయిన “యశోధర్ముడు” దక్షిణానికి వచ్చి ప్రతిపాలపురం రాజ్యమును స్థాపించాడు.
- ❖ భట్టిప్రోలు శాసనమును బట్టి సవేరుని కొడుకు “కుభీరకుడు” క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దంలో “నిగమగోష్ఠిల” లేదా “నిగమసభల” సహాయంతో పరిపాలన సాగిస్తున్నట్లు తెలుస్తుంది.
- ❖ భట్టిప్రోలు శాసనములను బట్టి ఇచ్చటి బౌద్ధ బిక్షువులు “సింహగోష్ఠిగా” ఏర్పడినారు.
- ❖ ద్వీపవంశం ప్రకారం ఇక్కడ బుద్ధుని ఆవశేషాలపై స్థూపం నిర్మించబడింది.

గుంటుపల్లి :

- ❖ గుంటుపల్లి బౌద్ధ క్షేత్రం పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలో జిలకర్రగూడెం వద్ద వున్నది.
- ❖ ఇక్కడ బౌద్ధ చైత్యకుల శాఖ “రాజగిరిక” విస్తరించింది.
- ❖ శాతవాహనుల కాలంలో తొలి “గృహవైత్యాలయం” ఇక్కడ కన్పిస్తుంది.
- ❖ అశోకుని కాలానికి చెందిన బ్రహ్మీలిపి గుంటుపల్లి గుహలో బయల్పడింది.
- ❖ ఇది ఆంధ్రదేశంలో ఏకైక గుహాలయము. ఇచ్చటి స్థూపము వృత్తాకారంలో ఉంది.

ఘంటశాల :

- ❖ బౌద్ధ క్షేత్రము మరియు ఓడరేవు అయిన ఘంటశాల కృష్ణ జిల్లాలో వుంది. ఇక్కడి నుండి బౌద్ధం దక్షిణ ఆసియా దేశాలకు వ్యాపించడని చెప్పవచ్చు.
- ❖ ఇటుకలతో నిర్మించిన ఘనాకార రాశిచక్రం ప్రముఖమైంది.
- ❖ బుద్ధుని గుర్రం కంటక పేరు మీద ఘంటశాల పేరు వచ్చింది.
- ❖ ఇక్కడ బోధిసిరి రాతి మండపమును నిర్మించింది.

జగ్గయ్యపేట :

- ❖ జగ్గయ్యపేట బౌద్ధ క్షేత్రం కృష్ణాజిల్లాలో కలదు.
- ❖ ఇక్కడ బౌద్ధ చైత్యకుల శాఖ అయిన “ఉత్తరశైలం” ఇక్కడ వ్యాపించింది.
- ❖ చక్రవర్తి రూపమును తెలియచెప్పిన మొట్టమొదటి శిల్పమైన “మందాతా” శిల్పం ఇక్కడ లభ్యమైంది.

బావికొండ :

- ❖ బౌద్ధ క్షేత్రమైన బావికొండ విశాఖపట్నం జిల్లాలో కలదు.
- ❖ సేద్యం కొరకు అనేక బావులు త్రవ్వించడం వలన బావికొండ అని పేరు వచ్చింది.

లింగాలమెట్ట :

- ❖ ఇది ఒక ఉద్దేశిక స్థూపం.
- ❖ జావాలోని “బోరాబోదుర్” సుప్రసిద్ధ బౌద్ధక్షేత్రానికి సంఘారంలోని లింగాలమెట్ట నమూనా అని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

అదుర్రు :

- ❖ అదుర్రు తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో కలదు.
- ❖ అశోకుడు నిర్మించిన దివ్య స్థూపాలలో ఒకటి.

గుమ్మడుదుర్రు:

- ❖ గుమ్మడిదుర్రు బౌద్ధ క్షేత్రం కృష్ణజిల్లాలో కలదు.
- ❖ ఎహుబల శాంతములుని శాసనము లభించింది. ఈ శాసనంలో చిత్రవిచిత్రమైన స్త్రీ, పురుషుల పేర్లు కలవు.
- ❖ వజ్రయాన శాఖను రూపొందించిన ఆచార్య సిద్ధా నాగార్జునుడు ఆంధ్ర దేశస్తుడు అని గుమ్మడిదుర్రు శాసనం తెలుపుతుంది.

దంతవరం :

- ❖ బుద్ధుని దంతావశేషంపై ఈ స్థూపంను నిర్మించారు.

నేలకొండపల్లి :

- ❖ ఈ బౌద్ధ స్థూపం ఖమ్మం జిల్లాలో కలదు.
- ❖ దక్షిణ భారతదేశంలోనే అతిపెద్ద బౌద్ధ స్థూపం కలదు.

ఫణిగిరి :

- ❖ ఈ బౌద్ధ స్థూపం నల్గొండ జిల్లాలో కలదు.
- ❖ ఇక్కడ బుద్ధుని పాదాలు, ధర్మచక్రం లభించింది.
- ❖ శాతవాహనుల కాలంలో నిర్మింపబడ్డ అత్యంత మనోహర స్థూపం.
- ❖ ఇచ్చట రెండవ రుద్రసేనుని నాణేములు లభించాయి.

శాలిహుండం:

- ❖ ఇది శ్రీకాకుళం జిల్లాలో కలదు. ఆంధ్రదేశంలో “వజ్రయాన” శాఖకు ముఖ్యకేంద్రంగా ఉంది.

గుడివాడ:

- ❖ గుడివాడ బౌద్ధ క్షేత్రం కృష్ణజిల్లాలో కలదు.
- ❖ ఆంధ్రదేశంలో చైత్యకుల శాఖ అయిన “సిద్ధార్థక” శాఖ ఇక్కడ వర్ణిల్లింది.

కోటి లింగాల:

- ❖ శాతవాహన సామ్రాజ్యానికి ఇది తొలి రాజధాని.
- ❖ ఇక్కడ దొరికిన ఇసుక రాతి స్తంభంపై బ్రహ్మీలిపిలో “నాగగోపినికయ” అని ఉంది.
- ❖ కోటిలింగాలలో గోబధ, సమగోప, నారన, కంవాయసిరి మొదలైన పూర్వశాతవాహన రాజుల నాణేములు లభించాయి.

దూళి కట్ట:

- ❖ శాతవాహనుల కాలం నాటి ఈ బౌద్ధ స్థూపాన్ని వి.వి. కృష్ణశాస్త్రి వెలుగులోకి తెచ్చారు.
- ❖ దూళికట్ట స్థూపంపై ఐదు తలల “నాగముచిలింద” శిల్పాన్ని అద్భుతంగా చెక్కారు.

కొండాపూర్:

- ❖ మెగస్తనీస్ పేర్కొన్న ముప్పది కోటల్లో ఇది ఒకటి.
- ❖ శాతవాహనులకు చెందిన సుమారు 4000 నాణేములు ఇక్కడ లభించాయి.
- ❖ కొండాపూర్ను శాతవాహనుల “టంకశాల” నగరమని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ వ్యాఖ్యానించారు.

- ❖ పెదబంకూరు : కరీంనగర్ నందలూరు : కడపజిల్లా
- ❖ శంకరం : విశాఖపట్నం రామతీర్థం : విజయనగరం

బౌద్ధాచార్యులు

నాగార్జునాచార్యుడు:

- ❖ ఇతని జన్మస్థలం విషయంలో వివిధ అభిప్రాయాలున్నాయి. ఆచార్య నాగార్జునాచార్యుని జన్మస్థలం విదర్భ. “అంకావతార సూత్ర” గ్రంథము ననుసరించి ఇతని జన్మస్థలం వేదలి అని, చైనా ప్రచారం (హుయాన్త్సాంగ్) ప్రకారం క్రీ.శ. 2వ

విఘ్నేశ్వర పబ్లికేషన్స్

శతాబ్దిలో శ్రీపర్వత, ధాన్యకటకాలకు మధ్యనున్న గ్రామంలో జన్మించాడు.

- ❖ చిన్నతనంలోనే వేదవేదాంగ విద్యల్ని ఔపోసనపట్టి బౌద్ధమతాన్ని స్వీకరించాడు. తర్వాత దేశాటనం చేస్తూ నలండా వంటి ప్రముఖ విద్యాకేంద్రాల్లో బౌద్ధం మీద అపారమైన విజ్ఞానాన్ని సంపాదించాడు. తర్వాత శ్రీపర్వతం చేరి అక్కడ స్థిర నివాసాన్ని ఏర్పాటు చేసుకున్నాడు.
- ❖ ఇతడు 4వ బౌద్ధ సంగీతికి హాజరు అయ్యారు.
- ❖ ఇతడు తన జీవిత చరమ దశలో “శ్రీపర్వతం”లో నివసించినాడు.
- ❖ ఇతని యజ్ఞశ్రీకి మంచి మిత్రుడు. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి నాగార్జునాచార్యుడికి నాగార్జున కొండలో “పారావతావిహారము” నిర్మించినాడు.
- ❖ శ్రీపర్వతంలోని మహా విహారం నాగార్జునుని పర్యవేక్షణలో నిర్మించబడింది. ఈ విహారం గొప్ప శాస్త్ర సాంకేతిక విద్యాలయంగా అభివృద్ధి చెందింది. ఈ విశ్వవిద్యాలయంలో విద్యనభ్యసించడానికి దేశదేశాల నుంచి విద్యార్థులు వచ్చేవారు.
- ❖ యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి కాలంలో నాగార్జునుడు “ధాన్యకటక” మహాచైత్యానికి అద్భుతమైన శిల్పాలతో కూడిన గొప్ప ప్రాకారాన్ని నిర్మించాడని టిబెటన్ ఐతిహ్యాల ద్వారా స్పష్టమవుతుంది.
- ❖ ఇక నాగార్జునుడు గొప్ప విషవైద్యుడని బాణుడు ప్రశంసించినాడు.
- ❖ శ్రీపర్వతం వద్ద శైలమండపాలను నిర్మించాడు.
- ❖ ఇతడు రచించిన గ్రంథాలు సంస్కృతంలో కలవు. ఇతడు సుమారుగా 24 గ్రంథాలు రచించాడు.

రచించిన గ్రంథాలు

- ❖ నాగార్జునాచార్యుడు ఆరోగ్యమంజరి, సుహృల్లేఖ, రసరత్నాకరం, యోగాచార్య, రత్నావళి - రాజపరిక, ద్వాదశకాయ శాస్త్రం, శూన్య సప్తశతి, మాధ్యమికకారిక, ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్ర, సాంఖ్యాముల శాస్త్రం: మొదలైన గ్రంథాలను రచించారు

సుహృల్లేఖ : నాగార్జుని గ్రంథాలలో ముఖ్యమైంది. ఈ గ్రంథంను తన మిత్రుడైన యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి రాజునుద్దేశించి వ్రాసి ‘యజ్ఞశ్రీ’కి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇందులోని విషయాలను పండితులు కంఠస్థం చేసేవారు అని “ఇత్సింగ్” అనే చైనా యాత్రికుడు తెలిపాడు.

రసరత్నాకరం: రసరత్నాకరం వల్ల భారతీయ “రసాయన శాస్త్ర పితామహుడిగా” పేరు వచ్చింది. బట్టి పద్ధతి, భస్మాలు తయారు చేసే పద్ధతి కనుక్కొన్నాడు. బంగారం తయారీకి ఎంతో కృషి చేశాడు.

ఆరోగ్యమంజరి: వైద్యపరంగా రాసిన గ్రంథం ఆరోగ్యమంజరి.

రత్నావళి - రాజపరికథ: ఈ గ్రంథంలో శ్రేయోరాజ్య సిద్ధాంతంను వివరించినాడు.

మాధ్యమికకారిక : ఈ గ్రంథములో శూన్య వాదంను ప్రస్తావించారు. శంకరుడి మయవాదానికి నాగార్జునుని శూన్యవాదమే ప్రతిపాదిక. మాధ్యమిక వాదంను ప్రతిపాదించాడు. నాగార్జునా చార్యుని మాధ్యమిక వాదానికే శూన్యవాదమనే పేరు కూడా ఉంది. ఈ గ్రంథం వల్ల నాటి బౌద్ధుల లౌకిక, రాజకీయ ఆలోచనా విధానం తెలస్తుంది.

ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్ర (విజ్ఞానానికి సరిహద్దులు): మహాయాన బౌద్ధమత విషయాలు కలవు.

సాంఖ్యాముల శాస్త్రం: సాపేక్ష సిద్ధాంతం గురించి తెలుపును.

- ❖ మధ్యమిక శాస్త్రంను రచించి దానికి “అకుతోభయ” మనే వాఖ్యానం రచించాడు.
- ❖ శ్రీపర్వతంలో నాగార్జునుడు పెద్ద గ్రంథాలయంను సేకరించాడని ఫాహియాన్ వ్రాసినాడు.
- ❖ “రెండో బుద్ధునిగా, ఇండియన్ ఐన్స్టిన్”, మార్టిన్ లూథర్ ఆఫ్ ఇండియా, రెండవ తథాగతుడుగా ప్రసిద్ధి చెందినారు.
- ❖ మహాయాన బౌద్ధ సంప్రదాయ ప్రవర్తకుడు.
- ❖ ఇతడు బౌద్ధమత విస్తరణను సహించలేని శాతవాహన యువరాజు నాగార్జునాచార్యుని చంపించాడని కథాసరిత్సాగరంలోని ఒక కథ వల్ల తెలుస్తుంది. ఆర్యసంగదుడి కుట్రచే చంపబడ్డాడని సోమదేవుడు “కథాసరిత్సాగరం” లో చెప్పాడు.

మహా దేవ భిక్షువు:

- ❖ ఆంధ్రదేశంలో తొలి బౌద్ధ భిక్షువు.
- ❖ ఇతను మహా సాంఘిక తెగను ఆచరించాడు
- ❖ ఇతను ఆంధ్రదేశంలో అమరావతి స్థూపంను నిర్మించారు.
- ❖ మహిష మండలానికి అశోకుడు మహాదేవ భిక్షువును పంపినాడు.
- ❖ ఇతను అమరావతిలో “చైత్యవాద బౌద్ధము”ను స్థాపించినాడు.

బుద్ధఘోషుడు:

- ❖ ఇతని జన్మ స్థలం గుంటూరు జిల్లా నెమలిపురం అని భావిస్తున్నారు.
- ❖ మహాయానానికి ఆచార్య నాగార్జునాచార్యుడు ఎంతటి వాడో ధేరవాదానికి (హీనయానం) బుద్ధఘోషుడంతటి వాడు.
- ❖ ఇతను రచించిన గ్రంథాలు చుల్లవగ్గ, “షసుద్ధిమాగ” (శ్రీ పర్వతంలో ధేరవాదులకు ప్రామాణికమైన గ్రంథం).
- ❖ ఇతను ధేరవాదమును ప్రవేశపెట్టినాడు.
- ❖ బుద్ధఘోషున్ని బర్మా దేశం కీర్తించింది.
- ❖ ఇతను సింహళం నుండి హీనయాన బౌద్ధ గ్రంథాలను నాగార్జునకొండకు తెచ్చాడు.
- ❖ ఇతను త్రిపీఠకాలపై వాక్యాలను వ్రాసాడు.

ధర్మకీర్తి :

- ❖ “ప్రమాణ కీర్తిక, న్యాయబిందు”, హేతుబిందు అను గ్రంథాలను రచించాడు.
- ❖ ధర్మకీర్తి ఆంధ్ర బౌద్ధ మత ఆచార్యులలో చిట్టచివరి బౌద్ధాచార్యుడు.
- ❖ ఇతను పూర్వ మీమాంసంను ప్రవేశపెట్టిన కుమారీల భట్టు మేనల్లుడు.

దిజ్ఞాగుడు :

- ❖ కాంచీ మండలంలో బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో దిజ్ఞాగాచార్యుడు జన్మించాడు. ఇతని జన్మస్థలం సింహవక్త్రపురం. మొదట వైదిక బ్రాహ్మణుడై తరువాత బౌద్ధమతానుయోడై ఆ మత ప్రచారానికి జీవితాన్నంతా ధారవోసాడు. అనేక బౌద్ధమత గ్రంథాలను పఠించి అపార విజ్ఞాన మార్జించి బౌద్ధతత్వ బోధకునిగా, ప్రచారకునిగా కీర్తి వహించి గౌరవాదరాలు పొందాడు.
- ❖ తొలుత హీనయాన బౌద్ధమతాన్ని అనుసరించి వసుబంధువను బౌద్ధ గురువు బోధనల వల్ల మహాయాన మతాన్ని స్వీకరించి, ఆంధ్రదేశానికి వచ్చి, వేంగి నగరంలో శేషజీవితాన్ని గడిపాడు.
- ❖ కాళిదాస మహాకవికి దిజ్ఞాగాచార్యుడు ప్రతిస్పర్ధియని మేఘసందేశంలో పేర్కొనబడ్డ దిజ్ఞాగాచార్యుడు ఇతడే.
- ❖ వేంగి సమీపంలో బౌద్ధ విహారంలో నివసించినాడు.
- ❖ భారతీయ “తర్కశాస్త్రానికి” పితామహుడు.
- ❖ ఇతను రచించిన గ్రంథాలు ప్రజ్ఞాపారమిత సంగ్రహం, “ప్రమాణ సముచ్చయం”, శిష్యులేక ప్రహాసన.
- ❖ విజ్ఞానవాదం, యోగాచార భావన సంప్రదాయంను ప్రతిపాదించారు.

ఆర్యదేవుడు:

- ❖ ఇతడు ఆచార్యనాగార్జునాచార్యుని శిష్యుడు.
- ❖ ఇతను రచించిన గ్రంథాలు శతుశతకం, శతశాస్త్రం, అక్షరస్క “చిత్తశుద్ధి ప్రకరణము”.
- ❖ ఆర్యదేవుడు మాధ్యమిక వాదంను అనుసరించాడు.
- ❖ సింహళ రాజైన ఓహరతిస్సు ఆర్యదేవుని తన దేశానికి ఆహ్వానించి గౌరవించాడు.

భావవివేకుడు :

మలయ పర్వత నివాసిగా కీర్తిగాంచిన, భావవివేకుడు ప్రజ్ఞా ప్రదీపమాల మాధ్యమిక వృత్తి అనే వ్యాఖ్యా గ్రంథాన్ని రచించాడు. మాధ్యమిక హృదయకారిక, తర్కజ్వాల అనేవి ఇతని ఇతర గ్రంథాలు.

- ❖ భావవివేకుడు గుంటూరు జిల్లాలో జన్మించారు. ఇతను “ధాన్యకటక” విహారములో నివసించినాడని హుయాన్ త్సాంగ్ అనే చైనా యాత్రికుడు పేర్కొన్నారు.

- ❖ భావవివేకని పేరు మీదనే బాపట్ల ఏర్పడిందని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.
- ❖ మాధ్యమిక శాస్త్రంపై ప్రజ్ఞాప్రదీపవాఖ్య, ప్రజ్ఞాలంప శాస్త్రంలను రచించాడు.

సిద్ధనాగార్జునుడు :

- ❖ ఇతను క్రీ.శ. 6వ శతాబ్దంలో నివసించినట్లు తెలుస్తుంది. ఇతను ‘వజ్రయానాని’కి రూపకల్పన చేశారు. ఇతను అనేక వజ్రాయాన మత గ్రంథాలు రచించాడు.
- ❖ ఇతడు ఆంధ్రదేశ వాసి అని రామిరెడ్డిపల్లి శాసనం వలన తెలుస్తుంది.

పద్మసంభవుడు :

- ❖ ఇతను టిబెట్‌లో “వజ్రయాన” శాఖను ప్రవేశపెట్టినాడు.

బుద్ధపాలితుడు :

- ❖ ఇతను దంతపుర నివాసి. బుద్ధపాలితుడు ప్రసాంఘిక సంప్రదాయ వాదమును ప్రవేశపెట్టినాడు.

మైత్రేయ నాథుడు :

- ❖ ఇతను విజ్ఞానవాద శాఖను ప్రారంభించెను.

బుద్ధ దత్తుడు:

బుద్ధ దత్తుడు సింహళంలో విద్యావేత్తగా కీర్తి వహించాడు. అనేక రాజస్థానాలందు గౌరవ సత్కారాలను పొందాడు. వేంగీశుడతనినాహ్వానించి కాంచీనగరంలో బౌద్ధమత ప్రచారార్థం నియోగించారు. ఉపదేశకునిగా బర్మా దేశానికి పంపించాడు.

వాస్తు శిల్ప చిత్రలేఖనాలు

- ❖ శాతవాహన యుగానికి ముందు నుండే ఆంధ్రదేశంలో వాస్తు సంప్రదాయాలు ఉన్నాయి.
- ❖ శాతవాహనుల కాలం నాటి గుహా చైత్యాలయం “గుంటుపల్లి”లో ఉన్నది. ఇది క్రీ.పూ. రెండో శతాబ్దం నాటిది.
- ❖ గాధాసప్తశతి గ్రంథంలో గౌరి, గణేశ, ఇంద్రాది దేవతల ఆలయాల ప్రస్తావన ఉంది.
- ❖ చిత్తూరు జిల్లా గుడిమలలో 13 అడుగుల ఎత్తుగల భారీ శివలింగం బయల్పడింది.
- ❖ ఇటీవల పరిశోధనలలో కర్నూలు జిల్లాలోని వీరాపురంలో 13 శివాలయాలు బయల్పడ్డాయి.
- ❖ అజంత గుహాలోని 9, 10 గుహలు శాతవాహనుల కాలనాటివి. అజంతా 9వ గుహలోని యక్షుల చిత్రం అద్భుతంగా పెయింటింగ్ చేయబడెను. అజంతా 10వ గుహలోని “శ్వేత గజజాతక” చిత్రం శాతవాహన యుగానిదే.
- ❖ యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి ఆచార్య నాగార్జునుడి కోసం శ్రీ పర్వతంలో పారావతి విహారంను నిర్మించాడు. ఈ విహారం 7 అంతుస్తులతో 1500 గదులుండేవని “పాహియాన్” అనే చైనా యాత్రికుడు పేర్కొన్నాడు.
- ❖ ఆంధ్రదేశంలో ఉద్దేశిక స్తూపాలు అనకాపల్లి చెంత సంఘరంలోని లింగాలమెట్ట మరియు గుంటుపల్లిలో కన్పిస్తాయి.
- ❖ దక్షిణాది ఇటుకలతో నిర్మించిన స్తూపాలన్నింటిలో భట్టిప్రోలు, అమరావతి స్తూపాలు మిక్కిలి ప్రాచీనమైనవి. ఆయక స్తంభాలు, వాటివేదికలు, సింహారక్షిత ద్వారాలు ఆంధ్ర స్తూపాలు ప్రత్యేక లక్షణాలు.
- ❖ శాతవాహనుల కాలనాటి స్తూపాలలో జగత్ప్రసిద్ధమైనది “అమరావతి స్తూపం”. సాంచీ - బార్హుత్ సంప్రదాయానికి భిన్నమైన సంప్రదాయంలో అమరావతి స్తూపం నిర్మించబడింది. అమరావతి స్తూపము నుండి లభ్యమైన శిల్పమునందలి పద్మతులే ఇతర ఆంధ్ర స్తూప శిల్పములందు కూడ ప్రతిఫలించినందున బౌద్ధయుగ ఆంధ్రమునకు “అమరావతి రీతి” అనే పేరు వచ్చింది.
- ❖ సాంచీ, బార్హుత్ శిల్పం గ్రామీణమైన ప్రకృతి సాన్నిహిత్యాన్ని ప్రదర్శింప, అమరావతి శిల్పం నాగరిక జీవిత వైలక్షణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తుందని విమర్శకుల అభిప్రాయం.
- ❖ కార్లే గుహలలో 12 మంది నాట్య బృంద శిల్పాలు లభించాయి.

ప్రశ్నలు

1. శాతవాహన వంశానికి మూల పురుషుడెవరు?

- ఎ) శ్రీముఖుడు   బి) కన్వ
సి) శాతవాహనుడు   డి) మొదటి శాతకర్ణి

2. యజ్ఞాలు చేసిన తొలి శాతవాహన రాజు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి   బి) శ్రీముఖుడు
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి   డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

3. కణ్వవంశం సుశర్మను వధించి మగధను జయించిన శాతవాహన చక్రవర్తి ఎవరు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి   బి) శ్రీముఖుడు
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి   డి) మొదటి పులోమావి

4. శాతవాహనుల రాజులలో చివరి గొప్ప చక్రవర్తి ఎవరు?

- ఎ) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
బి) మూడవ పులోమావి
సి) వాసిష్ఠీపుత్ర పులోమావి
డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

5. ఓడ బొమ్మలను / నౌక చిహ్నాలను నాణాలపై ముద్రించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) మూడో పులోమావి   బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
సి) గౌతమీ పుత్రశాతకర్ణి   డి) హాలుడు

6. ధరణి కోటకు రాజధానిని మార్చినది ఎవరు?

- ఎ) మొదటి పులోమావి   బి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
సి) రెండో పులోమావి   డి) రెండో శాతకర్ణి

7. కార్లెగుహలోని మహా సాంఘిక శాఖ బౌద్ధులకు దానాలు చేసిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) కన్వ   బి) గౌతమీపుత్రశాతకర్ణి
సి) రెండో పులోమావి   డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

8. శాతవాహనుల కాలం నాటి శివలింగం ఎచ్చట వుంది?

- ఎ) గుడిమల్లం   బి) నాగార్జున కొండ
సి) అమరావతి   డి) భట్టిప్రోలు

9. ఆంధ్రదేశంలోని రాతిని తొలిచి నిర్మించిన ఏకైక బౌద్ధ గుహాలయం ఎచ్చట వుంది?

- ఎ) భట్టిప్రోలు   బి) గుంటుపల్లి
సి) అమరావతి   డి) ఘంటసాల

10. శాతవాహనుల కాలంలో సిద్ధ సైన్యమును ఈ విధంగా పిలిచేవారు?

- ఎ) స్కంధవారం   బి) సైనిక శిబిరం
సి) కటకం   డి) కైజిత సైన్యం

11. గౌతమీ బాలశ్రీ నాసిక్ శాసనమును ఏ శాతవాహన రాజు పరిపాలన కాలంలో వేయించెను?

- ఎ) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
బి) వాసిష్ఠీపుత్ర రెండో పులోమావి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
డి) వాసిష్ఠీపుత్ర శివశ్రీ శాతకర్ణి

12. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి బౌద్ధులకు ఏం దానం చేశారు?

- ఎ) నాసిక్ గుహ   బి) కార్లెగుహ
సి) నానేఘాట్ గుహ   డి) నూరు నివర్తనాల భూమి

13. శాతవాహనుల కాలం నాటి ప్రముఖ జైనాచార్యుడు కొండుకుండాచార్యుని అసలు పేరు

- ఎ) లకువీశుడు
బి) భావవివేకుడు
సి) పద్మనంది భట్టారకుడు
డి) సింహానంది

14. శాతవాహనుల కాలంలో భూములు సర్వే చేయు అధికారి ఎవరు?

- ఎ) జేష్ఠక   బి) అక్షపటకులు
సి) లేఖకుడు   డి) రజ్జుగాహకుడు

15. శాతవాహన రాజులు రాజ్యమును ఈ క్రింది విధంగా విభజించారు?

- ఎ) విషయాలు   బి) రాష్ట్రాలు
సి) ఆహారాలు   డి) మండలాలు

16. హాలుడు ఎన్నవ శాతవాహన రాజు?

- ఎ) 11వ వాడు   బి) 23వ వాడు
సి) 17వ వాడు   డి) 27వ వాడు

17. గౌతమీ బాలశ్రీని రాజర్షి వధువుగా పేర్కొన్న శాసనం?

- ఎ) నాసిక్ శాసనం   బి) గుంటుపల్లి శాసనం
సి) భట్టిప్రోలు శాసనం   డి) అమరావతి శాసనం

18. శాతవాహనుల కాలం నాటి భూమి శిస్తు ఎన్నవ వంతు?

- ఎ) 1/6   బి) 1/2
సి) 1/3   డి) 1/8

19. క్రింది వానిలో శాతవాహనుల కాలం నాటి పశ్చిమ రేవు పట్టణం కానిది?

- ఎ) సోపార బి) కోడూరు
సి) కళ్యాణ్ డి) బరుకచ్చ

20. బౌద్ధ వాఙ్మయంలో ధాన్యకటకం గల పేరు ఏది?

- ఎ) కంటక శైలం బి) అపర శైలం
సి) పూర్వశైలం డి) ఉత్తర శైలం

21. జోగల్ తంబి నాణేల నిధి నహపాణుని వెండి నాణేలు పునర్ ముద్రించబడినాయి. వాటి ఏ శాతవాహన రాజు పునర్ ముద్రించెను?

- ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
సి) మొదటి పులోమావి డి) రెండో శాతకర్ణి

22. ధరణి కోటకు ఈ క్రింది వాటిలో మరొక పేరు కానిది?

- ఎ) శ్రీ పర్వతము బి) ధాన్య కటకం
సి) శ్రీ ధాన్యం డి) శ్రీస్థాన

23. ద్విజావర కుటుంబ వివర్ధనుడుగా బిరుదు వహించిన రాజు?

- ఎ) కుంతల శాతకర్ణి బి) హల శాతవాహనుడు
సి) యజ్ఞశ్రీ శ్రీశాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

24. ఈ క్రింది వాటిలో జైనాచార్యుడు కొండాకుండా చార్యుని రచన కానిది?

- ఎ) సమయసారం బి) ప్రవచన సారం
సి) నియమసారం డి) సుహృల్లేఖ

25. ఆచార్య నాగార్జునుడు తాను రచించిన ఏ గ్రంథంలో శ్రేయారాజ్య సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించాడు?

- ఎ) రత్నావళి-రాజపరి కథ
బి) సుహృల్లేఖ
సి) ప్రజ్ఞాపారమిత శాస్త్రము
డి) మాధ్యమిక కారిక

26. వీరి కాలం నాటి గుల్మిక పదం దేనిని సూచిస్తుంది?

- ఎ) భూమి సర్వే అధికారి బి) గ్రామపెద్ద
సి) శ్రేణి అధ్యక్షుడు డి) కులపెద్ద

27. శాతవాహనుల కాలం నాటి సార్ధవాహాలు అనగా?

- ఎ) దేశీయవర్తకులు
బి) విదేశీయ వ్యాపారం నిర్వహించేవారు
సి) గ్రామాధికారులు
డి) కులపెద్దలు

28. మత్స్యపురాణం ఏ శాతవాహన రాజును మల్లకర్ణిగా పేర్కొంది?

- ఎ) శ్రీముఖుడు బి) కన్ఠ
సి) మొదటి శాతకర్ణి డి) మొదటి పులోమావి

29. ఆంధ్రాలో అతి ప్రాచీన బౌద్ధ స్థూపం ఎక్కడ కలదు?

- ఎ) భట్టిప్రోలు బి) అమరావతి
సి) గుంటుపల్లి డి) ఘంటసాల

30. ఆంధ్ర బౌద్ధమత ఆచార్యులలో చిట్టచివరి ఆచార్యుడు?

- ఎ) ధర్మకీర్తి బి) ఆర్యదేవుడు
సి) బుద్ధఘోషుడు డి) భావవివేకుడు

31. ఆంధ్రలో లభ్యమయిన మొదటి శాతవాహన శాసనం ఏది?

- ఎ) గుంటుపల్లి శాసనం బి) భట్టిప్రోలు శాసనం
సి) అమరావతి శాసనం డి) నాగార్జున కొండ

32. భాండాగారికుడు అనగా ఎవరు?

- ఎ) ద్రవ్య రూప ఆదాయం భద్రపర్చేవాడు
బి) రాజు శాసనాలు భద్రపర్చేవాడు
సి) మస్తు సంచయనమును భద్రపరిచేవాడు
డి) ఆహారాలకు అధిపతులు

33. తిలకమంజరి గ్రంథ రచన ఎవరిది?

- ఎ) బుద్ధస్వామి బి) ధనపాలుడు
సి) క్షేమేంద్రుడు డి) నాగార్జునుడు

34. ఆచార్య నాగార్జుని గ్రంథాలన్ని ఏ భాషలో వున్నాయి?

- ఎ) ప్రాకృతం బి) సంస్కృతం
సి) పైశాచికం డి) తెలుగు

35. సుప్రసిద్ధ సాంచీ శాసనమును వేయించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) రెండో శాతకర్ణి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) మొదటి పులోమావి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

36. ఈక్రింది వానిలో ఆచార్య నాగార్జుని రచన కానిది?

- ఎ) సుహృల్లేఖ బి) ప్రజ్ఞాపారమితి శాస్త్రం
సి) ద్వాదశ నియకశాస్త్రం డి) సమయసారం

37. ఆచార్య నాగార్జునుడి ఏ గ్రంథం వలన మహాయాన బౌద్ధ విషయాలు తెలుస్తున్నాయి?

- ఎ) సుహృల్లేఖ
బి) రత్నావళి-రాజపరికథ
సి) ప్రజ్ఞాపారమిత శాస్త్రం
డి) ద్వాదశ నికాయశాస్త్రం

38. శాత వాహన సామ్రాజ్య స్థాపకుడు?
ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) కృష్ణుడు
సి) శ్రీముఖుడు డి) రెండో శాతకర్ణి
39. చిత్తశుద్ధి ప్రకరణం అనే గ్రంథమును రచించిన వారు?
ఎ) బుద్ధ పాలితుడు బి) నాగార్జునాచార్యుడు
సి) ఆర్యదేవుడు డి) కుందాచార్యుడు
40. శాతవాహన రాజు మొదటి శాతకర్ణి భార్య ఎవరు?
ఎ) గౌతమీ బాలశ్రీ బి) దేవి నాగానిక
సి) ఉపాశిక బోధిశ్రీ డి) రుద్ర భట్టారిక
41. ఆంధ్రులు స్థాపించిన ప్రప్రథమ సామ్రాజ్యం?
ఎ) తూర్పు చాళుక్య సామ్రాజ్యం
బి) కాకతీయ రాజ్యం
సి) ఇక్ష్వాక రాజ్యం
డి) శాతవాహన సామ్రాజ్యం
42. ఆంధ్రుల గురించి పేర్కొంటున్న అశోకుని శిలాశాసనము ఎన్నవది?
ఎ) 13వ బి) 10వ
సి) 1వ డి) 9వ
43. నానేఘాట్ శాసనంలో దక్షిణ పథపతిగా బిరుదు గల శాతవాహన రాజు ఎవరు?
ఎ) రెండో శాతకర్ణి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) హలుడు డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
44. శాతవాహన రాజు హలుడి బిరుదు ఏమిటి?
ఎ) అపత్రిహతి చక్ర బి) దక్షిణ పథపతి
సి) త్రిసముద్రాధీశ్వరుడు డి) కవివత్సలుడు
45. ఉజ్జయిని గుర్తు గల నాణేములు ముద్రించిన శాతవాహన రాజు?
ఎ) హలుడు బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
సి) మొదటి శాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
46. నానేఘాట్ శాసనము వేయించినది?
ఎ) గౌతమీ బాలశ్రీ బి) దేవి నాగానిక
సి) రెండో శాతకర్ణి డి) కృష్ణుడు
47. సుహృల్లేఖ అనే గ్రంథము రచించి యజ్ఞశ్రీకి అంకితం ఇచ్చిన వారు?
ఎ) ఆచార్య నాగార్జునుడు బి) హలుడు
సి) బాణుడు డి) గుణాధ్యుడు

48. నవనగర స్వామి బిరుదుగల రాజు?
ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) రెండో పులోమావి
సి) హలుడు డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
49. హాథీగుంఫా శాసనం వేయించింది?
ఎ) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి బి) భారవేలుడు
సి) రెండో పులోమావి డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
50. శాతవాహనుల కాలం నాటి గృహ చైత్రాలయం?
ఎ) గుంటుపల్లి బి) నాగార్జునకొండ
సి) అమరావతి డి) భట్టిప్రోలు
51. క్రింది వానిలో సరిగా జతపరిచినది?
ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి - త్రిసముద్రతోయపీఠవాహన
బి) మొదటి పులోమావి - నవనగర స్వామి
సి) మొదటి శాతకర్ణి - సామ్రాట్టు
డి) రెండవ శాతకర్ణి - ఆగమ నిలయ
52. శాతవాహనుల జన్మస్థలం కన్నడ ప్రాంతం అని పేర్కొన్న వారు?
ఎ) బి.టి.మిరాషి బి) సుక్తాంకర్
సి) గోపాలాచారి డి) బండార్కర్
53. శాతవాహనులందరిలో గొప్పవాడు?
ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) హలుడు
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
54. బెణకటక స్వామి బిరుదు గల శాతవాహన రాజు?
ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) రెండో పులోమావి
సి) హలుడు డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
55. చివరి శాతవాహన రాజు?
ఎ) రెండో పులోమావి బి) మూడో పులోమావి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) విజయశ్రీ శాతకర్ణి
56. క్రిందివానిలో పశ్చిమతీర ప్రధాన రేవు పట్టణం?
ఎ) భరుకచ్చ బి) మైసోలియా
సి) ఘంటసాల డి) కోరంగి
57. భూదానాలు మొదట చేసిన మొదటి రాజవంశం?
ఎ) ఇక్ష్వాకులు బి) కాకతీయులు
సి) విష్ణుకుండినులు డి) శాతవాహనులు
58. అమరావతి స్థాపనను దర్శించి పూర్ణకుంభంను సమర్పించిన చర్మకారుడు?
ఎ) ఆనందుడు బి) బోధిశర్మ
సి) ధిమికుడు డి) రేవంతుడు

59. శ్వేతగజ జాతక చిత్రం అజంతాలోని ఎన్నవ గుహలో ఈ వర్ణచిత్రం వుంది?
ఎ) 19వ గుహ బి) 13వ గుహ
సి) 7వ గుహ డి) 10వ గుహ
60. శాతవాహన కాలంలో లోహ పరిశ్రమకు ప్రసిద్ధిచెందిన ప్రాంతం ఏది?
ఎ) వినుకొండ బి) పల్నాడు
సి) గూడూరు డి) నాగార్జునకొండ
61. శాతవాహనుల నాటి రాజ భాష?
ఎ) ప్రాకృతం బి) సంస్కృతం
సి) పర్షియా డి) పైశాచిక
62. సువర్ణకారులు అనగా?
ఎ) సుగంధ ద్రవ్యాల వారు
బి) కంసాలులు
సి) వడ్రంగులు
డి) చర్మకారులు
63. క్రింది వానిలో సరికానిదేది?
ఎ) సేలవధకులు - శిల్పులు
బి) హాలికలు - వ్యవసాయం చేసేవారు
సి) కోలికలు - సాలెవారు
డి) కులారులు - కంచుపని వారు
64. దక్షిణ పథేశ్వరుడు బిరుదు గల శాతవాహన రాజు?
ఎ) మొదటి పులోమావి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) రెండో పులోమావి
65. సత్తనై అనే ప్రాకృత గ్రంథంను రచించింది?
ఎ) క్షేమేంద్రుడు బి) గుణాధ్యుడు
సి) హాలుడు డి) శర్వవర్మ
66. బృహత్పథ గ్రంథంను పైశాచిక భాషలో రచించింది?
ఎ) గుణాధ్యుడు బి) శర్వవర్మ
సి) క్షేమేంద్రుడు డి) సోమదేవసూరి
67. ఎన్ని కర్షాపణాలు ఒక సువర్ణం అవుతుంది?
ఎ) 35 బి) 25
సి) 30 డి) 55
68. నిగమ సభలను పేర్కొన్న శాసనం?
ఎ) గుంటుపల్లి శాసనం బి) అమరావతి శాసనం
సి) భట్టిప్రోలు శాసనం డి) నాగార్జునకొండ శాసనం

69. శాతవాహన రాజులలో సంస్కృతంను పోషించిన వారు?
ఎ) హాలుడు బి) కుంతల శాతకర్ణి
సి) మొదటి శాతకర్ణి డి) మొదటి పులోమావి
70. శాతవాహనుల కాలం నాటి కర్షాపణాలు అనగా?
ఎ) బంగారు నాణేలు బి) వెండి నాణేలు
సి) రాగి నాణేలు డి) సీసపు నాణేములు
71. శ్రీలంక యువతి లీలావతి హాలుని వివాహం సప్తగోదావరి ప్రాంతంలో జరిగినట్లు పేర్కొన్న గ్రంథం లీలావతి పరిణయం గ్రంథంను రచించింది?
ఎ) కుతూహాలుడు బి) క్షేమేంద్రుడు
సి) గుణాధ్యుడు డి) శర్వవర్మ
72. శర్వవర్మ కాతంత్ర వ్యాకరణం అనే గ్రంథంను ఏ భాషలో రచించారు?
ఎ) ప్రాకృతం బి) పైశాచికం
సి) తెలుగు డి) సంస్కృతం
73. శాతవాహనుల కాలం నాటి తొలి తెలుగు పదం 'నాగజు' అనే పదం ఏ శాసనఫలకలో బయల్పడింది?
ఎ) భట్టిప్రోలు బి) గుంటుపల్లి
సి) నాగార్జునకొండ డి) అమరావతి
74. 12 మంది స్త్రీ పురుషులు బృందంగా నాట్యం చేసే దృశ్యాలు ఎక్కడ గుహలలో కలవు?
ఎ) కార్నే బి) గుంటుపల్లి
సి) నాసిక్ డి) బాజా
75. సాంచినూపానికి తోరణాలను చెక్కించిన శాతవాహన రాజు?
ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) రెండో పులోమావి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
76. ఆచార్య నాగార్జుని కోసం నాగార్జున కొండలో పారవత విహారంను నిర్మించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?
ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
బి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
సి) వాసిష్టపుత్ర పులోమావి
డి) రెండో శాతకర్ణి
77. అమరావతి చైత్రానికి గొప్ప ప్రాకారము నిర్మించినది?
ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) అశోకుడు
సి) ఆచార్య నాగార్జునుడు డి) మొదటి పులోమావి

78. శాతవాహనుల మొదటి రాజధాని ఏది?
 ఎ) అమరావతి బి) మైదవోలు
 సి) కోటిలింగాల డి) శ్రీకాకుళం
79. హలుడు రచించిన గాధాసప్తశతి ఏ భాషలో రచించబడినది?
 ఎ) పాళి బి) ప్రాకృతం
 సి) సంస్కృతం డి) దేశీభాష
80. ఆంధ్రులు ఒక జాతిగా మొట్టమొదటిసారిగా ఎక్కడ ప్రస్థావించబడ్డారు?
 ఎ) మత్స్య పురాణం బి) వాయు పురాణం
 సి) ఐతరేయ బ్రహ్మణం డి) బ్రహ్మాండ పురాణం
81. బౌద్ధులు గ్రంథ రచన ఏ భాషలో చేశారు?
 ఎ) పాళి బి) ప్రాకృతం
 సి) సంస్కృతం డి) దేశీభాష
82. ఆంధ్రులు బౌద్ధ మతమును అనుసరిస్తున్నారని తెలుపు అశోకుని శాసనము ఎన్నవది?
 ఎ) 10 బి) 5
 సి) 11 డి) 13
83. ఏ శాసనములను బట్టి బౌద్ధ భిక్షువులు అచ్చట “సింహ గోష్ఠి”గా ఏర్పడినారు?
 ఎ) భట్టిప్రోలు బి) నాగార్జునకొండ
 సి) గుంటుపల్లి డి) అమరావతి
84. ఏ శాసనములను బట్టి బౌద్ధ భిక్షువులు అచ్చట “పందనామ గోష్ఠి”గా ఏర్పడినారు?
 ఎ) భట్టిప్రోలు బి) ఘంటసాల
 సి) గుంటుపల్లి డి) అమరావతి
85. బౌద్ధులు గాథలను ఏ భాషలో ప్రచారం చేశారు?
 ఎ) ప్రాకృతం బి) దేశీభాష
 సి) పాళి డి) సంస్కృతం
86. ధాన్యకటకం తూర్పు పర్వతం మీద వజ్రపాణి ఆలయం ఉండేది అని పేర్కొన్న విదేశీయుడు?
 ఎ) మేగస్తనీసు బి) హుయాన్ త్సాంగ్
 సి) టాలెమీ డి) ఎవరు కాదు
87. శాతవాహన వంశ మూలపురుషుడు శాతవాహనుని నాణేలు ఈక్రింది ప్రదేశాలలో లభించినవి?
 ఎ) కోటిలింగాలు, నాగార్జునకొండ

- బి) కొండాపూర్, వరంగల్
 సి) అమరావతి, భట్టిప్రోలు
 డి) గుంటుపల్లి, అమరావతి
88. శాతవాహన రాజు శ్రీముఖుని నాణేలు దొరికిన ప్రాంతం ఏది?
 ఎ) కోటిలింగాల బి) నాగార్జునకొండ
 సి) ధాన్యకటకం డి) గుంటుపల్లి,
89. ఈ ప్రాంత స్థాపశాసనాలను బట్టి కుభిరకుడనే రాజు నిగమసభ లేదా నిగమ గోష్ఠిలు సహాయంతో అచట పరిపాలన చేస్తున్నట్లు తెలుస్తుంది?
 ఎ) అమరావతి బి) నాగార్జునకొండ
 సి) ఘంటసాల డి) భట్టిప్రోలు
90. ఆంధ్రులకు 30 రాజ్యాలున్నాయని పేర్కొన్న గ్రీకు చరిత్రకారుడెవరు?
 ఎ) మేగస్తనీసు బి) పెద్దప్లీని
 సి) ఎరియస్ డి) టాలమీ
91. రాకుమారులను పేర్కొన్న శాసనాలు ఏవి?
 ఎ) అమరావతి బి) ఫణిగిరి
 సి) అదుగ్రు డి) శాలిహుండం
92. ఆంధ్రదేశం వస్త్ర పరిశ్రమకు ప్రసిద్ధి చెందినది అని తెలిపే జాతకం?
 ఎ) చుళ్ళ కళింగ జాతకం బి) ఐతరేయ బ్రహ్మణం
 సి) భీమసేన జాతకం డి) సెరివణిజ జాతకం
93. ఆంధ్రదేశంలో 30 దుర్గాలు, లేదా నగరాలు ఉన్నట్లు తెలిపిన చరిత్రకారుడు ఎవరు?
 ఎ) పెద్దప్లీని బి) టాలెమీ
 సి) హుయాన్ త్సాంగ్ డి) మేగస్తనీసు
94. ఈక్రింది ఏ శాసనంలో అశోకుడు విద్యార్థులలో కూడా ధర్మాసక్తి కలిగించవలెనని ఉపాధ్యాయులకు ఉద్ఘోషించినాడు?
 ఎ) ఎర్రగుడి బి) మస్తి
 సి) అమరావతి డి) రాజుల మందగిరి
95. అశోకుని సమకాలికుడు అయిన శాతవాహన వంశ మూలపురుషుడు?
 ఎ) శ్రీముఖుడు బి) శాతవాహనుడు
 సి) మొదటి శాతకర్ణి డి) మొదటి పులోమావి

96. ఆంధ్రుల చరిత్రకు ఎక్కువ ప్రామాణికమైన పురాణం ఏది?

- ఎ) వాయుపురాణం బి) మత్స్యపురాణం
సి) బ్రహ్మాండ పురాణం డి) విష్ణు పురాణం

97. మత్స్యపురాణం ఏ శాతవాహన రాజుకాలంలో వ్రాయబడింది?

- ఎ) హాలుడు బి) శ్రీముఖుడు
సి) యజ్ఞశ్రీ డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

98. గుంటుపల్లి శాసనంలో మహిషకాధిపతి బిరుదు వహించిన రాజు ఎవరు?

- ఎ) కన్ఠ బి) శ్రీముఖుడు
సి) రెండో పులోమావి డి) భారవేలుడు

99. మహారాష్ట్ర, పిఠినిక, పుళింద, పుండ్ర, శబర, మూతిబ మొదలైన జాతులను సమైక్యం చేసి నవనరస్వామి బిరుదు పొందినరాజు ఎవరు?

- ఎ) మొదటి పులోమావి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) రెండు పులోమావి

100. క్షత్రప అనే బిరుదు గల శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) వాసిష్ఠీపుత్ర పులోమావి
బి) హాలుడు
సి) కుంతలశాతకర్ణి
డి) మొదటిశాతకర్ణి

101. పంటలో రాజు భాగమును ఏమని పిలిచేవారు?

- ఎ) దేవమేయ బి) రాజక్షేత్రం
సి) కరుకర డి) స్కంధవారం

102. యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణిని రెండు పర్యాయాలు యుద్ధంలో రుద్ర దమనుడు ఓడించినట్లు తెలుపుశాసనం ఏది?

- ఎ) ధరణికోట బి) గిర్నార్
సి) గుంటుపల్లి డి) భట్టిప్రోలు

103. శాతవాహనుల కాలం నాటి సార్థవాహులు అనే పదం దేనిని సూచించును?

- ఎ) వ్యవసాయదారులు
బి) విదేశాలతో వ్యాపారం చేసేవారు
సి) రాజు అంగరక్షకులు
డి) సాలెవారు

104. శాతవాహన శాసనాలలో కనిపించే స్కంధావారం అనగానేమి?

- ఎ) అయుధగారం
బి) శ్రేణి నాయకులు
సి) తాత్కాలిక సైనిక శిబిరం
డి) శాశ్వత సైనిక శిబిరం

105. పురాణాల చేత అరిష్టకర్ముడు, వైకృష్ణుడు, రిక్తవర్ణుడు అని కించపరచబడిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) మొదటి పులోమావి బి) లంభోదరుడు
సి) అపిలకుడు డి) గౌరకృష్ణుడు

106. 700 గాథలతో ప్రాకృతంలో గాఢాసప్తశతిని సంకలనం చేసింది?

- ఎ) శర్వవర్మ బి) హాలుడు
సి) బాణుడు డి) గుణాద్యుడు

107. శాతవాహన యుగంలో పరిపాలనా, వ్యవహారభాష మరియు రాజభాష ఏది?

- ఎ) బ్రహ్మీ బి) ప్రాకృతం
సి) తెలుగు డి) సంస్కృతం

108. భారతదేశంలో నేటి వరకు లభించిన మొట్టమొదటి పూర్తి సంస్కృత శాసనం ఎవరిది?

- ఎ) చప్టనుడు బి) సముద్రగుప్తుడు
సి) శకరుద్రదమనుడు డి) నహపాణుడు

109. రుద్రదమనుడి కుమార్తె అయిన రుద్ర దమనిక వివాహం చేసుకున్న శాతవాహన రాజు?

- ఎ) రెండవ పులోమావి బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
సి) వాసిష్ఠీపుత్ర శాతకర్ణి డి) శివశ్రీశాతకర్ణి

110. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి శాతవాహన రాజులలో పరుసక్రమంలో ఎన్నవవాడు?

- ఎ) 17 బి) 23
సి) 27 డి) 21

111. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి గురించి అతని విజయాలను తెలుపుతున్న నాసిక్ శాసనం వేయించినది?

- ఎ) దేవి నాగానిక బి) గౌతమీ బాలశ్రీ
సి) యజ్ఞశ్రీ డి) రెండవ పులోమావి

112. శాతవాహనుల కాలం నాటి కరుకర అనగానేమి?

- ఎ) వృత్తి పన్ను
బి) పంటలో రాజుభాగం
సి) తాత్కాలిక సైనిక శిబిరం
డి) వీరి కాలం నాటి బంగారు నాణేం

113. మొదటి శాతకర్ణికి సమకాలికుడైన కళింగరాజు ఎవరు?

- ఎ) అశోకుడు బి) రుద్రదమనుడు
సి) చప్లనుడు డి) ఖారవేలుడు

114. మహామేఘవాహన, మూషికాధిపతి అను బిరుదులు గల కళింగ రాజు?

- ఎ) ఖారవేలుడు బి) రుద్రదమనుడు
సి) చప్లనుడు డి) నహపాణుడు

115. బాణ మహాకవి చేత త్రిసముద్రాధీశ్వరుడు అని స్తుతించబడిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) శ్రీవశిష్ఠి శాతకర్ణి బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) కుంతల శాతకర్ణి

116. పద్మనంది భట్టారకుడు ఏ మతం యొక్క ప్రముఖ ఆచార్యుడు?

- ఎ) బౌద్ధం బి) వైష్ణవం
సి) శైవము డి) జైనము

117. భట్టిప్రోలు ప్రాచీన నామం ఏది?

- ఎ) ప్రతిపాలపురం బి) ధాన్యకటకం
సి) చేబ్రోలు డి) శ్రీ పర్వతం

118. మూడు అతిసుందరమైన సామూహిక నృత్య దృశ్యాలున్న శిల్పం ఎక్కడ ఉంది?

- ఎ) కార్లే బి) గుంటుపల్లి
సి) అమరావతి డి) నాసిక్

119. టిబెట్ లో ఉన్న ప్రచారము ప్రకారము లాసాలో విశ్వవిద్యాలయానికి నమునా విశ్వవిద్యాలయం?

- ఎ) నలండా విశ్వవిద్యాలయం
బి) నాగార్జున కొండ
సి) కంచి
డి) అమరావతి

120. భారత తర్కశాస్త్ర పితామహుడుగా పేరుపొందినది ఎవరు?

- ఎ) భావవివేకుడు బి) ఆర్యదేవుడు
సి) ఆచార్య నాగార్జునుడు డి) సింహనంది

121. నాగార్జునాచార్యుడు రచించిన ప్రజ్ఞా పారమిత శాస్త్రము సూచించినది?

- ఎ) పరిపాలన విషయాలు బి) మత విషయాలు
సి) విజ్ఞానికి సరిహద్దులు డి) మోక్షానికి మార్గం

122. భారతదేశపు ఐన్ స్టీన్, రెండవ బుద్ధుడు అనే పేరు ఉన్న ప్రముఖ బౌద్ధ ఆచార్యుడు?

- ఎ) నాగార్జునుడు బి) దిజ్ఞానుడు
సి) ఆర్యదేవుడు డి) కొండాకుండాచార్యుడు

123. శంకరాచార్యుని మయవాదానికి మార్గదర్శకమైన గ్రంథం?

- ఎ) గాఢాసప్తశతి బి) బృహత్సూత్ర
సి) శూన్యవాదం డి) కథాసరిత్యాగరం

124. రాజర్షి వధువుగా వర్ణించబడిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) లీలావతి బి) గౌతమీబాలశ్రీ
సి) దేవి నాగానిక డి) రుద్రమమనిక

125. వాత్సాయనుడు కామనూత్రాలను ఏ భాషలో రచించెను?

- ఎ) సంస్కృతం బి) ప్రాకృతం
సి) దేశి డి) తెలుగు

126. శాతవాహనుల కాలం నాటి సప్తగోదావరిని నేడు ఏమని వ్యవహరిస్తున్నారు?

- ఎ) అమరావతి బి) భట్టిప్రోలు
సి) ఘంటశాల డి) ద్రాక్షారామం

127. ఏ శాతవాహన రాజు నాణేములు ఎక్కువగా లభించినవి?

- ఎ) యజ్ఞశ్రీ బి) గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి
సి) రెండవ పులోమావి డి) మొదటి పులోమావి

128. శాతవాహన మూలపురుషుడు శాతవాహనుని నాణేం ఎచ్చట లభించింది?

- ఎ) అమరావతి బి) కోటిలింగాల
సి) కడలూరు డి) కొండాపూర్, వరంగల్

129. శాతవాహనులు విదర్భ వాసులని అభిప్రాయపడిన చరిత్రకారుడు?

- ఎ) సుక్తాంకర్ బి) వి.వి.మిరాషి
సి) మారేముండ రామారావు
డి) పి.టి.శ్రీనివాస అయ్యంగారు

130. శాతవాహనులు మహారాష్ట్రలు అని అభిప్రాయపడిన చరిత్రకారుడు?

- ఎ) పి.టి.శ్రీనివాస అయ్యంగారు
బి) జోగాల్కర్
సి) పులాస్కర్
డి) పై వారందరు

131. ధరణికోటకు రాజధానిని మార్చిన శాతవాహన పాలకుడు ఎవరు?

- ఎ) మొదటి పులోమావి బి) రెండవ పులోమావి
సి) రెండవ శాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

132. శాతవాహన రాజులలో చివరి పాలకుడు?

- ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) శివశ్రీ శాతకర్ణి
సి) రెండవ పులోమావి డి) మూడవ పులోమావి

133. శాతవాహనులలో జైనమతస్తుడిగా పేరుపొందిన రాజు ఎవరు?

- ఎ) శ్రీముఖుడు బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) మొదటి పులోమావి డి) హలుడు

134. మధురభక్తికి సంకేతమైన రాధను ఏ గ్రంథంలో ప్రస్తావించారు?

- ఎ) కామసూత్రాలు బి) గాఢాసప్తశతి
సి) కథాసరిత్యాగరం డి) కాతంత్ర వ్యాకరణం

135. శాతవాహనుల కాలం నాటి ప్రసిద్ధిచెందిన జైన ఆచార్యుడు

- ఎ) అర్యదేవుడు
బి) కొండ కుందనచార్యుడు
సి) ఆచార్య నాగార్జునాచార్యుడు
డి) భావవివేకుడు

136. పద్మనంది భట్టారకుడు అనే పేరు ఏ ప్రముఖ ఆచార్యుని అసలు పేరు?

- ఎ) భావవివేకుడు
బి) అర్యదేవుడు
సి) కొండా కుందాచార్యుడు
డి) నాగార్జునాచార్యుడు

137. శాతవాహన రాణులలో బౌద్ధ మతమును అవలంబించిన రాణి ఎవరు?

- ఎ) బోధిశ్రీ బి) దేవినాగానిక
సి) మలయపతి డి) గౌతమీ బాలశ్రీ

138. శాతవాహన యుగంలో కోడూరు దేనికి ప్రసిద్ధి?

- ఎ) లోహ పరిశ్రమ బి) వజ్ర పరిశ్రమ
సి) సన్ననివస్త్రాలు డి) నౌక పరిశ్రమ

139. శాతవాహన కాలంలో పలనాడు దేనికి ప్రసిద్ధి?

- ఎ) లోహ పరిశ్రమ బి) వజ్రాల పరిశ్రమ
సి) సుగంధ ద్రవ్యాలు డి) సన్ననివస్త్రాలు

140. వీరి యుగంలో లోహ పరిశ్రమకు ప్రసిద్ధి చెందిన ప్రాంతం?

- ఎ) పలనాడు బి) వినుకొండ
సి) కొండాపూర్ డి) కొడూరు

141. కార్ల గుహలోని బౌద్ధ శాఖ అయిన మహాసాంఘిక దానాలు చేసిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) రెండవ పులోమావి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

142. బౌద్ధ భిక్షువులకు నాన్‌ఘాట్ గృహను దానం చేసినవారు?

- ఎ) గౌతమీ బాలశ్రీ బి) నాగానిక
సి) రుద్రదమనిక డి) రుద్ర భట్టారిక

143. గౌతమీ బాలశ్రీ బదయనిభ బౌద్ధశాఖకు దానం చేసిన గుహ?

- ఎ) నాసిక్ బి) గుంటుపల్లి
సి) నానాపూట్ డి) కార్ల

144. నాగార్జునుడు తన జీవిత చరమ దశలో ఎక్కడ నివసించెను?

- ఎ) అమరావతి బి) వేంగి
సి) శ్రీ పర్వతం డి) భట్టిప్రోలు

145. ఆచార్య నాగార్జునుడికి సమకాలికుడు అయిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) గౌతమీ శాతకర్ణి
సి) హలుడు డి) రెండవ పులోమావి

146. అమరావతి మహాస్తూపానికి గొప్ప ప్రకారం నిర్మించిన వారు?

- ఎ) యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి బి) ఆచార్య నాగార్జునుడు
సి) గౌతమీ పుత్రశాతకర్ణి డి) రెండవ శాతకర్ణి

147. శ్రీ పర్వతంలో ఆచార్య నాగార్జునుడి కోసం పారావత విహారంను నిర్మించినది?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి
బి) వాషిష్ఠీ పుత్ర పులోమావి
సి) యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి
డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

148. శాతవాహనులకు ముఖ్యమైన బౌద్ధ క్షేత్రం ఏది?

- ఎ) శ్రీ పర్వతం బి) అమరావతి
సి) జగ్గయ్యపేట డి) గుంటుపల్లి

149. రేవు పట్టణము మరియు బౌద్ధ క్షేత్రం అయిన ప్రాంతం ఏది?

- ఎ) కొడూరు బి) ఘంటసాల
సి) భట్టిప్రోలు డి) గుంటుపల్లి

150. ఆగ్నేయాసియా దేశాలకు బౌద్ధులు ఏ రేవు పట్టణం ద్వారా వెళ్ళి బౌద్ధ ప్రచారం చేసేవారు?

- ఎ) గుంటుపల్లి బి) కొడూరు
సి) ఘంటసాల డి) అరికమేడు

151. శాతవాహనులు తమ శాసనాలను ఏ భాషలో వ్రాయించారు?

- ఎ) సంస్కృతం బి) ప్రాకృతం
సి) తెలుగు డి) బ్రహ్మీ

152. ఇటీవల శాతవాహనుల కాలం నాటి హిందూ దేవాలయాలు ఎచ్చట బయల్పడినవి?

- ఎ) వీరాపురం బి) అమరావతి
సి) గుంటుపల్లి డి) జగ్గయ్యపేట

153. శాతవాహనులు ఆంధ్రులని వాదించింది ఎవరు?

- ఎ) బండార్కర్ బి) బర్డెన్, రాఫ్స్
సి) విన్సెంట్ స్మిత్ డి) పై అందరూ

154. శాతవాహనులు పరిపాలనకు సంబంధించి విషయాలను ఎవరి నుండి గ్రహించారు?

- ఎ) గుప్తులు బి) నందులు
సి) మౌర్యులు డి) శుంగులు

155. శాతవాహనులు చతురంగ బలాలను పేర్కొన్న శాసనం ఏది?

- ఎ) అమరావతి బి) భట్టిప్రోలు
సి) హాధిగుంఘా డి) గుంటుపల్లి

156. "గుల్మిక" పదంను పేర్కొన్న శాసనం ఏది?

- ఎ) మంచికల్లు బి) మ్యాకడోని
సి) అమరావతి డి) నాగార్జునకొండ

157. బ్రహ్మణ శ్రమణులకు దానం చేసిన భూములను శూద్రులు సాగు చేసినందుకు చెల్లించే పన్ను పేరు ఏమిటి?

- ఎ) కరుకర బి) మక్తా
సి) దేవమేయ డి) రాజకంఘేట

158. 43,102 గోవులను, 27,000 గుర్రాలను దానం చేసిన శాతవాహన పాలకుడు ఎవరు?

- ఎ) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
డి) రెండవ శాతకర్ణి

159. శాతవాహనుల కాలం నాటి ఉదకయంత్రాలు అనగా నేమి?

- ఎ) పన్నులు
బి) పండుగలు
సి) నీటిపారుదల యంత్రాలు
డి) నాటి కాలం నాటి నాగళ్ళు

160. కొండాపూర్, మస్కి, పైథాన్ ప్రాంతాలలో దొరికిన మృణ్మయ శకలాలను వాఖ్యానించిన చరిత్ర కారుడు?

- ఎ) మెగస్తనీసు బి) టాలెమీ
సి) యజ్ఞాని పండితుడు డి) హూయాన్ త్సాంగ్

161. ఆ కాలంలో బౌద్ధులు ఎడ్లబండ్లను దానంగా స్వీకరించినట్లు ఏ శాసనం వలన తెలుస్తుంది?

- ఎ) చినగంజాం బి) మ్యకడోని
సి) అల్లూరు డి) అమరావతి

162. శాతవాహనుల కాలంలో వృత్తి ప్రాతిపదికన ఎన్ని శ్రేణులు ఉండేవి?

- ఎ) 12 బి) 10
సి) 18 డి) 16

163. శాలివాహనశకంను ప్రారంభించిన సంవత్సరము?

- ఎ) క్రీ.శ. 78 బి) క్రీ.పు. 78
సి) క్రీ.శ. 58 డి) క్రీ.పూ. 58

164. దిపెరిప్లస్ ఆఫ్ ఎరిత్రియన్ సి గ్రంథ కర్త?

- ఎ) టాలెమీ
బి) మెగస్తనీసు
సి) ఎరియన్
డి) పేరు తెలియని గ్రీకు చరిత్రకారుడు

165. దక్షిణ భారతదేశ మనువుగా కీర్తించబడిన వారు?

- ఎ) ఆర్యదేవుడు బి) దిజ్ఞానుడు
సి) నాగార్జునుడు డి) అపస్థంబుడు

166. ఆంధ్రలోని బౌద్ధ చైత్యగృహాలయములలో అతిప్రాచీనమైనది?

- ఎ) అమరావతి బి) గుంటుపల్లి
సి) శ్రీ పర్వతం డి) భట్టిప్రోలు

167. ఇటీవల బుద్ధుడి ధాతువులు లభించిన బావికొండ ఏ జిల్లాలో కలదు?

- ఎ) గుంటూరు బి) క్రీష్ణా
సి) విశాఖపట్టణం డి) ప్రకాశం

168. శాతవాహనులు తమ నాణేలను ఎక్కువగా ఏ లోహంలో ముద్రించారు?

- ఎ) బంగారం బి) రాగి
సి) కంచు డి) సీసం

169. కుబేరకుడి పేరు ఏ శాసనంలో ఉంది?

- ఎ) నాగార్జునకొండ బి) భట్టిప్రోలు
సి) అమరావతి డి) గుంటుపల్లి

170. పశ్చిమ క్షత్రపరాజు అయిన నహపాణుడిని ఓడించినది ఎవరు?

- ఎ) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి బి) యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి
సి) మొదటి శాతకర్ణి డి) మొదటి పులోమావి

171. మహాయాన బౌద్ధానికి చెందిన సూత్రాలాంకార గ్రంథ రచయిత?

- ఎ) అర్యదేవుడు బి) నాగార్జునాచార్యుడు
సి) అపస్తంభుడు డి) అసంగుడు

172. శాతవాహనుల కాలం నాటి నిగమాలు అనగా నేమి?

- ఎ) గ్రామాలు బి) రాజ్యాలు
సి) పట్టణాలు డి) వృత్తి సంఘాలు

173. దక్షిణపథపతి, అప్రతిహత చక్ర బిరుదులు గల రాజు ఎవరు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) రెండవ శాతకర్ణి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

174. శక-శాతవాహన ఘర్షణలు ఏ శాతవాహన రాజు కాలం నుండి ప్రారంభమయ్యాయి?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) రెండవ శాతకర్ణి
సి) మొదటి పులోమావి డి) హాలుడు

175. యాత్రికులకు, వ్యాపారులకు వసతులను ఏర్పాటు చేసిన నహపాణుడి అల్లుడు ఎవరు?

- ఎ) చప్లనుడు బి) బుద్ధపాలితుడు
సి) ముషదత్తుడు డి) రుద్రమనుడు

176. శాతవాహనుల కాలం నాటి నాణేములు ఏ లిపిలో ఉన్నాయి?

- ఎ) ఖరోష్ఠి బి) పాలి
సి) ప్రాకృతం డి) బ్రహ్మీ

177. గుమిక అంటే ఏమి?

- ఎ) రెవెన్యూ అధికారి
బి) సైనిక అధికారి
సి) గ్రామాధికారి
డి) రాజపత్రాలను భద్రపరిచేవాడు

178. లేఖకుడు అనే ఉద్యోగి విధి ఏమిటి?

- ఎ) రాజ పత్రాలను భద్రపర్చడం
బి) రికార్డులను రాయడం
సి) భూమి శిస్తు వసూలు చేయడం
డి) రెవెన్యూ వ్యవహారాలు చూడడం

179. శాతవాహన కాలంనాటి గహపతులు అంటే ఎవరు?

- ఎ) గూఢాచారులు
బి) నిగమసభ సభ్యులు
సి) గ్రామాధికారులు
డి) భూమి శిస్తు వసూలు అధికారులు

180. శాతవాహన కాలంనాటి నాణేముల తయారీ కేంద్రం ఎక్కడు వుంది?

- ఎ) గుంటూరు బి) అమరావతి
సి) కొండాపురం డి) శ్రీ పర్వతం

181. తెరచాప స్తంభాలున్న నాణేములను వేయించిన రాజు వంశం?

- ఎ) ఇక్ష్వాకులు బి) శాతవాహనులు
సి) విష్ణుకుండినులు డి) బృహత్పలాయనులు

182. నాసిక్ లో శ్రమణుల రక్షణకు మహామాత్రుణ్ణి నియమించిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) కృష్ణుడు
సి) శ్రీముఖుడు డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

183. బౌద్ధమతంలో పూజించే విధానం చైత్యకవాదనంను ప్రవేశపెట్టింది?

- ఎ) మహాదేవ బిక్షువు బి) వర్ణమానుడు
సి) నాగార్జునుడు డి) కుశ్చీరకుడు

184. ఏ శాతవాహన రాజుకాలంలో మత్స్యపురాణం సంకలనం చేయబడింది?

- ఎ) హాలుడు బి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) రెండవ పులోమావి

185. శాతవాహన రాజులు తమ వ్యక్తిగత నామాలకు మాతృనామాలను ముందు చేర్చి చెప్పుకోనే పద్ధతి ఏ శాతవాహన రాజు కాలంలో ప్రారంభమయ్యింది?

- ఎ) హలుడు బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
సి) గౌతమీపుత్ర డి) రెండవపులోమావి

186. ఏ ఆహారంలో కొలికశ్రేణి ఋషభదుత్తుడు చెల్లించిన 2000 కర్ణాలపై వడ్డీతో శ్రమణులకు వస్త్రం దానం జరిగింది?

- ఎ) శాతవాహన హారం బి) గోవర్ధనాహారం
సి) మమలాహారం డి) సోపారాహారం

187. శాతవాహనుల కాలం నాటి పండుగలను పేర్కొన్న గ్రంథం ఏది?

- ఎ) కాతంత్ర వ్యాకరణం బి) కామ సూత్రాలు
సి) రత్నావళి రాజపరికథ డి) గాథాసప్తశతి

188. శాతవాహనుల కాలంనాటి ఉద్యాగమన, ఘటానిబంధన, మదన ఉత్సవాలు అనగా నేమి?

- ఎ) గ్రంథాలు బి) పన్నులు
సి) సంగీత పరికరాలు డి) పండుగలు

189. శాతవాహనుల కాలంనాటి సాంఘిక జీవితం ఏ గ్రంథం వలన తెలుసును?

- ఎ) గాథసప్తశతి బి) కామసూత్రాలు
సి) కాతంత్ర వ్యాకరణం డి) బృహత్పథమంజరి

190. వీరి కాలంనాటి ఆభరణాలు, ప్రజల అలవాట్లు, సాంఘిక జీవనం ఏ శిల్పాల వలన తెలుస్తుంది?

- ఎ) గుంటుపల్లి బి) అమరావతి
సి) నాగార్జునకొండ డి) భట్టిప్రోలు

191. గణపతి, మహిషాసురమర్దని, ఇంద్రాది ఆలయాలను పేర్కొన్న గ్రంథము ఏది?

- ఎ) కాతంత్ర వ్యాకరణం బి) గాథసప్తశతి
సి) కామసూత్రాలు డి) స్మృహుల్లేఖ

192. అమరావతి సమీపంలో వడ్డమానుకొండపై మహామేఘవాహన విహారం నిర్మించిన రాజు ఎవరు?

- ఎ) నాగార్జునుడు బి) యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి
సి) ఖారవేలుడు డి) సంప్రతి

193. నాగార్జునకొండలో ఏ శాతవాహన రాజు అసంపూర్ణ శాసనం దొరికింది?

- ఎ) శివశాతకర్ణి బి) శ్రీ విజయశాతకర్ణి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) మూడవ పులోమావి

194. సుప్రసిద్ధ జైనాచార్యుడైన కొండాకుండాచార్యుడు ఎక్కడ ఆశ్రమం నిర్మించుకొని జైనమత ప్రచారం చేసారు?

- ఎ) సిద్ధవటం బి) గంగపేరూరు
సి) కోనకండ్ల డి) అమరావతి

195. మహాసాంఘిక బౌద్ధశాఖకు ప్రధానమైన కేంద్రం ఏది?

- ఎ) ధాన్యకటకం బి) గుంటుపల్లి
సి) భట్టిప్రోలు డి) జగ్గయ్యపేట

196. బౌద్ధమత చైత్యకులలో రాజగిరిక శాఖ ఎక్కడ ఏర్పడింది?

- ఎ) గుడివాడ బి) గుంటుపల్లి
సి) జగ్గయ్యపేట డి) శ్రీపర్వతం

197. ఈ క్రింది వాటిలో సరికానిది ?

- ఎ) అపరశైల-శ్రీపరత్వం
బి) ఉత్తరశైల-జగ్గయ్యపేట
సి) సిద్ధార్థక శాఖ-గుడివాడ
డి) రాజగిరిక-గుడివాడ

198. ఏ గ్రంథమును అనుసరించి ఆచార్య నాగార్జునుడి జన్మస్థలం దక్షిణాపథములోని వెదలి అని తెలుస్తుంది?

- ఎ) లంకావతార సూత్రం
బి) మహావంశం
సి) సమయసారం
డి) ప్రజ్ఞాపారమిత శాస్త్రము

199. చైత్యకుల శాఖ పూర్వ శైల ఎక్కడ ప్రసిద్ధి చెందినది?

- ఎ) ధాన్యకటకం బి) జగ్గయ్యపేట
సి) గుడివాడ డి) శ్రీ పర్వతం

200. ఏ శాతవాహనురాజు కాలంలో ఉజ్జయిని నుండి వచ్చిన యాత్రికుడు అమరావతిలో వేయించిన శాసన భాషలో సంస్కృతభాష ప్రభావం కనిపిస్తుంది ?

- ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) మూడోపులోమావి
సి) కుంతలశాతకర్ణి డి) హాలుడు

201. ఆచార్య నాగార్జునుడు రచించిన ఏ గ్రంథమును విద్యార్థులందరూ తప్పక కంఠస్థం చేసేవారు అని చైనా యాత్రికుడు అయిన ఇత్సింగ్ పేర్కొన్నారు ?

- ఎ) ప్రజ్ఞాపారమిత శాస్త్రం
బి) సప్తశరాటిక
సి) రత్నావళి-రాజపరికథ
డి) స్మృహుల్లేఖ

202. శాతవాహనుల చివరి రాజు మూడో పులోమావి వేయించిన శాసనం ఏది?

- ఎ) అమరావతి బి) నాగార్జునకొండ
సి) మ్యాకదోని డి) మంచికల్లు

203. శాతవాహనుల కాలం నాటి శూన్యవాద కర్త ఎవరు?

- ఎ) నాగార్జునుడు
బి) హాలుడు
సి) అర్యదేవుడు
డి) కొండ కుందాచార్యుడు

204. మాధ్యమిక వాదంను ప్రవేశపెట్టింది?

- ఎ) భావవివేకుడు బి) ఆర్యదేవుడు
సి) దిజ్ఞానుడు డి) నాగార్జునుడు

205. ఆంధ్రదేశం వస్త్ర పరిశ్రమకు ప్రసిద్ధి చెందినట్లు తెలిపే జాతకం ఏది?

- ఎ) సేవరిణి జాతకం బి) భీమసేన జాతకం
సి) రాజావళి కథ డి) చుళ్ళకళింగ జాతకం

206. ఈ క్రింది వానిలో సరిగా జత చేయనిది?

- ఎ) కువలయమాల - ఉద్యోతనుడు
బి) ఆరోగ్యమంజరి - నాగార్జునుడు
సి) బహుధృ మంజరి - బుద్ధస్వామి
డి) తిలకమంజరి - ధనపాలుడు

207. ఆంధ్రాలో ఒకే ఒక స్థూపానికి ప్రాకారం గల బౌద్ధ స్థూపం ఏది?

- ఎ) దుపాడు బి) నాగార్జునకొండ
సి) భట్టిప్రోలు డి) అమరావతి

208. శాతవాహనుల కాలం నాటి శ్రేణులు (బ్యాంకులు) ఎంతశాతము వడ్డీతో అప్పు ఇచ్చేవి?

- ఎ) 6% బి) 3%
సి) 12% డి) 9%

209. ఆంధ్రాలో జైనమతంను వ్యాప్తి చేసిన మౌర్య చక్రవర్తి?

- ఎ) అశోకుడు బి) చంద్రగుప్తమౌర్యుడు
సి) బింబిసారుడు డి) సంప్రతి

210. ధరణికోట శాసనం వేయించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) మొదటి పులోమావి బి) రెండవ పులోమావి
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

211. శాతవాహనుల కాలంలో తూర్పు తీరంలో రోమనుల ప్రధాన వర్తక స్థావరం ఏమిటి?

- ఎ) చినగంజాం బి) మోటుపల్లి
సి) మైసోలియా డి) అరికమేడు

212. ఆంధ్రాలో మహాయాన బౌద్ధమతం ఏ శతాబ్దిలో అభివృద్ధి చెందింది?

- ఎ) క్రీ.పూ. 3 బి) క్రీ.పూ. 2
సి) క్రీ.పూ. 5 డి) క్రీ.శ. 2

213. సుత్తని పాతం అనేది ఏ మతగ్రంథం?

- ఎ) బౌద్ధమతం బి) జైనం
సి) వైష్ణవం డి) శైవమతం

214. శివగుప్తుడు ఏ శాతవాహన రాజుకు మంత్రిగా ఉండెను?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) యజ్ఞశ్రీ
సి) హాలుడు డి) గౌతమీ పుత్రశాతకర్ణి

215. శాతవాహనుల కాలం నాటి శ్రేణులు అనగా నేమి?

- ఎ) వ్యాపారులు బి) శిల్పులు
సి) బ్యాంకులు డి) సాలేవారు

216. శాతవాహనుల కాలంలో తూర్పు తీరంలోని ముఖ్య రేవు పట్టణం ఏది?

- ఎ) మైసోలియా బి) కోడూరు
సి) అరికమేడు డి) ధాన్యకటకం

217. శాతవాహనుల కాలంలో వెణకటపురి అనే ప్రదేశంలో ఏ మతానికి చెందిన సమావేశం జరిగింది?

- ఎ) జైనం బి) బౌద్ధం
సి) పార్శి డి) హిందూమతం

218. గాఢాసప్తశతి రచన ఏ దేవుడి స్తుతితో మొదలవుతుంది?

- ఎ) వాసుదేవుడు బి) ఇంద్రుడు
సి) గణపతి డి) శివస్తోత్రం

219. మధ్యప్రదేశ్‌లోని జోగల్‌తంబి వద్ద లభించిన నాణేలు ఏ శాతవాహన రాజువి?

- ఎ) రెండవ పులోమావి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

220. శాతవాహనుల కాలంలో ఏ కుటుంబ వ్యవస్థ అమలులో వుంది?

- ఎ) పితృస్వామ్య వ్యవస్థ బి) ఉమ్మడి వ్యవస్థ
సి) మాతృస్వామ్య వ్యవస్థ డి) ఏదీకాదు

221. సాంచి స్తూప దక్షిణ ద్వారంపై శాసనం వేసింది?

- ఎ) సంప్రతి
- బి) ఖారవేలుడు
- సి) వాసిష్ఠీపుత్ర ఆనందుడు
- డి) ఋషభదత్తుడు

222. అస్సక రాజైన మొదటి శాతకర్ణి చేతిలో కళింగ ఖారవేలుడు పరాజితుడైనట్లు తెలిపే జాతకం ఏది?

- ఎ) భీమసేన జాతకం
- బి) సేరివణిజ జాతకం
- సి) చుళ్ళ కళింగ జాతకం
- డి) సుత్తనిపాత జాతకం

223. శాతవాహనులు ఆంధ్రులని, ఆంధ్ర భృత్యులని పేర్కొన్నవారు?

- ఎ) మారెముండ రామారావు
- బి) సుక్తాంకర్
- సి) బండార్కర్
- డి) వి.వి.మిరాశి

224. శాతవాహనుల కాలం నాటి బౌద్ధయుగ ఆంధ్ర శిల్పానికి ఉన్న పేరు?

- ఎ) గాంధార శిల్పం
- బి) వేసరశైలి
- సి) అమరావతి శిల్పం
- డి) నాగార్జునకొండ శిల్పం

225. శాతవాహనులు ఎవరు?

- ఎ) వైశ్యులు
- బి) బ్రాహ్మణులు
- సి) క్షత్రియులు
- డి) శూద్రులు

226. కరీంనగర్ జిల్లాలో బయల్పడిన మునగుల గుట్ట ఏ మతానికి సంబంధించినది?

- ఎ) హిందూ
- బి) జైనం
- సి) బౌద్ధం
- డి) శైవం

227. పంచదార, బెల్లం ప్రస్తావన ఏ గ్రంథంలో కలదు?

- ఎ) బృహత్పథ
- బి) తిలకమంజరి
- సి) గాఢాస్తమతతి
- డి) కామసూత్రాలు

228. ఆంధ్ర మహావిష్ణువు దేవాలయం ఎక్కడ ఉంది?

- ఎ) అమరావతి
- బి) శ్రీకాకుళం
- సి) సింహాచలం
- డి) ఉండవల్లి

229. శాతవాహనుల మొట్టమొదటి రాజధాని శ్రీకాకుళం ఏజిల్లాలో ఉండేది?

- ఎ) గుంటూరు
- బి) కరీంనగర్
- సి) కృష్ణ
- డి) ప్రకాశం

230. శాతవాహనుల కాలంలో గ్రీకురోమన్ ప్రభావం దీనిపై అధికముగా ఉంది?

- ఎ) సంగీతం
- బి) వాస్తు శిల్పాలు
- సి) సాహిత్యం
- డి) పరిపాలనా అంశాలు

231. దక్షిణ భారతదేశ మనువుగా ప్రసిద్ధిగాంచిన వారు ఎవరు?

- ఎ) నాగార్జునుడు
- బి) కొండాకుందనాచార్యుడు
- సి) సిద్ధ నాగార్జునుడు
- డి) అపస్తంబుడు

232. శాతవాహన కాలం నాటి తూర్పుతీరపు ప్రముఖ రేవుపట్టణం ఏది?

- ఎ) కోడూరు
- బి) భరుకచ్య
- సి) మైసోలియా
- డి) సోపార

233. ఆంధ్ర పథమును పేర్కొన్న తొలి శాసనము ఏది?

- ఎ) నానాఘాట్ శాసనము
- బి) అమరావతి శాసనము
- సి) భట్టికోట శాసనము
- డి) మైదవోలు శాసనము

234. క్రీ.పూ. 4వ లేక 5వ శతాబ్దం నాటి సూత్రకారులలో ప్రసిద్ధుడు ఎవరు?

- ఎ) భోధాయనుడు
- బి) మహాదేవ్ బిక్షువు
- సి) అపస్తంబుడు
- డి) నాగార్జునచార్యుడు

235. సామ్రాట్ బిరుదు గల శాతవాహన రాజు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి
- బి) రెండవ శాతకర్ణి
- సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
- డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

236. వివిధ ప్రాంతాల నుంచి వచ్చే కవులతో విద్యాగోష్ఠులు జరిపిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) హాలుడు
- బి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
- సి) కుంతల శాతకర్ణి
- డి) వేదశ్రీ శాతకర్ణి

237. క్షహరాట వంశ నిరవశేషకర అనే బిరుదుగల శాతవాహన రాజు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి
- బి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
- సి) రెండో శాతకర్ణి
- డి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి

238. శాతవాహన కాలం నాటి ఏ మహారథి యొక్క నాణాలు చిత్తలదుర్గంలో అభించినవి?

- ఎ) స్కంధనాగుడు
- బి) త్రణకైయిరో
- సి) కళలాయ
- డి) శివసేనుడు

239. దేవి నాగానిక తండ్రి అయిన మహారథి త్రణకైయిరో ఏ దైత్య గృహ ప్రాంగణంలో సింహ స్తంభాన్ని వేయించాడు?

- ఎ) అమరావతి బి) నాసిక్
సి) కార్దే డి) గుంటుపల్లి

240. శాతవాహనుల కాలంలో కొందరి వర్తకులకు ఈ బిరుదు ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది?

- ఎ) గుల్మిక బి) గాహతి
సి) గ్రామిక డి) కౌలిక

241. శాతవాహనుల కాలం నాటి వణిజులు అనగా ఎవరు?

- ఎ) వర్తకులు బి) సాలెవారు
సి) ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు డి) బౌద్ధులు

242. శాతవాహనుల కాలం నాటి ముఖ్యమైన రేవు పట్టణం?

- ఎ) మైసోలియం బి) సోపార
సి) భరుకచ్చ డి) అరికమేడ్

243. శాతవాహన రాజులను పేర్కొనే శాసనాలు మొత్తం ఎన్ని లభించాయి?

- ఎ) 20 బి) 27
సి) 15 డి) 50

244. శాతవాహనుల కాలం నాటి నాగరిక జీవితం తెలియజేస్తున్న గ్రంథం?

- ఎ) గాథాసప్తసతి బి) కామసూత్రాలు
సి) బృహత్పథ డి) కాతంత్ర వ్యాకరణం

245. కొండ కుండనాచార్యుడు రచించిన ఏ గ్రంథం శ్వేతాంబర, దిగంబర శాఖల వారందరికీ ఆచరణీయమైనది?

- ఎ) ప్రవచనాసారము
బి) సమయసారము
సి) పంచాస్తి కాయసారము
డి) నియమసారము

246. కొండ కుండనాచార్యుడు రచించిన గ్రంథాలలో ప్రభాతత్రయం కాని గ్రంథం ఏది?

- ఎ) సమయసారము బి) పంచశక్తియ
సి) ప్రవచనాసారము డి) నియమసారము

247. శాతవాహనుల కాలం నాటి ఏ గ్రంథంలో పల్లె జీవితం చక్కగా చిత్రీకరించబడినది?

- ఎ) కామసూత్రాలు బి) బృహత్పథ

సి) గాథాసప్తసతి డి) కాతంత్ర వ్యాకరణం

248. ఎక్కడి శిలాల్పలో పడుకొనేవి, కూర్చొనేవి 16 రకాల పీటలు కన్పిస్తాయి?

- ఎ) గుంటుపల్లి బి) కార్దే
సి) అమరావతి డి) నాసిక్

249. శాతవాహనుల కాలం నాటి గాథ సప్తసతి ఈ పండగను వర్ణించింది?

- ఎ) దసరా బి) హోలి
సి) వినాయక చవితి డి) సంక్రాంతి

250. కుంతల శాతకర్ణిని ఆరు నెలలో సంస్కృత విద్యాపారంగతునిగా తయారు చేసినకవి ఎవరు?

- ఎ) వాత్సాయనుడు బి) గుణాధ్యుడు
సి) క్షేవేంద్రుడు డి) శర్వవర్మ

251. ఆచార్య నాగార్జునాచార్యున్ని గొప్ప విషవైద్యుడని ప్రశంసించిన కవి ఎవరు?

- ఎ) బాణుడు బి) గుణాధ్యుడు
సి) శర్వవర్మ డి) సోమదేవసూరి

252. ఈ క్రింది వాటిలో ఆచార్య నాగార్జుని రచన కానిది?

- ఎ) రత్నావళి రాజపరికథ
బి) మాధ్యమిక కారిక
సి) రసరత్నాకరం
డి) ప్రమాణ సముచ్చయం

253. జువాలోని బోరోబోదుర్ సుప్రసిద్ధ బౌద్ధక్షేత్రానికి ఈ బౌద్ధక్షేత్రం నమూనా అని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం?

- ఎ) భట్టిప్రోలు బి) గుంటుపల్లి
సి) శాలిహుండం డి) లింగాలమెట్ట

254. శాతవాహన కాలంలో అత్యంత మనోహర స్థూపం ఏది?

- ఎ) ఘంటశాల బి) గుంటుపల్లి
సి) ఫణిగిరి డి) నేలకొండపల్లి

255. శాతవాహన కాలంలో జనసామాన్యంలో ఎక్కువగా ఉపయోగించిన నాణెం ఏది?

- ఎ) కర్షపణ బి) సువర్ణం
సి) జిటాలు డి) చిన్నం

256. మొదటి సారిగా శాసనాలను వేయించిన శాతవాహనరాజు ఎవరు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) రెండవ శాతకర్ణి
సి) కృష్ణుడు డి) శ్రీముఖుడు

257. మగధరాజు పుష్యమిత్ర, శుంగునికి సమకాలికుడైన శాతవాహనరాజు?

- ఎ) శ్రీముఖుడు బి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి
సి) రెండవ శాతకర్ణి డి) మొదటి శాతకర్ణి

258. గ్రీకు-బాక్టీయన్ రాజు డెమోట్రీయస్ కు సమకాలికుడైన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి బి) రెండవ శాతకర్ణి
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) హాలుడు

259. ఉదక యంత్రాలను పేర్కొన్న శాతవాహనుల కాలం నాటి శాసనం ఏది?

- ఎ) అమరావతి బి) నాసిక్
సి) మ్యాకధోని డి) అట్లారు

260. శాతవాహనుల కాలం నాటి స్వదేశి, విదేశి వాప్యారంసు తెలిపే ఏ గైడ్ టూ జియోగ్రఫి అనే గ్రంథ రచయిత ఎవరు?

- ఎ) ప్లీనీ బి) టాలెమి
సి) మెగస్తనీసు డి) స్ట్రాబో

261. కుటుంబ సభ్యులు అందరూ సమిష్టిగా విరాళాలు ఇచ్చినట్లు తెలిపే శాతవాహనుల కాలం నాటి శాసనం ఏది?

- ఎ) గుంటుపల్లి బి) నాసిక్
సి) అమరావతి డి) నాగార్జున కొండ

262. ధర్మామృతం అనే జైనగ్రంథంను రచించింది ఎవరు?

- ఎ) కొండకుందానచార్యుడు
బి) నయనసేనుడు
సి) ధర్మకీర్తి
డి) బుద్ధఘోషుడు

263. మౌర్యచంద్రగుప్తుని ఆస్థానంలోని గ్రీకు రాయబారి మెగస్తనీసు రచించిన గ్రంథం ఏది?

- ఎ) జియోగ్రఫి
బి) ఇండికా
సి) నెచరల్ హిస్టరీ
డి) ది పెరిప్లస్ ఆఫ్ ఎరిత్రియన్ సీ

264. యశోధర్ముడు అనే ఇక్ష్వాకు రాకుమారుడు దక్షిణాదికి వలస వచ్చి ప్రతీపాలపుర రాజ్యం స్థాపించినట్లు తెలియజేసే గ్రంథం ఏది?

- ఎ) ధర్మామృతం బి) విమానవత్తు
సి) రాజవళికథ డి) మహావంశం

265. కోసలరాజు కులగురువైన బావరి దక్షిణ దేశానికి వచ్చి అస్సకములక రాజ్యాల సరిహద్దుల్లో గోదావరినది మీద ఆశ్రమం నిర్మించుకొని విద్యాబోధన చేసినట్లు తెలుపు బౌద్ధ గ్రంథం ఏది?

- ఎ) విమానవత్తు బి) సుత్తనిపాతం
సి) ధర్మామృతం డి) చిత్తశుద్ధి ప్రకరణము

266. బుద్ధునికి సమకాలికుడైన సూత్రకారుడు? (a)

- ఎ) బావరి బి) అపస్తంభుడు
సి) బోధాయనుడు డి) బుద్ధఘోషుడు

267. విమానవత్తు భాష్యం ప్రకారం అస్సకరాజుకు బౌద్ధమతం ఇచ్చిన బుద్ధుని ప్రధానశిష్యుడు ఎవరు?

- ఎ) మహాదేవ భిక్షువు బి) బావరి
సి) మహాకాత్యాయునుడు డి) అపస్తంభుడు

268. బౌద్ధమత ప్రచారానికి అశోకుడు మహిష మండలానికి ఏ బౌద్ధచార్యుడిని పంపినాడు?

- ఎ) బుద్ధఘోషుడు బి) ధర్మకీర్తి
సి) మహాకాత్యాయునుడు డి) మహాదేవభిక్షువు

269. ఆంధ్రదేశంలో మొట్టమొదటి బౌద్ధ భిక్షువు ఎవరు? (d)

- ఎ) అపస్తంభుడు బి) మహాకాత్యాయునుడు
సి) బుద్ధఘోషుడు డి) మహాదేవభిక్షువు

270. అమరావతిలో చైత్యవాద బౌద్ధమును స్థాపించిన వారు ఎవరు?

- ఎ) మహాదేవభిక్షువు బి) బుద్ధఘోషుడు
సి) ధర్మకీర్తి డి) ఆర్యదేవుడు

271. పసుద్ధిమాగ అనే బౌద్ధ గ్రంథమును రచించినది ఎవరు?

- ఎ) బుద్ధఘోషుడు బి) ధర్మకీర్తి
సి) ఆర్యదేవుడు డి) దిజ్ఞాగుడు

272. “ప్రమాణ కీర్తిక, న్యాయబిందు” అనే గ్రంథాలను రచించినది ఎవరు?

- ఎ) బుద్ధఘోషుడు బి) ఆర్యదేవుడు
సి) ధర్మకీర్తి డి) దిజ్ఞాగుడు

273. సింహాళం నుండి హీనయాన బౌద్ధ గ్రంథాలను నాగార్జున కొండకు తెచ్చిన బౌద్ధాచార్యుడు ఎవరు?

- ఎ) మహాదేవభిక్షువు బి) బుద్ధఘోషుడు
సి) ధర్మకీర్తి డి) దిజ్ఞాగుడు

274. ఆంధ్రదేశంలో అమరావతి స్థూపంను నిర్మించినవారు ఎవరు?

- ఎ) మహాదేవభిక్షువు బి) బుద్ధఘోషుడు
సి) మహాకాత్యాయుడు డి) ఆచార్య నాగార్జునుడు

275. తన జీవిత చరమదశలో వేంగి విహారంలో నివసించిన బౌద్ధాచార్యుడు ఎవరు?

- ఎ) బావవివేకుడు బి) ఆర్యదేవుడు
సి) దిజ్ఞాగుడు డి) బుద్ధఘోషుడు

276. ధాన్యకటక విహారంలో నివసించిన బౌద్ధాచార్యుడు ఎవరు?

- ఎ) మహాదేవ భిక్షువు బి) బావవివేకుడు
సి) ఆర్యదేవుడు డి) దిజ్ఞాగుడు

277. రాజుముఖాన్ని నాణేలపై ముద్రణ వేయించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) గౌతమీపుత్ర శతకర్ణి బి) యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి
సి) అపిలకుడు డి) శ్రీముఖుడు

278. ఆంధ్రుల చరిత్రలో నాణేలు ముద్రించి మొదటి రాజు వంశం ఏది?

- ఎ) ఇక్ష్వాకులు బి) శాతవాహనులు
సి) ప్రాచీనవల్లవులు డి) విష్ణుకుండినులు

279. రణగోభద్ర, రణగోస్వామి అనే పేరున్న నాణేములు ఏ శాతవాహన రాజువి?

- ఎ) కృష్ణుడు బి) శ్రీముఖుడు
సి) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి డి) మొదటిపులోమావి

280. ఏ శాతవాహను రాజు కాలంలో ఆంధ్రలో భాగవతం ప్రవేశపెట్టబడింది?

- ఎ) కృష్ణుడు బి) అపిలకుడు
సి) కుంతల శాతకర్ణి డి) వేదశ్రీ

281. నాసిక్ బౌద్ధ స్తూపాల సంక్షేమము కోసం ధర్మమహామాత్ర అనే అధికారులను నియమించిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) అపిలకుడు బి) శ్రీముఖుడు
సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణుడు డి) కణ్ణ

282. రాజన్యశ్రీ శాతకర్ణి అనే బిరుదుగల శాతవాహన రాజు?

- ఎ) రెండవ శాతకర్ణి బి) మొదటి శాతకర్ణి
సి) హాలుడు డి) కుంతల శాతకర్ణి

283. ఏ శాతవాహన రాజు నాణేములపై పాటలీపుత్ర చిహ్నంను ముద్రించాడు?

- ఎ) స్వాతికర్ణి బి) కుంతల శాతకర్ణి
సి) మొదటి పులోమావి డి) రెండవ పులోమావి

284. కనిష్ఠుడుకి సమకాలీకుడైన శాతవాహనరాజు?

- ఎ) శివస్వాతి బి) కుంతల శాతకర్ణి
సి) హాలుడు డి) యజ్ఞశ్రీ శతకర్ణి

285. ఆంధ్రుల చరిత్రలో ఏ రాజులకాలంలో మొదటగా వృత్తులను బట్టి కులవ్యవస్థ ఏర్పడింది?

- ఎ) ప్రాచీన వల్లవులు బి) ఇక్ష్వాకులు
సి) విష్ణుకుండనులు డి) శాతవాహనులు

286. బౌద్ధమత శాఖయైన హీనయానానికి ప్రధాన కేంద్రం ఏది?

- ఎ) విజయపురి బి) అమరావతి
సి) నెలకొండపల్లి డి) గుంటుపల్లి

287. బౌద్ధమత శాఖయైన మహాయానానికి ఆంధ్రదేశంలో ప్రధాన కేంద్రం?

- ఎ) అమరావతి బి) విజయపురి
సి) గుంటుపల్లి డి) నెలకొండపల్లి

288. 1926లో నాగార్జునకొండను కనుగొన్న పురావస్తు పరిశోధకుడు ఎవరు?

- ఎ) కల్నల్ మెకంజీ బి) ఎ.ఆర్. సరస్వతి
సి) సర్జాన్ మార్షల్ డి) ఆంధ్రు రాబర్ట్స్

289. కుమారస్వామి రూపంలో నాణేములను ముద్రించిన శాతవాహన రాజు?

- ఎ) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి బి) కుంతల శాతకర్ణి
సి) శ్రీ ముఖుడు డి) హాలుడు

290. ధేరవాదులు ఏ మతానికి చెందినవారు?

- ఎ) జైనం బి) వైష్ణవం
సి) శైవం డి) బౌద్ధం

291. మహిశాసకశాఖ ఏమతంలోని విభాగం?

- ఎ) బౌద్ధం బి) శైవం
సి) వైష్ణవం డి) జైనం

292. విజ్ఞానవాదంను ఎవరు ప్రవేశపెట్టారు?

- ఎ) బుద్ధపాలితుడు బి) దిజ్ఞాగుడు
సి) మైత్రేయనాధుడు డి) ఆర్యదేవుడు

293. నికాయశాఖ ఏ మతంనకు సంబంధించినది?

- ఎ) శైవం బి) బౌద్ధం
సి) వైష్ణవం డి) జైనం

294. ఫతీస్ గఢ్ లో ఏ శాతవాహన రాజు నాణేం అభించినది?

- ఎ) వివస్వాతి బి) అపిలకుడు
సి) స్కంధస్వాతి డి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి

295. నిశిధ శిలలు ఏ మతంనకు సంబంధించినవి?

- ఎ) బౌద్ధం బి) జైనం
సి) శైవము డి) వైష్ణవము

296. భద్రయనయ అనేది ఏ మతము యొక్క ప్రధానశాఖ?

- ఎ) జైనం బి) బౌద్ధం
సి) వైష్ణవము డి) శైవము

297. బౌద్ధమత శాఖయైన బదయనయ అనేది ఎక్కడ వర్ణిల్లింది?

- ఎ) గుంటుపల్లి బి) నాసిక్
సి) అమరావతి డి) విజయపురి

298. సరస్వతి గచ్చుకు ఆధ్యుడు ఎవరు?

- ఎ) ధర్మకీర్తి బి) నాగార్జునాచార్యులు
సి) మైత్రేయనాథుడు డి) కొండకుందన చార్యుడు

299. బౌద్ధశిల్పాలకు వర్ణచిత్రకరణే అంతకుద్య చిత్రాలను వ్యాఖ్యానించినది ఎవరు?

- ఎ) బరెస్ బి) బండార్గర్
సి) కార్ల్ వెల్ డి) బులర్

300. సూత్రావతరం గ్రంథ రచయిత ఎవరు?

- ఎ) ధర్మకీర్తి
బి) కొంటకుందన చార్యుడు
సి) ఆర్యదేవుడు
డి) భావవివేకకుడు

301. అమరావతి ప్రాంతంలో నివసించే నాగులు బౌద్ధమతాన్ని స్వీకరించారని ఏ బౌద్ధ గ్రంథంవలన తెలుస్తుంది?

- ఎ) లంకావతరం బి) సుత్తనిపాతం
సి) పరామంధ్రదీపని డి) గంధవ్యూహ

302. బౌద్ధులను కలలో కూడ చూడడం అనర్థదాయకం అని, అపవిత్రం అని బోధించిన ధర్మశాస్త్రం ఏది?

- ఎ) శ్లోకవార్తికం బి) యజ్ఞవల్క్యస్మృతి
సి) పరమార్థదీపని డి) బ్రహ్మసూత్రభాష్యం

303. మహాదేవ బిక్షువు ఎన్నవ బౌద్ధ సంగీతి తర్వాత అమరావతి స్థూపాన్ని నిర్మించారు?

- ఎ) 1 బి) 2
సి) 3 డి) 4

304. శ్లోకవార్తికంను రచించినవాడు ఎవరు?

- ఎ) శంకరుడు బి) మైత్రేయనాథుడు
సి) కుమారీలబట్టు డి) కొండకుందనాచార్యుడు

305. భట్టి ప్రోలులోని బౌద్ధ స్తూప శిథిలాలను 1892లో వెలువరించిన విదేశీయుడు ఎవరు?

- ఎ) అలెగ్జాండర్ రే బి) జూవెనూ బ్రె
సి) లాంగ్ హోర్ట్ డి) సర్ జాన్ మార్షల్

306. మహాపంచం గ్రంథం ప్రకారం అశోకుడు బుద్ధధాతువుల మీద ఎన్ని స్థూపాలు నిర్మించాడు?

- ఎ) 84000 బి) 86000
సి) 82000 డి) 88000

307. మహాసాంఘిక శాఖ ఎన్నో సంగీతి సంధర్భంగా ఏర్పడింది?

- ఎ) నాలుగో సంగీతి బి) మూడో సంగీతి
సి) మొదటి సంగీతి డి) రెండో సంగీతి

308. మహా సాంఘికల మూల గ్రంథం?

- ఎ) మహావస్తు బి) రత్నావళి
సి) ప్రజ్ఞాదీప డి) అక్షరశతక

309. బౌద్ధవాఙ్మయం ప్రకారం ఎన్ని బౌద్ధమత శాఖలున్నట్టు తెలుస్తుంది?

- ఎ) 20 బి) 32
సి) 36 డి) 34

310. ఆంధ్రులలో బౌద్ధం పట్ల ప్రత్యేకమైన అభిమానాన్ని ప్రదర్శించిన జాతులు ఏవి?

- ఎ) యక్షజాతి బి) అంధకులు
సి) ఎ మరియు డి డి) నాగజాతి

311. రెండో బుద్ధునిగా పేరు పొందినవాడు?

- ఎ) నాగార్జునుడు బి) భావవివేక
సి) ఆర్యదేవుడు డి) బుద్ధపాలిత

312. ఆంధ్రలో బుద్ధుని శిష్యుడు?

- ఎ) నాగార్జునుడు బి) అశోకుడు
సి) కొండన్న (కౌండిన్య) డి) ఆనందుడు

313. బుద్ధుడు ఆంధ్రదేశంలో ఎక్కడ 'ధర్మబోధ' చేశాడు?

- ఎ) ఘంటసాల బి) కళింగ
సి) ధాన్యకటకం డి) ములక

314. ఆంధ్రలో చైత్యక, మహాసాంఘిక సంప్రదాయాల నుండి ఆవిర్భవించిన బౌద్ధమతం?

- ఎ) మహాయానం బి) హేతువాదం
సి) చైత్యకవాదం డి) హీనయానం

315. లింగాల మెట్ట బౌద్ధస్థూపం ఏ జిల్లాలో ఉంది?

- ఎ) విశాఖపట్నం బి) గుంటూరు
సి) పశ్చిమ గోదావరి డి) కృష్ణా

316. శ్రీకాకుళంలో ఉన్న శాలిహుండం అనే ప్రసిద్ధ బౌద్ధ క్షేత్రం ఏ నది ఒడ్డున ఉంది?

- ఎ) కృష్ణా బి) గోదావరి
సి) వంశధార డి) నాగావళి

317. హినయానంలో ఎంతమంది బుద్ధులుంటారు?

- ఎ) ఐదుగురు బి) అనేకమంది
సి) ముగ్గురు డి) ఒకే ఒకరు

318. ఆంధ్రలో బౌద్ధమతం ఎప్పటివరకు రాజ్యమేలింది?

- ఎ) క్రీ.పూ. 2 నుండి క్రీ.శ. 6
బి) క్రీ.పూ. 3 నుండి క్రీ.శ. 7
సి) క్రీ.పూ. 4 నుండి క్రీ.శ. 3
డి) క్రీ.పూ. 1 నుండి క్రీ.శ.

319. లింగంలో శివుణ్ణి చూసే ప్రసిద్ధి గాంచిన శివలింగం ఎచ్చట కలదు?

- ఎ) అమరావతి బి) ద్రాక్షారామం
సి) గుడిమల్లం డి) శ్రీశైలము

320. శ్యాద్వదకు సంబంధమున్న మతము ఏది?

- ఎ) బ్రాహ్మణ మతం బి) జైనమతం
సి) బౌద్ధ మతం డి) ఇస్లాం

321. ఆంధ్రలో రోమన్ నాణేములు దొరికిన ప్రదేశము?

- ఎ) మోటుపల్లి బి) ఘంటసాల
సి) అమరావతి డి) భట్టిప్రోలు

322. తూర్పు తీరములో రోమనుల వర్ధక స్థావరం?

- ఎ) అరికమేడు బి) మోటుపల్లి
సి) అరికపల్లి డి) ఏదీకాదు

323. పెద్దపెద్ద ఏకశిలా నిర్మిత స్థూపాలు ఆంధ్రలో ఎక్కడ కనిపిస్తాయి?

- ఎ) అమరావతి బి) సంకరం
సి) బావికొండ డి) శాలిహుండం

324. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో బౌద్ధక్షేత్రం కానిది ఈ క్రింది వానిలో ఏది?

- ఎ) భట్టిప్రోలు బి) గుంటుపల్లి
సి) ఘంటసాల డి) ఒంగోలు

325. శాతవాహనుల కాలానికి సంబంధించి, ఈ క్రింది వానిలో ఏది సరైనది?

- ఎ) కుటుంబం పితృస్వామికం
బి) కుటుంబం వలెనే రాజరికం కూడా మాతృస్వామికం
సి) కుటుంబం మాతృస్వామికం, కాని రాజరికం పితృస్వామికం
డి) కుటుంబం, రాజరికం రెండు పితృస్వామికమే

326. స్వాద్వాద తాత్విక సాంప్రదాయాన్ని ప్రబోధించినది ఎవరు?

- ఎ) నాగార్జునుడు
బి) సోమదేవరి సూరి
సి) కాలిక సూరి
డి) కొండ కుండనాచార్యుడు

327. శాతవాహనుల కాలం నాటి సామాజిక, ఆర్థిక, మత పరిస్థితుల నేపథ్యంలో ఈ క్రింది వానిలో సరయైనది కాని దానిని గుర్తించుము.

- ఎ) శాతవాహన రాజులు హిందు మతాన్ని అనుసరించినా వారి శాఖలలో కొందరు మాత్రం బౌద్ధ మతాన్ని పోషించారు.
బి) చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థ అమలులో ఉంది
సి) స్త్రీలు తక్కువగా చూడబడ్డారు
డి) నాడు నౌకావాణిజ్యం అభివృద్ధి దశలో ఉంది

328. చారిత్రకులు 'ఆంధ్ర' అను పదమును ఎక్కడ కనుగొనిరి, మరియు మొదటిసారిగా ఆంధ్రుల గురించి సూచన ఎక్కడ కనిపెట్టిరి?

- ఎ) ఐతరేయ బ్రహ్మణ బి) జైన సాహిత్యం
సి) బౌద్ధ సాహిత్యం డి) భరత నాట్యశాస్త్రం

329. శాతవాహన పాలకుడిని "రాజన్" అనే పదంతో పేర్కొన్న తొలి శాసనం ఎక్కడ లభ్యమైంది?

- ఎ) జున్నార్ బి) నానాఘాట్
సి) కార్లే డి) నాసిక్

330. శాతవాహన రాజ్యంలో గోదావరి ప్రాంత ప్రముఖ నగరాలలో ఒకటి?

- ఎ) వేంగి బి) నాగార్జున కొండ
సి) అమరావతి డి) ప్రతిష్ఠానపురం

331. అస్సక రాజ్యమును ప్రస్తుతము ఏ ప్రాంతముగా గుర్తించారు?

- ఎ) అమరావతి బి) నాగార్జునకొండ
సి) నిజామాబాద్ డి) గుంటుపల్లి

332. ప్రతి బౌద్ధ విహారంలోను ఈ క్రింది ఉద్యోగి ఉండేవారు?

- ఎ) అమాత్యులు బి) గ్రామిక
సి) వధిక డి) దమ్మకధిక

333. అస్సక జనపద రాజధాని ఏది?

- ఎ) పైరాన్ బి) శ్రీపర్వతం
సి) కోటి లింగాల డి) బోధన్

334. శాతవాహనుల కాలం నాటి వధక అనే శ్రేణి ఎవరిది?

- ఎ) సాలెవారు బి) గానుగ వారు
సి) వ్యాపారస్థులు డి) వడ్రంగులు

335. శకపాలకుడు ఋషభదత్తుడు 32 వేల, 8 వేల కొబ్బరి చెట్లు ఉన్న రెండు తోటలను బ్రహ్మణులకు దానం చేసాడని తెలుపుతున్న శాసనము ఏది?

- ఎ) కార్లే బి) భట్టిప్రోలు
సి) అమరావతి డి) నాసిక్

336. బౌద్ధమతంలోని ఏ శాఖ నుండి వచ్చిన ఆదరణ మూలంగా బుద్ధుని విగ్రహాలను అందంగా చెక్కారు?

- ఎ) మహిశాసకులు బి) పూర్వశైలియులు
సి) రాజగిరికులు డి) అపరశైలియులు

337. శాతవాహనుల కాలంలో ధన రూపంలో వసూలు చేసే భూమి శిస్తు ఏమని పిలిచేవారు?

- ఎ) మేయం బి) కరుకర
సి) మక్తా డి) హిరణ్యం లేది దేయం

338. శాతవాహనుల కాలంలో ధాన్యరూపంలో వసూలు చేసే భూమి శిస్తు ఏమని పిలిచేవారు?

- ఎ) మేయం బి) మక్తా
సి) హిరణ్యం డి) దేయం

339. శాతవాహనుల జన్మభూమి కోస్తాంధ్ర అని, మొదటి రాజధాని ధాన్య కటకం అని వాఖ్యానించిన చరిత్ర కారుడు ఎవరు?

- ఎ) వి.వి మిరాశి బి) సుక్తాంకర్
సి) ఆర్.జి భండార్కర్ డి) హెచ్.సి. రాయ్ చౌదరి

340. శాతవాహనుల ఏ నగరమును “టంకశాల నగరమని” మల్లంపల్లి సోమశేఖర వర్మ వాఖ్యానించారు?

- ఎ) విజయపురి బి) గుమ్మడిదుర్రు
సి) అమరావతి డి) కొండాపూర్

341. హుయాన్ త్సాంగ్ ప్రకారము అశోకుడు ఆంధ్రదేశంలోని ఈ క్రింది వాటిలో నిర్మించని బౌద్ధ స్థూపము?

- ఎ) శాలిఘండం బి) అమరావతి
సి) ఆదుర్రు డి) గుంటుపల్లి

342. విమానవత్తు భాష్యం ప్రకారం అస్సక రాజుకు బౌద్ధమతం ఇచ్చిన బుద్ధుని శిష్యుడు ఎవరు?

- ఎ) బావరి బి) మహాకాత్యాయనుడు
సి) మహదేవబిక్షువు డి) బుద్ధఘోషుడు

343. మహిషమండలానికి అశోకుడు పంపిన బౌద్ధ బిక్షువు ఎవరు?

- ఎ) బావరి బి) మహాకాత్యాయనుడు
సి) బుద్ధఘోషుడు డి) మహదేబిక్షువు

344. సింహళ గ్రంథం మహావంశంలో పేర్కొన్న పల్లవ బౌద్ధ వర్ణన ఏ ప్రాంతానికి సరిపోతుంది?

- ఎ) రేనాడు బి) వేంగినాడు
సి) పాకనాడు డి) పలనాడు

345. భిన్నమైన దానిని గుర్తించము?

- ఎ) సోపార బి) కల్యాణ్
సి) భరుకచ్చం డి) మైసోలియా

346. బౌద్ధశాఖ అయిన ధర్మోత్తరీయుల శాఖ ఎక్కడ వర్ధిల్లింది?

- ఎ) సోపార బి) నాసిక్
సి) కార్లే డి) అమరావతి

347. జతపరచము

- ఎ) ఘంటశాల 1. గుంటూరు
బి) భట్టిప్రోలు 2. కృష్ణా
సి) గుంటుపల్లి 3. విశాఖపట్టణము
డి) బావికొండ 4. పశ్చిమ గోదావరి

ఎ) ఎ-1,బి-2,సి-3,డి-4

బి) ఎ-2,బి-1,సి-3,డి-4

సి) ఎ-2,బి-1,సి-4,డి-3

డి) ఎ-4,బి-3,సి-1,డి-2

348. జతపరచండి

- ఎ) కథాసరిత్సాగరం 1. గుణాద్యుడు
బి) గాథానప్తశతి 2. శర్వవర్మ
సి) బృహత్పథ 3. సోమదేవసూరి
డి) కాతంత్రవ్యాకరణము 4. హాలుడు

ఎ) ఎ-3,బి-4,సి-2,డి-1

బి) ఎ-1,బి-3,సి-2,డి-4

సి) ఎ-3,బి-4,సి-1,డి-2

డి) ఎ-1,బి-3,సి-1, డి-2

349. గోబద, సమగోప అనే పేర్లు గల శాతవాహన పూర్వరాజుల నాణేములు ఎచ్చట లభించాయి?

- ఎ) అమరావతి బి) కోటిలింగాల
సి) గుంటుపల్లి డి) విజయపురి

350. శాతవాహనుల కాలంలో శ్రేణులు అనగా ఏమి?

- ఎ) పన్నులు బి) రాజ్యవిభజన
సి) వృత్తి సంఘాలు డి) ఘటికాస్థానాలు

351. అమరావతి స్థాపంపై కనిపించిన తెలుగు పదం ఏమిటి?

- ఎ) జాణ బి) నాగబు
సి) పెంట డి) అంధక

352. శాతవాహనుల కాలంలోని ఏ బౌద్ధ క్షేత్రంలోని ఇసుక రాతి స్తంభంపై బ్రాహ్మిలిపిలో నాగగోపికయ అని ఉంది?

- ఎ) కొండాపూర్ బి) అమరావతి
సి) కోటిలింగాల డి) గుంటుపల్లి

353. “నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణం” అనే సామెత ఏ మత సంస్కరణ వల్ల పుట్టిందని భావిస్తున్నారు?

- ఎ) బౌద్ధం బి) శైవం
సి) వైష్ణవం డి) జైనమతం

354. కన్నేరి శాసనమును వేయించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) శ్రీముఖుడు బి) గౌతమిపుత్ర శాతకర్ణి
సి) రెండవ శాతకర్ణి డి) కృష్ణుడు

355. భిన్నమైన దానిని గుర్తించండి?

- ఎ) శాలిహుండం బి) భట్టిప్రోలు
సి) గుమ్మడి దుర్రు డి) దానవులపాడు

356. ఈ క్రింది వాటిలో శాతవాహనిహార అనే ప్రదేశమును పేర్కొన్న శాసనము ఏది?

- ఎ) మ్యాకదోని బి) హిరహడగల్లి
సి) నాసిక్ డి) నానాఘాట్

357. శాతవాహని రథ అనే పేరుతో ప్రదేశమును పేర్కొన్న శాసనము ఏది?

- ఎ) కన్నేరి బి) అమరావతి
సి) నానాఘాట్ డి) హి రహడగల్లి

358. ఆంధ్రలో లభ్యమైన మొదటి శాతవాహన అయిన అమరావతి శాసనం వేయించిన శాతవాహన రాజు ఎవరు?

- ఎ) కృష్ణుడు బి) వాశిష్ట పులోమావి

సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి డి) రెండవ శాతకర్ణి

359. ఈ క్రింద శాసనంలో ఆంధ్ర పథం ముఖ్య పట్టణం ధాన్య కటకం అని చెప్పబడింది ఏమి?

- ఎ) మ్యాకదోని బి) మైదవోలు
సి) అమరావతి డి) గుంటుపల్లి

360. ధన్నుక, కాసాకర, తెసకార మొదలైన శ్రేణులను పేర్కొన్న శాసనాలు ఏవి?

- ఎ) గుంటుపల్లి బి) నాసిక్
సి) అమరావతి డి) జున్నార్

361. కర్నూలులోని ఏ ప్రాంతంలో పాత రాతియుగం ఆనవాళ్లు లభించినవి?

- ఎ) కర్నూలు బి) ఆత్మకూరు
సి) బిల్లసుర్గం డి) గిద్దలూర్

362. నేరస్తులను చెట్లకు ఉరితీసే వారని తెల్పుచున్న గ్రంథం ఏది?

- ఎ) గాథాసప్తసతి బి) బృహత్పథ
సి) లీలావతి కావ్యం డి) కాతంత్రవ్యాకరణం

363. శాతవాహనుల కాలం నాటి దక్షిణదేశపు మార్గాలను పేర్కొన్న గ్రంథం ఏమిటి?

- ఎ) ఇండికా బి) పెరిప్లస్
సి) అర్థశాస్త్రం డి) గాథాసప్తసతి

364. ప్రముఖ జైనాచార్యుడు కొండకుండన చార్యుడు ఏ జైన శాఖకు చెందినవాడు?

- ఎ) శ్వేతాంబర బి) దిగంబర
సి) మూల సంఘం డి) ఏదికాదు

365. చౌముఖ శిల్పాలు ఏ మతంనకు సంబంధించినవి?

- ఎ) శైవం బి) బౌద్ధం
సి) వైష్ణవం డి) జైనం

366. తాంత్రిక విద్యను, యుక్రికో ఆరాధనలను ప్రవేశపెట్టిన జైనశాఖ ఏమిటి?

- ఎ) దిగంబర బి) శ్వేతాంబర
సి) మూలసంఘం డి) యాపనీయులు

367. భట్టి ప్రోలు స్థాపమును నిర్మించిన వారు ఎవరు?

- ఎ) మహదేవభిక్షువు బి) నాగశోకుడు
సి) మహాకాత్యాయనుడు డి) కుశ్భీరకుడు

368. బుద్ధుడు స్వయంగా ఆంధ్ర దేశంలోని మొదటి ఈ ప్రాంతానికి వచ్చాడని హుయాన్స్ త్సాంగ్ వ్రాశాడు?

- ఎ) అమరావతి బి) గుంటుపల్లి
సి) భట్టిప్రోలు డి) శాలిహుండం

369. శాతవాహనులకు పూర్వమే ఆంధ్రదేశంలో నిర్మించబడిన బౌద్ధ స్థూపాలు ఏవి?

- ఎ) ధరణికోట, గుంటుపల్లి
- బి) భట్టిప్రోలు, శాలిహుండం
- సి) భట్టిప్రోలు, ధరణికోట
- డి) ధరణి కోట, నాగార్జునకొండ

370. శాతవాహనుల కాలం నాటి రోమను నాణేములు ఏవి?

- ఎ) కలంజులు   బి) మాడలు
- సి) దినారమాషకాలు   డి) ద్రమ్మాలు

371. టాలమికి సమకాలీకుడు అయిన శాతవాహనరాజు ఎవరు?

- ఎ) మొదటి శాతకర్ణి
- బి) మొదట గౌతమిపుత్ర శాతకర్ణి
- సి) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి
- డి) రెండవ శాతకర్ణి

372. పెరిప్లస్ గ్రంథం పేర్కొన్న పదుకె రేవు పట్టణము ప్రస్తుత నామం ఏది?

- ఎ) తామ్రతిప్పి   బి) ప్రాలురా
- సి) ఘంటశాల   డి) అరికమేడు

373. శాతవాహనుల అధికార భాష ఏది?

- ఎ) తెలుగు   బి) సంస్కృతం
- సి) ప్రాకృతం   డి) తమిళం

374. శాతవాహనుల కాలంలో మారక ద్రవ్యంగా వాడబడిన నాణేములు ఏవి?

- ఎ) కాసులు   బి) కలంజులు
- సి) కర్షపణ   డి) గద్వాణం

375. దేశిభాష తెలుగుకు సన్నిహితంగా ఉందని వాఖ్యానించిన చరిత్ర కారుడు ఎవరు?

- ఎ) పేర్కూసన్   బి) డి.సి. సర్కార్
- సి) రాఫ్సన్   డి) భండార్కర్

సమధానాలు

1) సి	2) ఎ	3) డి	4) డి	5) బి	6) సి	7) సి	8) ఎ	9) బి	10) సి
11) బి	12) డి	13) సి	14) డి	15) సి	16) సి	17) ఎ	18) ఎ	19) బి	20) సి
21) బి	22) ఎ	23) డి	24) డి	25) ఎ	26) బి	27) బి	28) సి	29) ఎ	30) ఎ
31) సి	32) సి	33) బి	34) బి	35) ఎ	36) డి	37) సి	38) సి	39) సి	40) బి
41) డి	42) ఎ	43) బి	44) డి	45) సి	46) బి	47) ఎ	48) బి	49) బి	50) ఎ
51) సి	52) బి	53) సి	54) డి	55) బి	56) ఎ	57) డి	58) సి	59) డి	60) ఎ
61) ఎ	62) బి	63) డి	64) డి	65) సి	66) ఎ	67) ఎ	68) సి	69) బి	70) బి
71) ఎ	72) డి	73) డి	74) ఎ	75) డి	76) ఎ	77) సి	78) డి	79) బి	80) సి
81) సి	82) డి	83) ఎ	84) డి	85) ఎ	86) బి	87) బి	88) ఎ	89) డి	90) సి
91) ఎ	92) సి	93) డి	94) ఎ	95) బి	96) బి	97) సి	98) డి	99) డి	100) ఎ
101) ఎ	102) బి	103) బి	104) సి	105) డి	106) బి	107) బి	108) సి	109) సి	110) బి
111) బి	112) ఎ	113) డి	114) ఎ	115) బి	116) డి	117) ఎ	118) సి	119) డి	120) సి
121) సి	122) ఎ	123) సి	124) బి	125) ఎ	126) డి	127) సి	128) డి	129) బి	130) డి

131) బి 132) డి 133) ఎ 134) బి 135) బి 136) సి 137) డి 138) సి 139) బి 140) బి
 141) ఎ 142) బి 143) ఎ 144) సి 145) ఎ 146) బి 147) సి 148) బి 149) బి 150) సి
 151) బి 152) ఎ 153) డి 154) సి 155) సి 156) బి 157) బి 158) బి 159) సి 160) సి
 161) సి 162) సి 163) ఎ 164) డి 165) డి 166) బి 167) సి 168) డి 169) బి 170) ఎ
 171) డి 172) సి 173) ఎ 174) బి 175) సి 176) డి 177) సి 178) ఎ 179) బి 180) సి
 181) బి 182) బి 183) ఎ 184) సి 185) సి 186) బి 187) బి 188) డి 189) ఎ 190) బి
 191) బి 192) సి 193) బి 194) సి 195) ఎ 196) బి 197) డి 198) ఎ 199) ఎ 200) ఎ
 201) డి 202) సి 203) ఎ 204) డి 205) బి 206) సి 207) డి 208) సి 209) డి 210) బి
 211) డి 212) బి 213) ఎ 214) డి 215) సి 216) ఎ 217) ఎ 218) డి 219) సి 220) ఎ
 221) సి 222) సి 223) సి 224) సి 225) బి 226) బి 227) సి 228) బి 229) సి 230) బి
 231) డి 232) సి 233) డి 234) సి 235) ఎ 236) ఎ 237) డి 238) సి 239) సి 240) బి
 241) ఎ 242) సి 243) బి 244) బి 245) బి 246) డి 247) సి 248) సి 249) బి 250) డి
 251) ఎ 252) డి 253) డి 254) సి 255) ఎ 256) సి 257) డి 258) ఎ 259) బి 260) బి
 261) సి 262) బి 263) బి 264) ఎ 265) బి 266) ఎ 267) సి 268) డి 269) డి 270) ఎ
 271) ఎ 272) సి 273) బి 274) ఎ 275) సి 276) బి 277) బి 278) బి 279) బి 280) ఎ
 281) డి 282) ఎ 283) సి 284) ఎ 285) డి 286) బి 287) బి 288) బి 289) డి 290) డి
 291) ఎ 292) సి 293) బి 294) బి 295) బి 296) బి 297) బి 298) డి 299) ఎ 300) బి
 301) డి 302) బి 303) బి 304) సి 305) ఎ 306) ఎ 307) డి 308) ఎ 309) బి 310) సి
 311) ఎ 312) సి 313) సి 314) ఎ 315) ఎ 316) సి 317) డి 318) బి 319) ఎ 320) ఎ
 321) డి 322) ఎ 323) సి 324) డి 325) డి 326) డి 327) సి 328) ఎ 329) డి 330) డి
 331) సి 332) డి 333) డి 334) డి 335) డి 336) డి 337) డి 338) ఎ 339) సి 340) డి
 341) డి 342) బి 343) డి 344) డి 345) బి 346) ఎ 347) సి 348) సి 349) బి 350) సి
 351) బి 352) సి 353) డి 354) డి 355) డి 356) ఎ 357) డి 358) బి 359) బి 360) డి
 361) సి 362) ఎ 363) సి 364) బి 365) డి 366) డి 367) డి 368) డి 369) సి 370) సి
 371) బి 372) డి 373) సి 374) సి 375) బి